

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Henni Syväoja

Lasten ja nuorten liikunnan edistämisen tiedolla johtaminen

Kuntien hyvinvointikertomukset tiedolla johtamisen alustana

Johtamisen akateeminen yksikkö
Pro gradu -tutkielma
Sosiaali- ja terveyshallintotieteen
maisteriohjelma

Vaasa 2023

VAASAN YLIOPISTO**Johtamisen akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Henni Syväoja		
Tutkielman nimi:	Lasten ja nuorten liikunnan edistämisen tiedolla johtaminen: Kuntien hyvinvointikertomukset tiedolla johtamisen alustana		
Tutkinto:	Hallintotieteiden maisteri		
Oppiaine:	Sosiaali- ja terveyshallintotieteet		
Työn ohjaaja:	Juha Lindell, Harri Raisio, Kati Lehtonen, Salla Turpeinen		
Valmistumisvuosi:	2023	Sivumäärä:	86

TIIVISTELMÄ:

Viime vuosina on herännyt huoli lasten ja nuorten terveydestä, sillä alakouluikäisistä vain noin puolet ja 16–18-vuotiaista alle viidesosa täyttää liikuntasuosituksen. Useiden tutkimusten mukaan nuoruusvuosien liikunta-aktiivisuus ennustaa fyysisesti aktiivisempaa elämäntapaa ja siten edistää terveyttä ja hyvinvointia myös aikuisiällä. Tämän vuoksi lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuuden huomioiminen ja edistäminen kuntien päätöksenteossa on tärkeää.

Hyvinvointikertomuksen on tarkoitus toimia kunnissa tiedolla johtamisen työvälineenä. Hyvinvointikertomus on kunnan aineeton ja tietoon liittyvä resurssi, jonka avulla pyritään luomaan organisaatiolle arvoa. Hyvinvointikertomus kuuluu osaksi liikuntapolitiikan vaikuttamistyötä, minkä vuoksi terveyttä edistävä liikunta tulisi pyrkiä saamaan kunnan hallitusten asialistalle, kuten osaksi hyvinvointikertomusta. Tämä on keino saada liikunnan edistäminen näkyviin kuntien päätöksenteossa. Kuitenkin tutkimusta kuntien hyvinvointikertomuksista on tehty vähän.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan lasten ja nuorten liikunnan edistämisen tilaa kunnissa tiedolla johtamisen näkökulmasta. Tutkimuskysymyksenä on: miten lasten ja nuorten liikuntaa määritellään edistettäväksi kuntien hyvinvointikertomusten tavoitteissa, toimenpiteissä ja mittareissa. Tutkielma on laadullinen ja menetelmänä käytetään aineistolähtöistä sisällönanalyysiä dokumenttiaineiston analysoinnissa. Aineisto koostuu kuntien sähköisistä hyvinvointikertomuksista vuosina 2017–2020 ja tarkastelu rajautuu niiden hyvinvointisuunnitelmaosioihin. Yhteensä 128 kuntaa/seutukuntaa on mukana tarkastelussa.

Tutkimustulosten perusteella hyvinvointikertomusten tavoitteissa ja toimenpiteissä nousi esiin kolme pääluokkaa: olosuhteet ja ympäristö, kasvatusinstituutioihin liittyvät toimenpiteet sekä vapaa-ajan harrastaminen. Yleisimpänä mainittiin liikuntapaikkojen kehittäminen ja ylläpitäminen (64/128 kunnassa). Toiseksi yleisimpänä hyvinvointikertomuksissa tuotiin esiin koulupohjaiset liikuntaohjelmat (Liikkuvat-kokonaisuus), jonka mainitsi 43 kuntaa. Tulosten perusteella mittareista nousi esiin kaksi pääluokkaa: indikaattorit ja muut mittarit. Kaikista mittareista selvästi yleisin oli Kouluterveyskysely, joka mainittiin 49 kunnassa. Lasten ja nuorten liikunnan edistämisen huomioitiin lähes kaikissa hyvinvointisuunnitelmissa (95 % kunnista).

Tutkielman tuloksissa esiintyneet liikuntapaikat ja koulupohjaiset liikuntaohjelmat ovat yksiä yleisimpiä kansainvälisiä politiikkatoimia ja osoittautuneet lupaaviksi liikunnan edistämisen keinoiksi. Kuitenkin ne tuotiin esiin vain puolessa tutkimuksen kunnista. Kouluterveyskyselyä käytettiin mittarina melko usein, mutta kunnissa ei ollut systemaattista tapaa käyttää mittaria toimenpiteiden arvioinnissa. Tarkasteltaessa yleisesti liikuntaa koskevien tavoitteiden, toimenpiteiden ja mittareiden määrittelyjä, oli niissä paljon vaihtelua. Lasten ja nuorten liikunnan tiedolla johtaminen vaikuttaa edistyneen kunnissa, mutta olisi tarve vakiinnuttaa käytäntöjä ja tehdä lasten ja nuorten liikunnan edistämisestä systemaattisempaa.

AVAINSANAT: tiedolla johtaminen, hyvinvointikertomus, kunta, julkinen hallinto, liikuntapolitiikka, liikunnan edistäminen, lapset ja nuoret

Sisällys

1	Johdanto	6
1.1	Tutkimuksen tausta	6
1.2	Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset	9
1.3	Tutkimuksen rakenne	9
2	Tiedolla johtaminen	10
2.1	Käsitteiden määrittely	10
2.2	Näkemyksiä tiedolla johtamiseen	13
2.3	Tiedolla johtaminen julkishallinnossa	18
2.4	Hyvinvointikertomus tiedolla johtamisen välineenä	22
2.5	Julkishallinnon tiedolla johtamisen rajoitteet	25
3	Liikunnan edistäminen ja tiedolla johtaminen	28
3.1	Liikunnan edistäminen kunnassa	28
3.2	Liikunnan tiedolla johtaminen	31
3.3	Liikunnan tiedolla johtamisen haasteet	34
4	Lasten ja nuorten liikunta ja tiedolla johtaminen	36
4.1	Lasten ja nuorten liikunnan edistäminen tiedolla johtamisen näkökulmasta	36
4.2	Lasten ja nuorten liikunta hyvinvointikertomuksissa	39
5	Tutkimusmenetelmät ja aineisto	42
5.1	Laadullinen tutkimus	42
5.2	Aineisto	43
5.3	Analyysiprosessi	46
6	Tutkimustulokset	49
6.1	Lasten ja nuorten liikunnan tavoitteet ja toimenpiteet	49
6.1.1	Olosuhteet ja ympäristö	50
6.1.2	Kasvatusinstituutioihin liittyvät toimenpiteet	53
6.1.3	Vapaa-ajan harrastaminen	55
6.2	Lasten ja nuorten liikunnan mittarit	57
6.2.1	Indikaattorit	58

6.2.2	Muut mittarit	60
6.3	Havaintoja ja ongelmakohtia lasten ja nuorten liikuntaa koskevissa kirjauksissa	62
7	Johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet	64
7.1	Keskeiset tulokset ja havainnot	64
7.2	Tutkimuksen luotettavuus	70
7.3	Jatkotutkimusaiheet	72
	Lähteet	74
	Liitteet	85
	Liite 1. Aineistossa mukana olevat kunnat	85

Kuviot

Kuvio 1. Tietojohdamisen jaottelu eri näkemysten mukaan (Helander & muut, 2020, s. 24; Laihonen & muut, 2013, s. 32; Lönnqvist, 2008, s. 12; Maier, 2007, s. 52; Kianto & muut, 2014, s. 364; Manes Rossi & muut, 2016, s. 696)	16
Kuvio 2. Kuntien hyvinvointijohtamisen rakenteet ja prosessit (Pekkanen & muut, 2020, s. 1; THL, 2010, s. 9).	23
Kuvio 3. Tavoitteiden ja toimenpiteiden pääluokka: olosuhteet ja ympäristö	53
Kuvio 4. Tavoitteiden ja toimenpiteiden pääluokka: kasvatusinstituutioihin liittyvät toimenpiteet	55
Kuvio 5. Tavoitteiden ja toimenpiteiden pääluokka: vapaa-ajan harrastaminen	57
Kuvio 6. Mittareiden pääluokka: indikaattorit	60
Kuvio 7. Mittareiden pääluokka: muut mittarit	62

Taulukot

Taulukko 1. Esimerkki sisällönanalyysin etenemisestä pääluokan muodostukseen	47
Taulukko 2. Tavoitteiden ja toimenpiteiden pääluokat ja niiden alaluokat	50
Taulukko 3. Mittareiden pääluokat ja niiden alaluokat	58

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Kunnilla on vastuu edistää asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä. Hyvinvoinnin edistämiseen sisältyy eriarvoisuuden vähentäminen ja terveyserojen kaventaminen. Velvoite hyvinvoinnin edistämiseen on määritelty useissa laeissa, kuten kuntalaissa 410/2015 (1 f §, 8 f §, 37 f §), terveydenhuoltolaissa 1326/2010 (11–12 f §), liikuntalaissa 390/2015 (1 f §, 5 f §), sosiaalihuoltolaissa 1301/2014 (1 f §, 7–8 f §) ja laissa kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019 (3 f §).

Terveydenhuoltolaki (2010, 12 f §) ja vuodesta 2023 eteenpäin Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (2021, 6 f §) velvoittaa kuntia tekemään hyvinvointikertomuksen, jossa huomioidaan laaja-alaisesti kunnan asukkaiden hyvinvointi. Laaja hyvinvointikertomus esitetään kunnan valtuustolle kerran valtuustokaudessa. Kunnan tehtävänä on seurata asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä sekä niihin vaikuttavia tekijöitä, sekä lisäksi arvioida tehtyjä toimenpiteitä. Näistä asioista raportoidaan hyvinvointikertomuksessa. Hyvinvointikertomusta voidaan hyödyntää kuntastrategian suunnittelun tukena (Kuntaliitto, 2022). Syväjärven ja Leinosen (2019, s. 2–3) mukaan kuntien strategiatyö (sis. hyvinvointikertomus) on vielä vaatimatonta ja strategiatyön koordinoinnissa on puutteita. Lisäksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen aseman nähdään olevan epäselvä osana kuntien toimintaa.

Kuntaliiton (2022) sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2010, s. 9) mukaan sähköisen hyvinvointikertomuksen on tarkoitus toimia kunnissa tiedolla johtamisen työvälineenä. Kuntien tiedolla johtamisessa on kyse toimintatavoista, joilla tietoa on mahdollista jalostaa ja hyödyntää kunnan toiminnan johtamisessa (Laihonen & muut, 2013, s. 32). Tiedolla johtaminen on kehittynyt monialaisesti, jonka vuoksi termille löytyy useita määritelmiä ja lähestymistapoja (Maier, 2007, s. 52). Haasteen tiedolla johtamisen tut-

kimusalueen kehittymiselle aiheuttaakin käsitteiden sekoittuminen ja ristikkäisyys, jolloin käsitteiden merkityksestä on vaikea saada selkeää ymmärrystä (Mäkäräinen-Suni & Valkokari, 2007, s. 32). Vaikka käsitteissä ja niistä johdetuissa johtamismalleissa ei olla löydetty yhteistä näkemystä, on tiedolla johtamisen ja tietojohdamisen rooli noussut merkittäväksi poliittisessa ja hallinnollisessa keskustelussa (Laihonen & Ahlgrén-Holappa, 2020, s. 44).

Hyvinvointikertomuksen voidaan nähdä sijoittuvan tietojohdamisen tietopääoma näkökulmaan, sillä tietopääomalla tarkoitetaan kaikkia kunnan aineettomia ja tietoon liittyviä resursseja, joita kunta voi hyödyntää tuotantoprosesseissaan pyrkiessään luomaan arvoa (Kianto ja muut, 2014, s. 364). Tietopääomassa tarkastellaan tiedon arvottamista, mittaamista ja arvon luomista tiedon avulla (Jääskeläinen, 2007, s. 37). Hyvinvointikertomukseen koostettua tietoa voidaan hyödyntää kuntastrategian suunnittelun pohjana sekä tieto edistää vuosittain toiminnan ja talouden suunnittelua, toteutusta ja arviointia. (Kuntaliitto, 2022). Tutkimusta kuntien hyvinvointikertomuksista on kuitenkin tehty hyvin vähän koskien terveyden edistämistä ja hyvinvointijohtamista (Kauppinen & Hätönen, 2014, s. 30).

Liikunnalla on tärkeä rooli hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä, sillä liikunnalla voidaan ehkäistä useita sairauksia, kuten sydän- ja verisuonitauteja, diabetesta ja masennusta (Warburton & muut, 2006, s. 801), edistää työkykyä (Grimani & muut, 2019, s. 6) sekä vähentää kansantalouden kustannuksia (Rütten & muut, 2017, s. 74). Liikkumattomuus aiheuttaa terveydenhuollolle vuosittaisia kustannuksia ja tuottavuuden menetyksiä 3,2–7,5 miljardia euroa (Vasankari & muut, 2018, s. 1). Hämäläisen ja Aron (2015, s. 249) mukaan hyvinvointikertomus kuuluu osaksi liikuntapolitiikan vaikuttamistyötä. Vaikuttamistyössä terveyttä edistävä liikunta tulisi pyrkiä saamaan hallituksen ja kunnan hallitusten asialistalle, kuten osaksi hyvinvointikertomusta ja kunnan strategiaa (Hämäläinen & Aro, 2015, s. 249). Tämä on keino nostaa liikunnan edistäminen esiin kuntien päätöksenteossa, minkä vuoksi liikunnan tulisi näkyä laaja-alaisesti hyvinvointikertomuksessa.

Liikuntalailla (390/2015, 2 f §, 5 f §) pyritään edistämään eri väestöryhmien mahdollisuuksia liikkua ja harrastaa liikuntaa. Lisäksi tavoitteena on luoda liikunnalle edellytyksiä kunnissa. THL (2022a) tukeutuu Liikuntalakiin ja määrittelee, miten liikunta tulisi huomioida kuntien hyvinvointikertomustyössä. Kuntien tulisi tunnistaa väestöryhmät, joille on eniten hyötyä liikuntaneuvonnasta ja elintapamuutoksista sekä toiminta tulee suunnitella heidän tarpeisiinsa sopivaksi. Kuntien olisi huomioitava, että ympäristöt kannustavat liikkumiseen, liikkumista edistetään kaikissa ikäryhmissä sekä kansalaisten näkemykset otetaan huomioon liikuntatoiminnan suunnittelussa. Liikuntatoiminnan suunnittelun ja toteutuksen tulisi koskea kaikkia kunnan hallinnonaloja. (Liikuntalaki 390/2015, 2 f §, 5 f §; THL 2022a.) Liikunnan edistäminen on huomioitu kuntien hyvinvointikertomuksissa selvästi aiempaa yleisemmin. Kertomuksista suurimmassa osassa (68 %) kuvattiin kunta-laisten liikunta-aktiivisuutta vuonna 2020. Lisäksi ovat yleistyneet liikuntasuunnitelmat/kehittämishjelmat, joita tekivät 71 % kunnista vuonna 2020. (Hakamäki & muut 2020, s. 3.) Hyvinvointijohtamisen rakenteissa ja toimintamalleissa on havaittavissa alueellisia eroja (Pekkanen & muut 2020, s. 9).

Lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuus näyttää vähenevän sen mukaan mitä vanhemmaksi tullaan. Lapsia ja nuoria koskevan Tulokortin 2022 (Kämppe & muut, 2022, s. 14) mukaan alle kouluikäisistä 67–73 % liikkuu reippaasti vähintään tunnin päivässä. Ala-asteikäisistä liikuntasuosituksen (reipasta liikuntaa vähintään tunti päivässä) täyttää 47–53 %, yläasteikäisistä 20–26 % ja 16–18-vuotiaista alle 20 %. Myös Kouluterveyskysely osoittaa ajanjaksollisesti vähän liikkuvien nuorten osuuden lisääntyneen vuosien 2015 ja 2021 välillä (Helakorpi & Helenius, 2021, s. 4). Lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuuden huomioiminen kuntien päätöksenteossa onkin tärkeää, sillä monien tutkimusten (mm. Engström, 2008; Kjønniksen, 2008; Scheerder & muut, 2006; Seefeldt & muut, 2002; Tammelin 2003) mukaan nuoruusvuosien liikunta-aktiivisuus ennustaa fyysisesti aktiivisempaa elämäntapaa myös aikuisiällä. Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten kuntien strategiatasolla lasten ja nuorten liikunnan edistäminen on huomioitu.

1.2 Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää lasten ja nuorten liikunnan edistämisen tilaa kunnissa tiedolla johtamisen näkökulmasta. Tavoitteena on selvittää, miten lasten ja nuorten liikuntaa määritellään edistettäväksi kuntien hyvinvointikertomusten tavoitteissa, toimenpiteissä ja mittareissa. Tarkasteltavana ovat laajat sähköiset hyvinvointikertomukset vuosina 2017–2020 ja tarkastelu rajautuu niiden hyvinvointisuunnitelmaosioihin. Aineisto sisältää 128 kunnan/seutukunnan hyvinvointikertomukset. Tutkielma suoritetaan yhteistyössä Jyväskylän ammattikorkeakoulun Likesin tulosityksikön kanssa.

Pro gradu -tutkielman päätutkimuskysymys on, *miten tiedolla johtaminen ilmenee hyvinvointikertomuksissa lasten ja nuorten liikunnan edistämisessä*. Päätutkimuskysymystä käsitellään alatutkimuskysymysten avulla, ja niitä ovat seuraavat:

- (1) Minkälaisia lasten ja nuorten liikunnan määrittelyjä kirjataan kuntien hyvinvointikertomusten tavoitteissa ja toimenpiteissä?
- (2) Mitä lasten ja nuorten liikunnan mittareita kunnat käyttävät hyvinvointikertomuksissa?

1.3 Tutkimuksen rakenne

Pro gradu -tutkielman rakenne koostuu teoriaosuudesta ja empiriaosuudesta. Tutkielma alkaa teoriaosuudella, jossa käsitellään tiedolla johtamista julkishallinnossa. Teoriaosuus jatkuu liikunnan edistämiseen tiedolla johtamisen kontekstissa sekä lasten ja nuorten liikunnan edistämiseen tiedolla johtamisen näkökulmasta.

Tutkimusmenetelmät-kappaleessa käsitellään hyvinvointikertomusaineiston aineistolähtöistä sisällönanalyysiä ja analyysiprosessia. Tutkimustulokset-kappaleessa avataan tutkielman tuloksia lasten ja nuorten liikuntaa koskevista tavoitteista ja toimenpiteistä sekä mittareista. Lopuksi esitetään tutkielman johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet.

2 Tiedolla johtaminen

2.1 Käsitteiden määrittely

Tieto on käsitteenä melko laaja. Tietoa voidaan kuitenkin jäsentää ja yleinen jäsentelytapa tiedolla johtamisessa on käyttää kolmea eri käsitettä, jotka havainnollistavat tiedon eri tasoja. Nämä kolme käsitettä ovat data (data), informaatio (information) ja tietämys (knowledge). *Datalla* tarkoitetaan yleensä raakaa dataa, rakenteettomia tosiasioita. (Cong & Pandya, 2003, s. 26; Dickerson, 2022, s. 737; Laihonon, 2013, s. 17–18.) Data on esimerkiksi määrällisiä tai laadullisia tosiasioita tai havaintoja. Data on vain olemassa; se on muuttumatonta ja sellaisenaan siitä puuttuu merkitys ja tarkoitus. (Dickerson, 2022, s. 737.) Changyun ja muiden (2022, s. 6887) tutkimuksen mukaan organisaatiossa datan runsaus voi lisätä toiminnan tehokkuutta. Data antaa organisaatiolle arvokasta tietoa, jota käytetään optimoimaan resurssien käyttöä tuotannossa ja parantamaan asiakassuhteiden hallintaa.

Informaatiolla tarkoitetaan käsiteltyä/rakenteellista dataa, joka on asetettu tiettyyn asia-yhteyteen informaation saamiseksi. Informaatiota voidaan käyttää analyysissä. (Cong & Pandya, 2003, s. 26; Laihonon, 2013, s. 17–18.) Vaikka dataa ja informaatiota käytetään usein samaa tarkoittavina, on niillä selvä ero. Informaatio on dataa, jolle konteksti antaa lisämerkityksen, ja sen vuoksi se poikkeaa raakadatasta. Informaatio pitää sisällään Aristoteelisen lähestymistavan kuka, mitä, milloin, missä, miksi, millä tavalla ja millä keinoin. Tämä tekee informaatiosta merkityksellisen, ja se voidaan jäsentää toimivaksi ja hyödylliseksi kokonaisuudeksi. (Dickerson, 2022, s. 737.)

Tietämyksellä tarkoitetaan inhimillistä tietoa, joka perustuu usein kokemukseen. (Cong & Pandya, 2003, s. 26; Laihonon, 2013, s. 17–18). Tietämystä on vaikea jäsentää muodollisesti. Se ei ole olemassa eristyksissä (eli tietämystä itsessään ei voida löytää), vaan se mahdollistaa informaation muuttamisen edelleen oppimiseksi. Tämä on toistuva prosessi, jossa kokemus ja oppiminen voivat muokata ja uudelleen muokata tietämystä. (Dickerson, 2022, s. 737.) Tiedon jalostamisella tarkoitetaan sitä, että edetään tasolta

toiselle. Esimerkiksi datalle luomalla rakenteen, saadaan siitä informaatiota ja informaatiota tulkittaessa saadaan tietämystä. (Cong & Pandya, 2003, s. 26; Laihonen, 2013, s. 17–18.)

Cong ja Pandya (2003, s. 26) lisäävät tähän jatkoksi vielä *viisauden (wisdom)*, joka muodostuu tietämystä hyödyntämällä. Viisaus on rakenne, joka tuo lisäarvoa tietämykselle ja sisältää yksilöllisen moraalin ja etiikan. Viisaus on rationaalinen, ekstrapolatiivinen, heuristinen ja ei sisällä syyseuraus suhteita. Viisaus koskee tulevaisuutta ja mahdollistaa ekstrapoloinnin, kun taas data ja tietämys viittaavat yleensä menneisyyteen. (Dickerson, 2022, s. 737.)

Tiedon tasojen erottelun lisäksi tieto voidaan jakaa *implisiittiseen ja eksplisiittiseen tietoon*. Implisiittisellä eli hiljaisella tiedolla tarkoitetaan kokemustietoa, joka on kontekstista riippuvaista. Se voi olla osin tiedostettua ja osin tiedostamatonta. (Laihonen, 2013, s. 18; Polanyi, 1969, s. 10, 141.) Implisiittinen tieto on henkilökohtaista ja siten vaikeasti siirrettävissä yksilöiden välillä. Se on opittua ja edustaa omia kokemuksiamme. (Dickerson, 2022, s. 737.) Eksplisiittisellä tiedolla puolestaan tarkoitetaan kirjalliseen muotoon rakennettua tietoa, jota on helppo tallettaa ja siirtää (Laihonen, 2013, s. 18; Polanyi, 1969, s. 10, 141). Eksplisiittinen tieto on opiskelusta ja harjoittelusta saatua tietoa, joka sisältyy esimerkiksi organisaation protokolliin ja ohjeisiin (Dickerson, 2022, s. 737). Nonakan ja Takeuchin mukaan (1995, s. 61) implisiittinen ja eksplisiittinen tieto eivät ole täysin erillisiä, vaan ne täydentävät kokonaisuuksina toisiaan.

Tiedolla johtamisella tarkoitetaan tietoperustaista päätöksentekoa, jossa hyödynnetään analysoitua tietoa. Tiedolla johtaminen nähdään kokonaisvaltaisena ja systemaattisena prosessina, joka yhdistää tekniikan ja inhimilliset lähtökohdat. Organisaation johtamisessa ja kehittämisessä voidaan käyttää hyväksi tiedolla johtamisen raaka-ainetta eli dataa, joka toimivien käytäntöjen avulla jalostetaan informaatioksi ja edelleen tietämykseksi. (Helander & muut, 2020, s. 22, 24.) Tiedolla johtamisessa on kyse toimintatavoista, joilla organisaation tietoa pyritään jalostamaan ja hyödyntämään organisaation

toiminnan johtamisessa (Laihonen & muut, 2013, s. 32). Siinä yhdistyvät teknologia, organisaatorakenteet ja kognitiiviset strategiat, joiden avulla lisätään nykyistä tietoa ja tuotetaan uutta tietoa (Geisler & Wickramasinghe, 2015, s. 4). Tiedolla johtamisesta tulee lisää määritelmää seuraavassa luvussa.

Hyvinvointikertomusta on tarkoitus käyttää kunnissa tiedolla johtamisen välineenä (Kuntaliitto, 2022). Hyvinvointikertomuksessa kuvataan tiiviisti kuntalaisten terveyttä ja hyvinvointia sekä niihin vaikuttavia tekijöitä (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä, 2021, 6 §; Kauppinen & Hätönen, 2014, s. 30; Terveydenhuoltolaki, 2010, 12 §). Hyvinvointikertomus on työväline, jota voidaan hyödyntää kunnissa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi koskien suunnittelua, seuranta, arviointia ja raportointia. Kuntien tulee valmistella laaja hyvinvointikertomus valtuustokausittain ja sen tavoitteita ja toimenpiteitä on tarkoitus päivittää kuntasuunnittelun yhteydessä joka vuosi. (THL, 2022a.) Hyvinvointikertomustyössä voidaan hyödyntää hyvinvointi-indikaattoreita, joiden avulla tiivistetään kunnan asukkaiden hyvinvoinnin kuvaus ja tietoja on mahdollista vertailla ajallisesti ja alueellisesti (Perttilä ja muut, 2004, s. 12).

Liikunnalla / Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan mitä tahansa luustolihasen tuottamaa kehon liikettä, jossa kulutetaan energiaa (Caspersen & Christenson, 1985, s. 126; WHO, 2010, s. 53). Energiankulutus voidaan mitata kilokaloreissa. Fyysinen aktiivisuus päivittäisessä elämässä voidaan luokitella työhön liittyvänä toimintana, urheiluna, kuntoiluna, kotitöinä tai muuna fyysisenä toimintana. Harjoittelu on osa fyysistä toimintaa, joka on suunniteltua, jäseneltyä ja toistuvaa, sekä sen tavoitteena on fyysisen kunnan parantaminen tai ylläpitäminen. Fyysinen kunto on joukko ominaisuuksia, jotka liittyvät joko terveyteen tai taitoihin. Se, missä määrin ihmisillä on näitä ominaisuuksia, voidaan mitata erityisillä testeillä. (Caspersen & Christenson, 1985, s. 126.)

Lasten ja nuorten liikunta / fyysinen aktiivisuus. Varhaiskasvatustuokaisen lapsen liikunta on fyysisesti aktiivista leikkiä, jolloin hän harjoittelee liikkumista ja samalla motoriset taidot ja tasapaino kehittyvät (OKM, 2016, s. 8, 20). Kouluikäisten lasten ja nuorten liikunta

sisältää monipuolista fyysistä aktiivisuutta, kuten leikkejä ja pelejä, liikkumista koulupäivän aikana (liikunnanopetus, välitunnit, oppituntien liikunta), omatoimista liikkumista vapaa-aikana, liikkumista liikunta- ja urheiluharrastuksen parissa tai osana kotitöitä sekä aktiivista kulkemista (kävely, pyöräily, pyörätuolilla kulkeminen) (OKM, 2021, s. 13). Fyysinen aktiivisuus on yhteydessä terveyteen, ja esimerkiksi lapsilla ja nuorilla fyysinen aktiivisuus edistää fyysistä kuntoa, kardiometabolista terveyttä, luuston terveyttä, kognitiivista suorituskkyä ja mielenterveyttä sekä vähentää lihavuutta (WHO, 2020, s. 1). Telamanin ja muiden (2005, s. 267) tutkimuksen mukaan korkea fyysinen aktiivisuus 9–18-vuotiailla ennustaa korkeaa aktiivisuutta myös aikuisuudessa. Vaikka tutkimuksen korrelaatiot ovat vähäisiä tai kohtalaisia, pidetään tutkimuksessa tärkeänä kouluikäisten liikuntaa, sillä se vaikuttaa aikuisiän liikuntaan ja sitä kautta koko väestön kansanterveyteen.

2.2 Näkemyksiä tiedolla johtamiseen

Maierin (2007, s. 52) mukaan tiedolla johtaminen (knowledge management) on vielä nuori ala, jonka juuret ovat monialaisia. Näin ollen termillä näyttää olevan lähes yhtä monta määritelmää kuin on alaan vaikuttavien kirjoittajien lähestymistapaa tai koulukuntaa. Englanninkielinen termi ”knowledge management” on saanut useita määritelmiä suomalaisessa keskustelussa. Esimerkiksi Hintsa (2011, s. 2, 17, 21) on eritellyt termille seuraavia käännöksiä: osaamisen johtaminen, tietojohtaminen, tiedolla johtaminen, tietämyksen johtaminen, tietämyksen hallinta ja tietämyshallinta.

Tiedolla johtamisen ja tietojohtamisen rooli on noussut merkittäväksi niin poliittisessa kuin hallinnollisessa retoriikassa. Samanaikaisesti kuitenkin näiden käsitteiden ja niistä johdettujen johtamismallien tulkinnoissa ei ole löydetty yhteistä näkemystä vuosikymmenen aikana. (Laihonen & Ahlgrén-Holappa, 2020, s. 44.) Näin siitä huolimatta, että Suomessa on tehty aihepiiriin liittyvää tutkimusta jo pitkään ja erilaisia määritelmiä on tarjolla runsaasti (Laihonen ja muut, 2013, s. 8, 77). Haasteen tietojohtamisen tutkimusalueen kehittymiselle aiheuttaa myös käsitteiden sekoittuminen ja ristikkäisyys, jolloin

käsitteiden merkityksestä ja suunnasta on vaikea saada käsitystä (Mäkäräinen-Suni & Valkokari, 2007, s. 32). Nimeä tärkeämpää on kuitenkin käsitteiden sisältö (Jalonen, 2008, s. 104). Tietojohtamisen moninaisuutta kuvastaa kuvio 1.

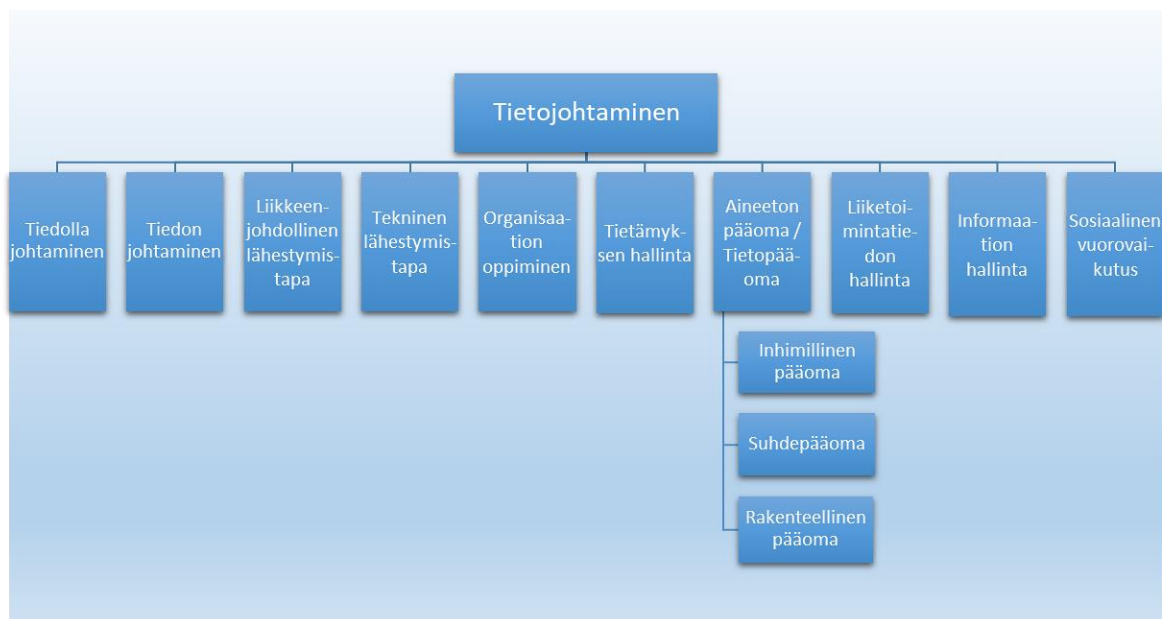
Muutamien näkemysten mukaan tietojohtaminen toimii eräänlaisena kattokäsitteenä, jonka alla tiedolla johtamista käsitellään (Helander & muut, 2020, s. 24; Laihonen & muut, 2013, s. 32; Lönnqvist, 2008, s. 12). Helanderin ja muiden (2020, s. 24) mukaan tietojohtamisessa on kyse tiedolla johtamisesta ja tiedon johtamisesta. Myös Laihonen ja muut (2013, s. 32) näkevät tämän yhtenä tietojohtamisen lähestymistapana. Tiedon johtamisella tarkoitetaan organisaation oppimista ja uusiutumista sekä uuden tiedon luontia, kun taas tiedolla johtamisessa on kyse toimintatavoista, joilla organisaation tietoa on mahdollista jalostaa ja hyödyntää toiminnan johtamisessa (Laihonen & muut, 2013, s. 32).

Laihosen ja muiden (2013, s. 32) mukaan toinen lähestymistapa on tietojohtamisen jakaminen liikkeenjohdolliseen ja tekniseen lähestymistapaan. Liikkeenjohdollisen lähestymistavan keskiössä ovat ihmisten väliset sosiaaliset prosessit ja niihin liittyvät käytännöt. Teknisessä lähestymistavassa keskitytään puolestaan tieto- ja viestintäteknologian hyödyntämiseen tiedonhallinnassa. Laihosen ja muiden (2013, s. 32) mukaan kolmannessa lähestymistavassa tietojohtaminen toimii kattokäsitteenä, joka kokoaa yhteen monia kansainvälisissä keskusteluissa esiintyneitä tietoon ja johtamisen liittyviä näkökulmia. Tietojohtamisen osa-alueina nähdään usein suomalaisessa keskustelussa organisaation oppiminen, tietämyksenhallinta, aineeton pääoma ja sen johtaminen sekä liiketoimintatiedon hallinta. Vaikka Laihonen ja muut tarkastelevat tietojohtamista kolmen lähestymistavan avulla, näkevät he niillä yhteisen päämäärän: tuottaa työkaluja ja malleja organisaation johtamiseen. (Laihonen & muut, 2013, 32.)

Lönnqvistin (2008, s. 12) mukaan tietojohtamista voidaan tarkastella suomalaisena ilmiönä, vaikka samanlaista toimintaa on nähtävissä ulkomailakin. Kansainvälisesti tieto-

johtamiseen sisältyy erilaisia teemoja, kuten informaation hallinta (information management), tietämyksen hallinta (knowledge management), aineeton pääoma ja sen johtaminen (intellectual capital, intellectual management) tai liiketoimintatiedon hallinta (business intelligence). Suomessa näille määritelmille on kehitetty tietojohdamisen käsite, joka kattaa sekä tiedon, teknologian että johtamisen rajapintoja. (Lönnqvist, 2008, s. 12.)

Kianto ja muut (2014, s. 364) ovat määritelleet tietojohdamiselle kolme näkökulmaa: informaation hallinta (information management), tietopääoma (intellectual capital) ja sosiaalinen vuorovaikutus (knowledge management). Informaation hallinnalla tarkoitetaan tehokasta ja vaikuttavaa tiedon tuottamista, tallentamista, varastointia ja levittämistä (Best, 2010, s. 61). Tietopääomalla tarkoitetaan kaikkia organisaation aineettomia ja tietoon liittyviä resursseja, joita organisaatio pystyy hyödyntämään tuotantoprosesseissaan pyrkiessään luomaan arvoa (Kianto ja muut, 2014, s. 364). Sosiaalinen vuorovaikutus keskittyy tietoon liittyviin prosesseihin ja mekanismeihin, joilla voidaan hallita tietopääomaa (Kianto & muut, 2014, s. 363). Tällöin fokuksessa ovat tietoprosessit sekä niiden johtaminen, kehittäminen ja hyödyntäminen toiminnassa (Jääskeläinen, 2007, s. 37).

Kuvio 1. Tietojohdamisen jaottelu eri näkemysten mukaan (Helander & muut, 2020, s. 24; Laihonen & muut, 2013, s. 32; Lönnqvist, 2008, s. 12; Maier, 2007, s. 52; Kianto & muut, 2014, s. 364; Manes Rossi & muut, 2016, s. 696)

Tiedolla johtamisen nähdään sijoittuvan eri lähestymistapojen mukaan yhdeksi tietojohdamisen osa-alueeksi (kuviot 1). Helanderin ja muiden (2020, s. 22) mukaan tiedolla johtamisella tarkoitetaan tietoperustaista päätöksentekoa ja sen mahdollistamista. Tietoperustainen päätöksenteko perustuu analysoituun tietoon. Johtamisessa ja kehittämisessä voidaan käyttää hyväksi tiedolla johtamisen raaka-ainetta, eli dataa, joka toimivien käytäntöjen avulla jalostetaan informaatioksi ja edelleen tietämykseksi. (Helander & muut, 2020, s. 22, 24.) Tiedolla johtaminen nähdään kokonaisvaltaisena ja systemaattisena prosessina, jossa liitetään yhteen tekniikka ja inhimilliset lähtökohdat (Helander ja muut, 2020, s. 22, 24; Maier, 2007, s. 52.) Maierin (2007, s. 52) mukaan on olemassa kokonaisvaltaisempia tiedolla johtamisen käsitteitä, jotka kattavat sekä teknologiakeskeisen että ihmiskeskeisen näkemyksen. Kuitenkin näistä useimmat lähestymistavat näyttävät keskittyvän ihmislähtöiseen puoleen ja mainitsevat teknologian yhtenä mahdollistavana tekijänä ilman, että sitä todella integroidaan. (Maier, 2007, s. 52–53.)

Geisler ja Wickramasinghe (2015, s. 4) viittaavat tiedolla johtamisen tutkijoihin ja ammatinharjoittajiin (Lee 2000, Onge 2011 ja Duffy 2001) ja esittävät näihin pohjautuen oman näkemyksensä tiedolla johtamisesta. Organisaation tiedolla johtaminen koostuu kyvystä hankkia tietoa omasta kokemuksesta ja muiden kokemuksesta sekä soveltaa tätä tietoa järkevästi organisaation tehtävän toteuttamiseen. Nämä toimet toteutetaan yhdistämällä teknologia, organisaatorakenteet ja kognitiiviset strategiat, jotta voidaan lisätä nykyistä tietoa ja tuottaa uutta tietoa. (Geisler & Wickramasinghe, 2015, s. 4.)

Tässä tutkielmassa julkishallinnon johtamista ja liikunnan edistämistä tarkastellaan tiedolla johtamisen näkökulmasta. Tiedolla johtamisessa on kyse toimintatavoista, joilla tietoa voidaan jalostaa ja hyödyntää toiminnan johtamisessa (Laihonen & muut, 2013, s. 32). Hyvinvointikertomuksen voidaan nähdä sijoittuvan tietopääoma / aineeton pääoma näkökulmaan, jossa tieto on organisaation aineeton resurssi ja sen avulla pyritään luomaan organisaatiolle arvoa. Tietopääomassa tarkastelun kohteena ovat tiedon arvottaminen ja mittaaminen sekä arvon luominen tiedon avulla (Jääskeläinen, 2007, s. 37).

Tietopääoma julkishallinnossa voidaan jakaa yritysmaailman tapaan kolmeen osa-alueeseen: inhimilliseen pääomaan, suhdepääomaan ja rakenteelliseen pääomaan. Manes Rossin ja muiden (2016, s. 696) mukaan inhimillisellä pääomalla tarkoitetaan motivaatiota, tuotteliaisuutta ja kykyä pyrkiä tavoitteisiin. Suhdepääoma on yhdistelmä arvoja, suhteita ja tekoja. Rakenteellinen pääoma sisältää menettelytapoja ja rutiineja, jotka tukevat päätöksentekoprosessia sekä kykyä saavuttaa tavoitteita ja käsitellä muutosta. (Manes Rossi & muut, 2016, s. 696.) Tämän jaottelun mukaan hyvinvointikertomus soveltuisi rakenteellisen pääoman alle. Hyvinvointikertomuksen asettuminen tiedolla johtamisen kehikkoon on kiinni näkemyksen esittäjästä ja määritelmästä. Tämän vuoksi hyvinvointikertomus on mahdollista sijoittaa niin Jääskeläisen (2007, s. 37) kuin Rossin (2016, s. 696) näkemysten alle.

2.3 Tiedolla johtaminen julkishallinnossa

Opit tiedolla johtamisesta ovat peräisin yksityisen sektorin isoilta yrityksiltä ja ovat sitä kautta ajautuneet myös julkiselle sektorille (Cong & Pandya, 2003, s. 26). Tietovaltaistuminen yhteiskunnassa on haaste julkishallinnon organisaatiolle. Samalla kun organisaatiossa pyritään tehokkuuden ja demokratian yhteensovittamiseen, on tärkeää organisaation luovuus ja joustavuus, jotta voidaan sopeutua ja tarttua toimintaympäristön avaamiin mahdollisuuksiin. Tietojohtamisen näkökulmasta nähdään olennaisena julkishallinnon organisaation kyky hyödyntää sekä sisäisiä että ulkoisia tietovarantojaan. (Jalonen, 2008, s. 103–104.)

Virtasen ja muiden (2015, s. 12) mukaan virkakunnalla on julkishallinnossa vastuu politiikkatoimien valmistelusta ja toimeenpanosta. Tällöin tietoperusteisuuden taso tulee esiin siinä, miten paljon valmistelussa ja toimeenpanossa käytetään tietoa. Tiedolla johtaminen linkittyy politiikkasykliin ja sen eri vaiheisiin, joissa tiedon tarve vaihtelee. Tietoa tarvitaan suunnitteluvaiheessa etukäteisarviointiin, toimeenpanovaiheessa tavoitteiden saavuttamisen seurantaan ja tilintekovastuuvaiheessa politiikan tai ohjelman vaikutusten arviointiin. (Virtanen & muut, 2015, s. 12–13). Helanderin ja muiden (2020, s. 24) mukaan julkisella sektorilla tiedolla johtamisen koko prosessia on tutkittu harvoin. Suurimmassa osassa tiedolla johtamisen tutkimuksista on keskitytty pelkästään yhteen tiedolla johtamisen osa-alueeseen, kuten tiedon hankintavaiheeseen, tiedon jakamiseen tai mittaamiseen.

Firoosin ja muiden (2020, s. 143) tutkimuksen mukaan tiedolla johtamisella on myönteinen ja merkittävä vaikutus kaupunkien hallintoon. Tutkimustuloksissa havaittiin tutkituista muuttujista vahvin yhteys tiedolla johtamisen ja osallistumisen välillä. Tulokset viittaavat siihen, että tiedolla johtamisen laajentaminen kunnissa voisi merkittävästi edistää niiden tehokkuutta vaikuttamalla kaupunkihallinnon indekseihin. (Firoozi & muut, 2020, s. 143). Gharehbigloa ja muiden (2012, s. 1155) tutkimuksessa arvioitiin tiedolla johtamiseen vaikuttavia tekijöitä kaupungissa. Hypoteesitestauksen tulokset osoittivat, että organisaatorakenteen, tietotekniikan, organisaatiokulttuurin, henkilöstöressurssien,

henkilöstön koulutuksen ja uudelleen koulutuksen sekä tiedonhallinnan välillä havaittiin merkittävä yhteys. (Gharehbigloa & muut, 2012, s. 1155.)

Yksityisen sektorin malleja ja teorioita on testattu julkisella sektorilla. Kolehmainen ja muiden (2016, s. 24) tutkimuksessa tutkittiin tietoon perustuvaa kehitystä syrjäisillä ja epäsuotuisilla alueilla sekä maaseudulla, joissa ei ole yliopistoa tai muuta tietointensivistä oppilaitosta. Neljää kuntaa analysoitiin käyttämällä aluekehityksen tietoon perustuvaa double-coin -mallia, jossa asetetaan quadruple helix -malli double-coin -mallin ytimeen. Double-coin -mallissa kuvataan alueen nykyinen tilanne ja toivottu alueen tulevaisuus. Quadruple helix -malli perustuu ajatukseen yliopistojen, yritysten, julkisen hallinnon ja yhteisön yhdistämisestä innovaation ja taloudellisen vaurauden edistämiseksi. Tutkimuksen kaikki neljä havainnollistavaa tapaustutkimusta osoittivat, että quadruple helix -mallia voidaan soveltaa syrjäisillä ja epäsuotuisilla alueilla tukemaan osaamis pohjaista kehitystä ja innovatiivisuutta. Vielä tärkeämpää oli alueellisessa kehityksessä päättäväiset toimijat ja toiminta. (Kolehmainen & muut, 2016, s. 28, 37.)

Harveyn ja muiden (2010, s. 77) tutkimuksessa testattiin absorptiokyky-teorian soveltamista julkisiin organisaatioihin ja tutkittiin sen käsitteellisiä, teoreettisia ja metodologisia vaikutuksia. Absorptiokyky tarjoaa vaihtoehtoisen tavan teoretisoida organisaation suorituskyvyn ja tiedon prosessien suhteita, mikä on johdettu yrityksen resurssipohjaisesta näkemyksestä ja laajemmasta käsitteestä dynaamisista kyvyistä. Tutkimus osoitti, että lähestymistavalla oli arvoa ja tutkimuksessa esitettiin useita ehdotuksia, joita voidaan testata empiirisellä tutkimuksella. Absorptiokykyteorian soveltaminen julkisella sektorilla osoittautui poliittisesti tärkeäksi. Absorptiokapasiteettiin perustuvan lähestymistavan ensisijainen arvo on, että se tarjoaa tavan muotoilla ymmärrystä julkisen sektorin organisaatioiden suorituskyvystä tietoprosessien näkökulmasta. (Harvey & muut, s. 77, 93.)

Gylfadóttirin ja Edvardssonin (2012, s. 343) tutkimuksessa analysoitiin Islannin kuntien tiedolla johtamista painottaen erityisesti tiedon jakamista. Tutkimustulosten mukaan Islannin kuntien hallinnossa ei ollut selkeää tiedon jakamista tukevaa strategiaa, vaikka monia tiedonhallinnan menetelmiä käytettiin jossain määrin. Organisaatiokulttuuri tuki tiedon jakamista tietyillä tavoilla, mutta ilman strategista tahtoa. Tulosten mukaan suuremmat kunnat toteuttivat enemmän tiedolla johtamisen näkökohtia kuin pienet. Positiivinen korrelaatio havaittiin esimiesten kannustimissa tiedon levittämisen ja tiedon jakamisen välillä sekä organisaatiokulttuurin ja tiedon jakamisen välillä. Tutkimukseen vastaajat uskoivat, että kunnat voisivat tarjota parempia palveluita, jos tiedon jakaminen olisi systemaattisempaa. (Gylfadóttir & Edvardsson, 2012, s. 343–344.)

Knealen ja muiden (2018, s. 22) tutkimuksessa selvitettiin tutkimusaineiston käyttöä kansanterveyttä koskevassa päätöksenteossa. Tutkittua tietoa käytetään paikallisessa päätöksenteossa katsauksen mukaan melko runsaasti. Kuitenkin luotettavia akateemisia lähteitä käytetään rajallisesti sekä kansallisia ja paikallisia tilastoja käytetään siten, että ne eivät mahdollista tarkastamista, mittaamista ja ajan mittaan kehittyvien trendien ymmärtämistä. Lisäksi vertaisarvioitujen laadullisten tutkimustulosten käytön todettiin puuttuvan. (Kneale & muut, 2018, s. 22.)

Suomalaisiin kuntapäätäjiin kohdistuvassa tutkimuksessa tutkittiin yksilöllisiä tekijöitä, jotka vaikuttavat taloudellisen tiedon käyttöön. Sinervon ja Haapalan (2019, s. 558) tutkimuksen mukaan yksilölliset piirteet, kuten poliittinen kokemus, vaikuttivat taloudellisen tiedon käyttöön. Kokeneet paikallispoliitikot tunsivat taloustiedon ja käyttivät sitä järjestelmällisemmin kuin kokemattomat poliitikot. Taloudellinen asiantuntemus vaikutti negatiivisesti taloudellisen tiedon käyttöön, mikä oli toisin kuin tutkimuksessa odotettiin. Lisäksi yleisesti ottaen poliitikkojen ideologia ei vaikuttanut heidän taloudellisen tiedon käyttöön. Poliittiset päättäjät ovatkin heterogeeninen ryhmä yksilöitä sekä heidän erilaisia taustojaan ja henkilökohtaisia ominaisuuksia, joilla on merkitystä tiedon käyttöön paikallispolitiikassa. (Sinervo & Haapala, 2019, s. 558, 564.)

Sanna Marinin hallitusohjelmassa luvattiin edistää tietopohjaista politiikkaa. Ohjelmassa tuotiin esiin, että sitoudutaan tietopohjaiseen politiikan tekoon ja systemaattiseen vaikutusten arviointiin kaikessa lainvalmistelussa sekä luvataan yhteistyön syventämistä tiedeyhteisön kanssa. (Valtioneuvosto, 2019, s. 11.) Myös Petteri Orpon hallitusohjelmassa on mainittu, että tullaan edistämään tiedolla johtamista. Hallitus hyödyntää yhteiskunnallisia tietovarantojaan ja tutkittua tietoa päätöksenteossa aktiivisesti, seuraa asettamiin tavoitteita mittareiden avulla sekä tarkastelee tavoitteiden saavuttamista suhteessa toimintaympäristön muutoksiin. (Valtioneuvosto, 2023, s. 212.) Kuntalain (410/2015) mukaan kunnan tulee tiedottaa sen toiminnasta asukkaille, palvelujen käyttäjille, järjestöille sekä muille yhteisöille. Kuntalaissa on määritelty myös, että kunnan tulee tehdä sisäistä valvontaa, riskienhallintaa, arviointia ja seurantaa. Toimiakseen lain mukaisesti, kunnan tulee kerätä tietoa ja jakaa sitä riittävästi sekä ymmärtää toimintaympäristössä tapahtuvia muutoksia (Kuntalaki 410/2015, 29 §, 37 §, 39 §; Laihon & Ahlgrén-Holappa, 2020, s. 50–51).

Helanderin ja muiden (2020, s. 24) mukaan poliittiset linjaukset ovat melko selvät koskien tietojohdamisen toimeenpanon tahtotilaa. Kuitenkaan tietojohdamisen toimeenpano ei toteudu vastaavalla tavalla ja vaikuttaa siltä, että politiikkalinjaukset eivät aina kohtaa tiedon operatiivisen käsittelyn ja hallinnan kanssa. Poliitiikan tahtotila saattaa olla varsin etäällä toimeenpanosta. Tietojohdamisen edistäminen on myös käsitteellisesti helpompaa kuin itse toteutus. (Helander & muut, 2020, s. 24.)

Jalosen (2015, s. 40) mukaan tiedolla johtamisella pyritään lisäämään tuottavuutta ja vaikuttavuutta niin julkishallinnossa kuin julkisissa palveluissa. Tätä edesauttavat hallinnonrajat ylittävä tiedonkulku, keskenään keskustelevat tietojärjestelmät, sekä julkishallinnon keräämän datan parempi hyödyntäminen. Hallintoa kehitettäessä on faktatieto tärkeää, mutta se ei merkitse kaikkea. Tärkeänä nähdään lisäksi kansalaisten osallistuminen sekä kokemustieto organisaatioista, jotka ovat hallinnollisten päätösten kohteena. Omat haasteensa tiedolla johtamiseen asettaa julkishallinnon informaatioympäristön

muuttuminen ennennäkemättömän nopeasti sekä erityisesti saatavilla olevan informaation räjähdysmäinen kasvu. (Jalonen, 2015, s. 40, 63.)

2.4 Hyvinvointikertomus tiedolla johtamisen välineenä

Hyvinvointikertomuksen on tarkoitus toimia kunnissa tiedolla johtamisen välineenä (Kuntaliitto, 2022). Tämän osoittaa myös alempi kuva (ka. kuvio 2), jossa hyvinvointikertomus sijoittuu hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtamisessa tieto-osioon. Kuvio kiteyttää kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtamisen eri osa-alueet ja niiden suhteet. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen eli hyvinvointijohtaminen on Uusitalon ja muiden (2003, s. 53) mukaan ”kunnan strategista johtamista ja valitujen strategioiden toimeenpanoa väestön hyvinvoinnin ja alueen kestävän kehityksen näkökulmista”. Käytännössä hyvinvointijohtaminen saattaa hyvinvointia koskevat haasteet sekä taloushaasteet tasavertaisesti rinnakkain kuntasuunnittelussa ja kunnan keskuhallinnossa (Uusitalo & muut, 2003, s. 53).

Kuntien hyvinvointijohtaminen pitää sisällään asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä koskevan tiedon tuottamisen, seurannan ja hyödyntämisen päätöksenteossa (Pekkanen ja muut, 2020, s. 3). Hyvinvointijohtamisessa onkin samoja piirteitä tiedolla johtamisen kanssa. Tiedolla johtaminen sitoo yhteen tekniikan ja inhimilliset lähtökohdat, mikä mahdollistaa uuden tiedon tuottamisen (Geisler & Wickramasinghe, 2015, s. 4; Helander & muut, 2020, s. 22, 24.). Tiedolla johtamisen päätöksenteko perustuu analysoituun tietoon (Helander & muut, 2020, s. 22). Erikokoisissa kunnissa hyvinvointijohtamisen käytännöt eroavat toisistaan. Onnistuneessa hyvinvointijohtamisessa on kuitenkin tärkeää, että poliittinen johto hyväksyy hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kunnan strategiseksi painoalueeksi ja sitoutuu tavoitteiden toteutumiseen. Lisäksi oleellista on johtamisen vastuun sekä toimeenpanon käytäntöjen selkeyttäminen. (THL, 2010, s. 23.)

Kuvio 2. Kuntien hyvinvointijohtamisen rakenteet ja prosessit (Pekkanen & muut, 2020, s. 1; THL, 2010, s. 9).

Hyvinvointikertomuksessa kuvataan tiiviisti kuntalaisten terveyttä ja hyvinvointia sekä niihin vaikuttavia tekijöitä (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä, 2021, 6 §; Kauppinen & Hätönen 2014, s. 30; Terveydenhuoltolaki 2010, 12 §). Lisäksi hyvinvointikertomuksessa kuvataan Perttilän ja muiden (2004, s. 12) mukaan hyvinvointiin ja terveyteen vaikuttavia tekijöitä, kuten esimerkiksi elinoloja, kunnan harjoittamaa hyvinvointipolitiikkaa ja palvelujärjestelmän toimivuutta. Tietojohtamisen tietopääoma näkökulman mukaan hyvinvointikertomus voidaan nähdä organisaation aineettomana resursina, jonka avulla tietoa arvioidaan ja mitataan sekä luodaan organisaatiolle arvoa tämän tiedon avulla (Jääskeläinen, 2007, s. 37). Hyvinvointikertomuksen avulla on tarkoitus luoda kokonaiskuva kunnan hyvinvoinnin tilasta, ja täten tarkentaa hyvinvointiin liittyviä tarpeita sekä tarkastella toiminnan tuloksia ja resursseja. Hyvinvoinnin tilaa tarkastellaan suhteessa menneisyyteen, mm. arvioiden toteutunutta politiikkaa ja taloudellista kehitystä, sekä lisäksi hyvinvointitietoja vertaillaan alueellisesti ja valtakunnallisesti. Hyvinvointi-indikaattoreiden avulla tiivistetään hyvinvoinnin kuvaus ja vertailtavuus niin ajassa kuin alueellisesti. (Perttilä ja muut, 2004, s. 12.) Yhdenlainen hyvinvointikertomuksen

malli ei sovi kaikille kunnille, minkä vuoksi jokainen kunta valmistelee kertomuksen oman hallintokulttuurinsa näköiseksi (Perttilä ja muut, 2004, s. 15). Hyvinvointikertomuksen teosta on vastuussa esimerkiksi kunnan hyvinvointiryhmä tai muu monialainen ryhmä (THL, 2022a).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2022) mukaan hyvinvointikertomus on osa kunnan strategista johtamista. Se on työväline, jonka avulla voidaan suunnitella, seurata, arvioida ja raportoida kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Laaja hyvinvointikertomus tulee valmistella kerran valtuustokaudessa ja sen tavoitteita ja toimenpiteitä päivitetään kuntasuunnittelun yhteydessä vuosittain. Laaja hyvinvointikertomus sisältää sekä hyvinvointikertomusosion että hyvinvointisuunnitelmaosion. Hyvinvointikertomusosiossa kuvataan asukkaiden terveyttä ja hyvinvointia, kunnan toteuttamaa hyvinvointipolitiikkaa sekä ehkäisevän työn vaikutuksia kustannuksiin ja kunnan elinvoimaan. Hyvinvointisuunnitelmaosa toimii osana kuntastrategiaa ja kuvaa valtuustokausittaisia tavoitteita ja toimenpiteitä. (THL, 2022a.) Vuodesta 2023 eteenpäin myös hyvinvointialueiden tulee valmistella hyvinvointikertomus ja -suunnitelma valtuustokausittain (Lakisosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä, 612/2021, 7 §).

Hyvinvointikertomustyön tukena kunnat voivat hyödyntää sähköistä hyvinvointikertomusta. Kuntaliiton (2022) mukaan sähköinen hyvinvointikertomus on työväline, joka soveltuu laajan valtuustokausittaisen hyvinvointikertomuksen valmisteluun ja sen vuosittaiseen päivittämiseen painopisteiden arvioinnin ja raportoinnin osalta. Sähköinen hyvinvointikertomus voi olla osa kunnan toiminnallista vuosikelloa, jossa tarkastellaan talouden ja toiminnan suunnittelua, toteutusta ja arviointia (Kuntaliitto, 2022). Tässä tutkielmassa tarkastelun kohteena ovat sähköiset hyvinvointikertomukset ja tarkastelu rajautuu niiden hyvinvointisuunnitelmaosioihin.

PROMEQ-tutkimuksessa selvitettiin kuntien ja alueiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen strategiatyön nykytilaa ja kehittyneisyyttä. Tutkimustulosten mukaan kuntien

strategiatyö (sis. hyvinvointikertomus) on vielä vaatimatonta ja strategiatyön koordinoimisissa on puutteita. Lisäksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen asema on epäselvä osana kuntien toimintaa. Tulosten mukaan hyvinvointistrategiatyö toteutuu pääosin yksittäisten viranhaltijoiden vastuun tai suppein kokoonpanoin, minkä vuoksi esimerkiksi henkilöstön, kuntalaisten tai kolmannen sektorin organisaatioiden osallisuuden hyödyntäminen jää vähäiseksi. (Syväjärvi & Leinonen, 2019, s. 2–3.)

2.5 Julkishallinnon tiedolla johtamisen rajoitteet

Julkisessa hallinnossa luotettavan tiedon ja asiantuntijatiedon käsittely on ongelmallista ja vaihtelee organisaatioittain. Headin (2015, s. 472) mukaan hyvän tiedon ja "hyvän päätöksenteon" välistä läheistä yhteyttä heikentää kaksi mekanismia: poliittinen ja organisatorinen. Poliittisessa prosessissa arvoilla ja uskomuksilla on vaikutusta päätöksentekoon, jonka vuoksi jotkin todisteet nähdään väistämättä tärkeämpinä kuin toiset poliittisten näkemysten tukena. Tämä poliittinen dynamiikka tuodaan julki poliittisten johtajien, lainsäätäjien, lobbaajien/vaikuttajaviestinnän ja sidosryhmien mieltymysten kautta niin mediaviestintänä kuin julkisina mielipiteinä. Poliittinen järjestelmä on selvästi osoittanut, että neutraali ja objektiivinen tieteellinen tieto ei johda eikä voi ohjata politiikkaa demokraattisessa poliittisessa järjestelmässä. (Head, 2015, s. 472–473.) Jalosen (2008, s. 106–110) mukaan poliittis-hallinnollinen rakenne saa aikaan jännitettä tiedon ja informaation sekä arvojen ja ideologioiden välillä. Tämän saa aikaan osajärjestelmien erilaiset tehtävät, sillä hallinnollisessa osajärjestelmässä formaalinen tieto toimii perustana, toisin kuin politiikassa tuodaan päätöksentekoon informaalista tietoa. Formaalisella tiedolla tarkoitetaan määrällistä ja objektiivista faktatietoa. Kun taas informaalisella tiedolla tarkoitetaan subjektiivista ja laadullista tietoa, kuten arvoja ja uskomuksia. (Jalonen 2008, s. 108.) Omien valintojemme ollessa jossain määrin subjektiivisia, tutkimustieto ei välttämättä onnistu läpäisemään maailmankuvaamme sellaisenaan. Subjektiiviset mentaalimallit vaikuttavatkin lähes kaikkeen päätöksentekoon. (Raisio & muut, 2018, s. 7.)

Headin (2015, s. 473) mukaan organisatorisessa lähestymistavassa ylimpien johtajien tiedontarpeet ja -käytännöt vaihtelevat huomattavasti eri julkisissa organisaatioissa. Vaikka tarkan tiedon saanti on erittäin tärkeää kaikissa virastoissa, on hallintokäytännöillä ja menettelysäännöillä tärkeä rooli todisteiden tunnistamisessa ja hyödyntämisessä. Erityiset hallinnolliset käytännöt ja menettelysäännöt määrittelevät tiedon valintaa ja käyttöä jokaisessa organisaatiossa. (Head, 2015, s. 473.) Lisäksi Jalonen (2008, s. 107) tuo esiin, että julkishallinnon organisaatiossa kohdataan informaation ja tiedon epäsymmetriaa, sillä toimijoilla on erilainen asema tiedon suhteen ja osalla on parempi asiantuntijuus päätöksenteon kannalta.

Jalonen (2008, s. 105) näkee tietojohdamisen tutkimuksessa käytettyjen teoreettisten lähtökohtien ja käsitteiden uudelleen arvioinnin tarpeellisenä, sillä julkishallinnon organisaatiolla on erityispiirteitä. Julkishallinnon organisaatioissa tavoitteiden moninaisuudella ja poliittis-hallinnollisella rakenteella on vaikutusta tiedolla johtamisen tutkimuksen hyväksi todettujen käytäntöjen hyödyntämiseen. Näin erityisesti päätöksenteon kontekstissa. Vaikka päätöksenteko on osittain monitahoista, nähdään organisaation menestymisen olevan pitkälti kiinni siitä, miten organisaatio kykenee tekemään päätöksiä ja toteuttamaan niiden mukaista toimintaa. Päätöksenteon rationaalisuus edellyttäisi valintaa kaikista mahdollisista vaihtoehdoista sekä tietoa vaihtoehtojen seurauksista, mutta todellisuudessa huomioidaan vain muutamia vaihtoehtoja ja pyritään optimaalisen valinnan sijaan tyydyttävään valintaan. (Jalonen, 2008, s. 106–107.)

Päätöksenteon rationaalisuutta ja tietoperusteisuutta haastava ilmiö on yhteiskunnallisten ongelmien kompleksisuus (Raisio & muut, 2018, s. 7). Toimintaympäristöstä on tullut aiempaa kompleksisempi. Tiedon määrä on lisääntynyt, tieto on monitulkintaisempaa ja tietovirtojen nopeus on kasvanut, mikä aiheuttaa haasteita kyvyillemme ottaa haltuun toimintaympäristön epävarmuutta. Tiedon analysointikapasiteetti ei näytä pysyneen kompleksisuuden kasvun mukana. Jotta kompleksisessa toimintaympäristössä voi selviytyä, vaatii se tiedon ja päätöksenteon välisen vuoropuhelun kehittämistä, sillä tiedontuo-

tannon ollessa siiloutunut ja sektoroitunut, johtaa se usein osaoptimoivaan päätöksentekoon ja huonoihin politiikkaratkaisuihin kansalaisten sekä yritysten kannalta. Ilmiöiden ja asioiden keskinäisriippuvuussuhteet saavat päätöksenteossa aikaan uusia ja yhteenkietoutuneita ongelmia, joita kutsutaan pirullisiksi ongelmiksi. Ne sisältävät usein ristiriitaisia tulkintoja ja keskenään kilpailevia selitysmalleja. Kyse on laajempaan kokonaisuuteen kytkeytyvistä yksittäisistä ongelmista. Kompleksisessa toimintaympäristössä päätöksenteko vaatii moniulotteisesti rakennettua tietokäsitystä ja jatkossa tekoäly tuokin uuden ulottuvuuden päätöksentekoon, sillä sen avulla voidaan analysoida isoja datamassoja. (Raisio & muut, 2018, s. 8–9.)

3 Liikunnan edistäminen ja tiedolla johtaminen

3.1 Liikunnan edistäminen kunnassa

Kuntien hallintorakenteilla nähdään olevan vaikutusta liikunnan edistämisen onnistumiseen kunnissa. Norjassa ja Puolassa tutkittiin kuntien strategioita, budjetteja ja toimia, jotta voitiin osoittaa parhaita käytäntöjä ja rakentaa pohjaa parempaan hallintaan asukkaiden liikuntaan kohdistuen. Tulokset osoittavat korrelaatioita kuntien hallinto- ja talusrakenteiden sekä liikuntahallinnon välillä. Liikuntatoiminnasta vastaavien toimikuntien läsnäolo paikallishallinnossa näyttää vaikuttavan myönteisesti urheilu- ja vapaa-ajan infrastruktuurin kehittämiseen. (Urbaniak-Brekke, 2022, s. 15.)

Yhteistyö eri toimijoiden kanssa nähdään merkittävänä tekijänä lisäämään fyysistä aktiivisuutta. Eri sektoreiden välinen yhteistyö on tärkeää erityisesti kaupunkisuunnittelussa, liikennejärjestelmien rakentamisessa sekä puistojen ja polkujen kehittämisessä (Bauman & muut, 2012, s.258; Sallis & muut, 2002, s. 208). Maailman terveysjärjestö (World Health Organization) ja Suomen Sosiaali- ja terveysministeriö näkevät monialaisen yhteistyön paikallishallinnossa merkittävä tekijänä liikunnan edistämiseksi (Edwards & Tsouros, 2006, s. 39; STM, 2010, s. 11; WHO, 2020, s. 72). Monialaista yhteistyötä voidaan tehdä liikuntatoimen lisäksi sosiaali- ja terveystoimen, opetustoimen, liikenne- ja ympäristötoimen, teknisen toimen sekä kaavoituksen kanssa (Edwards & Tsouros, 2006, s. 39; Nummela & muut, 2014, s. 389; STM, 2010, s. 10). Ensiarvoisen tärkeänä nähdään myös liikunta- ja urheiluseurojen sekä vapaaehtoisten, yhteisöjen, järjestöjen ja yritysten kanssa tehtävä yhteistyö (Edwards & Tsouros, 2006, s. 39; Paahtama, 2016, s. 4, 7; STM, 2010, s. 10). Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä suositellaan, että kunnissa toimisi hyvinvointikoordinaattori, joka huolehtii muun muassa kunnan eri toimijoiden välisestä yhteistyöstä (Paahtama, 2016, 4).

Sosiaali- ja terveysministeriö (2010, s. 10) painottaa kuntajohdon (virkamiesjohto ja luottamushenkilöjohto) roolia, jos kunta haluaa tehdä liikunnasta keskeisen strategisen vallinnan. Kuntajohdon näkemys ja sitoutuminen ovat tärkeitä ennaltaehkäisevän ja kuntouttavan liikunnan kehittämisessä ja resursoinnissa sekä terveyserojen kaventamisessa eri toimialoilla. Jotta liikunta näkyy kunnan strategiatyössä, olisi terveyttä edistävä liikunta hyvä saada myös kunnan asialistalle, kuten osaksi hyvinvointikertomusta ja kunnan strategiaa (Hämäläinen & Aro, 2015, s. 249).

Vaikka yksilötekijät määrittelevät liikuntakäyttäytymistä (Giles-Corti & Donova, 2002, s. 1793; Kuvaja-Köllner, 2022, s. 99) voidaan myös kunnan infrastruktuurilla vaikuttaa asukkaiden liikuntakäyttäytymiseen. Heathin ja muiden (2012, s. 273) systemaattisen kirjallisuuskatsauksen mukaan näyttöön perustuviin ympäristö- ja poliittisiin lähestymistapoihin kuuluivat liikuntapaikkoihin pääsyn luominen ja parantaminen. Tämä sisältää tiedotustoimintaa, yhteisön ja katutason kaupunkisuunnittelua ja maankäyttöä, aktiivisen kulkemisen politiikkaa ja -käytäntöjä sekä yhteisön laajuista politiikkaa ja suunnittelua. Rütten ja muiden (2001, s. 145) tutkimus osoitti koetun asuinympäristön ja itse ilmoitetun fyysisen aktiivisuuden välillä vahvan yhteyden. Ympäristön laatu fyysisen toiminnan mahdollisuuksiin osoittaa suoran vaikutuksen myös itse arvioituun terveyteen. Urbaniak-Brekken ja muiden (2019, s. 10) mukaan ihmiset, jotka harjoittelivat paikallisella alueellaan saatavilla olevilla laitteilla ja hyödynsivät liikuntatiloja, olivat aktiivisempia pidempään ja korkeammalla MET-tasolla. Tämä tarkoittaa, että kunnat voivat epäsuorasti muokata kansalaistensa fyysistä aktiivisuutta investoimalla asianmukaisesti urheilu- ja vapaa-ajan infrastruktuurin kehittämiseen ja parantamiseen. (Urbaniak-Brekke & muut, 2019, s. 10.) Myös Oldridge-Turnerin ja muiden (2022, s. 292) tutkimuksessa kaupungin infrastruktuurin ja ympäristön suunnittelu ja toteutus olivat yksiä yleisimpiä politiikka-toimia fyysisen aktiivisuuden edistämiseksi, kun tarkasteltiin kansainvälisiä poliittisia asiakirjoja.

Kuvaja-Köllnerin (2022, s. 9) väitöskirjassa tehdyn katsauksen mukaan kevyenliikenteen välillä näytti olevan iso merkitys liikunnan lisäämiseen tiheästi asutuilla alueilla. Myös

Zukowskan ja muiden (2022, s. 1) systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa tunnistettiin kolme pääasiallista liikennepolitiikkaa, joilla oli suora tai välillinen vaikutus fyysiseen aktiivisuuteen. Näitä olivat kätevä liikenneinfrastruktuurin kehittäminen, aktiivisen liikku-
misen edistäminen ja liikennemuodon vaihtaminen. Liikenneinfrastruktuurin ja liikku-
mismahdollisuuksien luominen olivat myös yksiä yleisimpiä politiikkatoimia kansainvä-
listen asiakirjojen tarkastelussa (Oldridge-Turner & muut, 2022, s, 292.)

Steele ja Caperchione (2005, s. 214) tutkimuksessa liikunnan infrastruktuurin tärkei-
den tunnistivat myös kaupunginvaltuuston työntekijät. Kaupunginvaltuuston työntekijöi-
den käsityksiin kohdistuvassa tutkimuksessa tulokset osoittavat, että vaikka liikuntaa ei
pidetä kuntien ydinliiketoimintana, oli selkeä käsitys kuntien roolista yhteisön aktiivi-
suutta tukevien tilojen ja infrastruktuurin tarjoamisessa. Kohderyhmät tunnistivat esiin
nousevia malleja koskien fyysistä infrastruktuuria, vastuuta ja turvallisuutta, vastuulli-
suutta organisaatiorakenteessa sekä yhteisöllisiä kumppanuuksia. Nämä tulokset lisää-
vät ymmärrystä ja edistävät yhteistyötä yhteisön ja paikallishallinnon välillä. (Steele &
Caperchione, 2005, s. 214.)

Heathin ja muiden (2012, s. 273) tutkimuksen mukaan käyttäytymis- ja sosiaaliset lähes-
tymistavat ovat näyttöön perustuen tehokkaita keinoja liikunnan lisäämiseksi. Näihin lu-
keutuu sosiaalinen tuki fyysiselle aktiivisuudelle yhteisöissä, työpaikoilla ja kouluissa.
Myös Oldridge-Turner ja muut (2022, s, 292) havaitsivat yksiksi yleisimmiksi politiikkatoi-
miksi liikunnan edistämisen ja mahdollisuuksien tarjoamisen yhteisöissä, kouluissa ja
työpaikoilla. Liikunnan edistäminen työpaikoilla tuodaan esiin lisäksi kunnille suunna-
tuissa liikuntasuosituksissa (Edwards & Tsouros, 2006, s. 39).

Tutkimustulosten mukaan kunnan taloudellisella tilanteella ei aina näytä olevan merki-
tystä kunnan liikunnan edistämiseen. Urbaniak-Brekken (2022, s. 15) mukaan paremman
taloudellisen tilanteen omaavat kunnat eivät aina kohdista enemmän varojaan asukkai-
den liikuntaan verrattuna pienempiin kuntiin ja niiden budjetteihin. Tämä riippuu paljolti

kunnan budjetin hallinnoinnista. Myös Kuvaja-Köllnerin ja muiden (2022, s. 1) tutkimuksen mukaan liikuntaan lisätyt resurssit eivät automaattisesti lisänneet asukkaiden liikuntaa vaan yksilöllisillä tekijöillä oli enemmän merkitystä liikuntakäyttäytymiseen.

3.2 Liikunnan tiedolla johtaminen

Liikuntalain (390/2015, 4 §) mukaan opetus- ja kulttuuriministeriöllä on valtion tasolla vastuu liikuntapolitiikan yleisestä johdosta, yhteensovittamisesta ja kehittämisestä sekä liikunnan yleisten edellytysten luomisesta. Opetus- ja kulttuuriministeriö pyrkii strategisena tavoitteenaan perustamaan päätöksenteon vahvemmin tutkittuun tietoon (OKM, 2018, s. 9). Opetus- ja kulttuuriministeriö on kuvannut liikuntapoliittisen päätöksenteon kannalta oleellisia tiedontuotannon tapoja, joita ovat tieteellinen tutkimus, väestötason seurannat, toimenpiteiden arviointi, meta-analyysit, katsaukset, tilastotieto, asiantuntijatieto sekä päätöksentekoa palvelevat täsmätutkimukset, selvitykset ja kartoitukset (OKM, 2013, s. 22–23; OKM, 2018, s. 11).

Heathin ja muiden (2012, s. 2–3) mukaan eri maissa on hyvin erilaisia käytäntöjä liikunnan edistämiseksi. Liikuntaa pyritään edistämään liikuntapoliittisten asiakirjojen, kansallisten ohjelmien ja suunnitelmien sekä terveyttä edistävää liikuntaa koskevien suositusten avulla. Opetus- ja kulttuuriministeriön (2023) mukaan liikuntalakiin on asetettu liikuntapolitiikan tavoitteet ja hallitusohjelmassa sekä erillisissä ohjelmissa on sovittu tärkeimmistä kehittämislinjauksista. Liikuntapoliittinen selonteko puolestaan linjaa liikuntapolitiikkaa 2020-luvulla kattaen linjauksia mm. liikunnan lisäämisestä elämän eri vaiheissa, liikuntapaikkarakentamisesta, liikunnan kansalaistoiminnasta ja huippu-urheilusta. Hämäläisen ja Aron (2015, s. 240) mukaan liikunnan politiikkatoimien pohjana käytetään useimmiten tutkittua tietoa, mutta ei ole helppoa todentaa, milloin ja miten sitä on käytetty. Akateemisessa keskustelussa ovat esillä esimerkiksi yksilöiden ja ryhmien liikunta-aktiivisuuden mittaaminen, eri liikuntamuotojen terveysvaikutukset sekä yksittäisten liikuntainterventioiden vaikutus terveyteen ja liikunta-aktiivisuuteen (Hämäläinen ja Aro, 2015, s. 240). Suomessa tehdään liikunta- ja liikkumisvaikutusten arviointia

(LIVA), jonka tarkoituksena on tuottaa tietoa ja lisätä ymmärrystä erilaisten toimenpiteiden vaikutuksista (Rikala, 2023).

Maailman terveysjärjestön WHO:n (2020, s. 71) mukaan kansalliset liikuntasuositukset ovat keskeinen osa hallintorakenteita ja niiden avulla luodaan kokonaisvaltainen lähestymistapa koko väestön liikunnan lisäämiseksi. Kansalliset suositukset kertovat kansallisen tason ja kuntatason kehityksestä sekä painopisteistä strategisessa suunnittelussa. Lisäksi suositukset mahdollistavat oikean tiedon levittämisen asianmukaisella tavalla. Eriyisten resurssien varmistamisella tuetaan suositusten laajaa leviämistä ja lisätään tietoa siitä, kuinka tärkeää on lisätä fyysistä aktiivisuutta ja vähentää istumista. Liikuntasuositusten levittäminen tulisi olla ensisijaista poliittisille päättäjille terveyssektorilla ja sen ulkopuolella, valtiosta riippumattomille toimijoille, terveysalojen ja muiden alojen toimijoille sekä suurelle yleisölle. (WHO, 2020, s. 71.)

Kansainvälisen REPOPA -tutkimushankkeen tavoitteena oli yhdistää tutkimustieto ja asiantuntijoiden tietotaito liikunnan politiikkatoimiin. Hämäläinen ja Aro (2015, s. 242, 243) viittaavat REPOPA-hankkeessa tehtyihin haastatteluihin ja tuovat esiin, että soveltava tutkimus ja asiaan nähden riittävä tutkimustieto vaikuttivat merkityksellisen tutkimustiedon käyttöön. Yhteistyö tutkijoiden kanssa näytti hyödyttävän politiikan tekijöitä, sillä politiikkatoimien asiakirjojen linjauksia haluttiin perustella tutkimustiedolla. Yhteistyö tutkijoiden kanssa toteutui yleisimmin yhteistyöhankkeiden ja suorien suhteiden kautta. Asiakirjojen valmistelussa oli hyötyä myös tutkijoiden tiedon välittäjän roolista sekä kansalais- ja asiantuntijakuulemisten kautta saadusta tiedosta. (Hämäläinen & Aro, 2015, s. 242, 243; REPOPA Consortium, 2013.)

Tietoa liikuntaan osallistumisesta on hankittu laajojen tiedontuotantostrategioiden avulla. Girginovin ja muiden (2015, s. 555) tutkimuksessa selvitettiin, miten julkiset hallintoelimet Australiassa, Belgiassa ja Englannissa välittävät tietoa urheiluun osallistumisesta ja mitä tiedon luomisen strategioita organisaatiot ovat käyttäneet. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että implisiittinen (hiljainen tieto) ja kehollinen tieto urheilun parissa

toimivilta täydensivät eksplisiittistä (kirjallisessa muodossa oleva tieto) ja ei-kehollista tietoa. Julkiset hallintoelimet käyttivät laajenevia tiedontuotantostrategioita, jotka perustuivat pääasiassa tiedon yhdistämiseen ja ulkoistamiseen. Ne käyttivät tehokkaasti urheiluun osallistumisen teoreettista tietoa systemaattisista kirjallisuuskatsauksista, joilla organisaatiot tukivat tutkimusstrategioitaan ja politiikkaa. Hallintoelimet muodostivat tutkimus- ja tietostrategioista omat erilliset urheilun osallistumismallit. (Girginov & muut, 2015, s. 555, 574.)

Liikunta- ja liikkumisvaikutusten arvioinnin (LIVA) avulla pyritään lisäämään tietoa ja ymmärrystä suunnitteilla olevien toimenpiteiden vaikutuksista eri hallinnontasoilla. Väestön liikkumiseen ja liikuntaan on vaikutusta kaikkien hallinnonalojen päätöksillä ja toimilla. Tämän vuoksi liikkumisen ja liikunnan kysymykset tulisi huomioida eri sektoreiden, kuten sosiaali- ja terveys-, koulutus-, ympäristö- ja liikennepalveluiden, päätösten valmistelussa ja päätöksenteossa. (Rikala, 2023.) Opetus- ja kulttuurinimisteriössä meneillään oleva liikkumisvaikutusten arviointi saattaa parhaimmillaan nostaa liikkumisen kysymykset laaja-alaisesti päätöksentekijöiden keskusteluihin. (Itkonen, 2021, s. 10.)

Hyvinvointikertomuksen tulisi toimia ohjaavana asiakirjana ja tiedolla johtamisen työkaluna kunnissa. Liikunnan politiikkatoimissa kunnat ovat merkittävässä roolissa liikunnan edistämisessä, mutta esimerkiksi hyvinvointikertomuksia on vielä vähän hyödynnetty osana informaatio-ohjausta liikuntatoimessa. (Tukia & muut, 2011, s. 37). Rigbyn ja muiden (2020, s. 2) tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että akateemikot, ammattiharjoittajat ja poliittiset päättäjät ymmärtävät fyysisen aktiivisuuden -strategioiden toteuttamisen monimutkaisuuden ja tiedonvaihdon haasteet. Iso-Britanniassa fyysisen aktiivisuuden päivitetty ohjepolitiikka tarjosi useille virastoille mahdollisuuden pohtia kontekstikohtaista täytäntöönpanoa ja käsitellä sidosryhmien välisiä jatkuvia jännitteitä. Yhteisesti johdettu toteutus suunnitelma, joka priorisoi fyysistä aktiivisuutta, ohjasi linkit asiaankuuluviin paikallisiin politiikkoihin ja tuki kontekstiin sopivaa viestintästrategiaa paikallisten politiikkojen, käytäntöjen ja tutkimusverkostojen puitteissa. (Rigby & muut, 2020, s. 2.)

3.3 Liikunnan tiedolla johtamisen haasteet

Yhteiskunnassa vallitsee monimutkaisia yhteiskunnallisia ongelmia, joille ei ole löydettävissä sataprosenttisen hyvää ratkaisua. Tällaisena monimutkaisena ongelmana nähdään myös liian vähäinen liikunta. (Hämäläinen & Aro, 2015, s. 237.) Hämäläisen ja Aron (2015, s. 238) mukaan terveyden edistämisen, kansanterveyden ja liikuntatutkimuksen kautta politiikkatoimiin tehdyt linjaukset ovat usein ristiriitaisia. Käytössä on viitekehyksiä, painotuksia, keinoja ja suosituksia eri tavoitteita ja kohderyhmiä varten, mutta harvemmin niistä löytyy yksiselitteistä neuvoa parhaimmasta toimintatavasta tai tärkeimmästä tutkimusperusteisesta kehittämistoimesta. Tutkijoilla ei myöskään ole yhtenäistä näkemystä toimivimmista politiikkatoimien strategioista eli siitä, tulisiko politiikkatoimet kohdistaa koko väestöön, riskiryhmiin tai esimerkiksi tiettyihin väestöryhmiin. (Hämäläinen & Aro, 2015, s. 238).

Korsbergin ja muiden (2021, s. 93) tutkimuksessa havaittiin kehittämiskohteita kuntien tiedolla johtamisen käytännöissä. Erityisesti kehitettävää on seurannassa ja arvioinnissa, tutkimustiedon käytössä ja tutkijayhteistyössä sekä tiedon systemaattisessa hyödyntämisessä ja tiedon käytön läpinäkyväksi tekemisessä. Urbaniak-Brekken (2022, s. 15) mukaan Puolassa ja Norjassa yleisimpiä liikunnan kehittämisen esteitä näyttivät olevan rajallinen budjetti ja monimutkaiset hallinnolliset rahoitusmenettelyt. Tutkimuksen mukaan on olennaista ymmärtää, miten liikuntaa hallinnoidaan paikallisella tasolla, jotta liikunnan edistämistä voidaan toteuttaa ja popularisoida asukkaille. (Urbaniak-Brekke, 2022, s. 15.)

Hämäläinen ja Aro (2015, s. 243) tuovat politiikkatoimijoiden haastatteluissa esiin nousseita tutkimustiedon käyttöä rajoittavia tekijöitä. Rajoittavia tekijöitä olivat päätöksentekoprosessin luonne, poliittinen tahtotila, tutkimusten ja päätöksenteon erilainen aikajänne, tutkimustiedon heikko sovellettavuus sekä resurssien ja yhteisten tutkimustiedon

käytön kriteerien puute. Lisäksi tutkimustulosten teoreettinen raportointi näytti asettavan haasteita tutkimustulosten soveltamiseen politiikkatoimien suunnittelussa. Voimavaroitehtijöistä ajan puute ja puutteellinen taito hyödyntää tutkimustuloksia päätöksenteossa hankaloitti tutkimustiedon hyödyntämistä politiikkatoimien perustana. (Hämäläinen & Aro, 2013, s. 47; Hämäläinen & Aro, 2015, s. 243.)

Valtosen ja Ojajärven (2013, s. 4) mukaan keskeiset ongelmat liikuntakentässä näkyvät toimijoiden erillisyytenä sekä julkisen keskustelun ja vuorovaikutuksen puutteena. Tiedonvälityksen haasteet ilmenevät samanlaisina Suomeen verrattavissa maissa. Liikuntakenttä rakentuu erilaisista toimijoista, joiden toiminnan motiivit ja eetokset eroavat toisistaan. Tiedontuotannon hajanaisuutta lisäävät tieteenalaerot, koulukuntaerot ja näiden välille rakentuneet opilliset kiistat. (Valtonen & Ojajärvi 2013, s. 4.)

Liikuntaan liittyvässä tutkimustiedossa nähdään ongelmallisena myös se, että sitä ei juuri sovelleta liikuntasektorin ulkopuolella. Liikuntatutkimuksen akateemiset artikkelit julkaistaan pääsääntöisesti liikunta-alan lehdissä sekä taas terveyden edistämisen ja kansanterveyden näkökulmat liikuntaan liittyen julkaistaan pääosin näiden tieteenalojen lehdissä. (Hämäläinen & Aro, 2015, s. 241.)

4 Lasten ja nuorten liikunta ja tiedolla johtaminen

4.1 Lasten ja nuorten liikunnan edistäminen tiedolla johtamisen näkökulmasta

Lasten ja nuorten liikuntaa pyritään edistämään tiedolla johtamisen näkökulmasta lasten ja nuorten liikuntasuosituksilla. Maailman terveysjärjestö (WHO) ja Opetus- ja kulttuuriministeriö ovat linjanneet liikkumissuositukset alle 8-vuotiaille ja 7–18-vuotiaille lapsille ja nuorille. Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suosituksiin on kirjattu, että alle 8-vuotiaiden lasten tulisi liikkua vähintään kolme tuntia joka päivä. Tuosta kolmesta tunnista yksi tunti tulisi olla vauhdikasta fyysistä aktiivisuutta, esim. hippaleikkien, trampoliinihoppelyn, kiipeilyn, uinnin tai hiihdon muodossa. Kaksi tuntia olisi hyvä kertyä reippaasta ulkoilusta tai kevyestä liikunnasta. Reipas ulkoilu voi olla esimerkiksi metsäretkeilyä, polkupyöräilyä tai luistelua, ja kevyt liikunta esim. kävelyä, pallonheittoa, keinumista tai tasapainoilua. (OKM, 2016, s. 14; WHO, 2019, s. 6.) Myös 7–17-vuotiaille on julkaistu omat liikkumissuositukset, joiden mukaan tulisi liikkua monipuolisesti, reippaasti ja rasittavasti vähintään tunnin päivässä yksilölle sopivalla tavalla ja ikä huomioiden. Tarpeen on välttää pitkäkestoista paikallaanoloa. (WHO, 2020, s. 25, 29; OKM, 2021, s. 11.)

Paten ja muiden (2011, s. 1) tutkimuksessa pyrittiin tunnistamaan yleisimpiä kansainvälisiä politiikkatoimia lasten ja nuorten liikunnan lisäämiseksi. Yleisimpiä havaittuja toimia olivat: koulun liikunta, liikuntaan liittyvä terveystieteiden opetus, yhteisön ympäristötuki, koulun ympäristötuki, aktiivinen liikenne/kaupunkisuunnittelu ja joukkotiedotusvälineet/maailmanlaajuiset kampanjat. (Pate & muut, 2011, s. 1.) Kuvaja-Köllnerin (2022, s. 9) väitöskirjan tutkimustulosten ja katsauksen mukaan lapsille suunnatut ja monimuotoiset interventiot olivat kustannusvaikuttavia keinoja lasten liikunnan lisäämiseksi.

Tutkimusten avulla on pyritty selvittämään, millä tekijöillä on vaikutusta lasten ja nuorten fyysiseen aktiivisuuteen. Tarkasteltaessa lasten ja nuorten yksilöllisiä tekijöitä ja ympäristötekijöitä, on tuloksissa vaihtelua. Brodersen ja muut (2005, s. 9–10) selvittivät so-

siodemografisten, yksilöllisten (psykologiset ja kehitykseen liittyvät tekijät) ja ympäristötekijöiden vaikutusta fyysiseen aktiivisuuteen ja paikallaanoloon 11–12-vuotiailla. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että suositusten mukainen liikunta-aktiivisuus liittyi vahvemmin yksilöllisiin tekijöihin kuin muihin sosiaalisiin ympäristötekijöihin tai fyysisiin ympäristötekijöihin. Tutkimuksessa arvioidut ympäristötekijät osoittivat vain heikkoja yhteyksiä fyysiseen aktiivisuuteen. Maddisonin ja muiden (2009, s. 1) tutkimuksessa sosiaaliset ja kognitiiviset muuttujat olivat nuorilla (12–17-vuotiaat) parempia subjektiivisen ja objektiivisen fyysisen aktiivisuuden ennustajia verrattuna havaittuihin ympäristötekijöihin. Heathin ja Bilderbackin (2019, s. 172) tutkimuksen mukaan politiikka- ja ympäristötoimet voivat osaltaan lisätä lasten ja nuorten fyysistä aktiivisuutta. Tulokset osoittavat, että parantunut pääsy kaupungin jalankulku- ja pyöräilyreiteille sekä poluille näyttää johtavan lisääntyneisiin liikuntamahdollisuuksiin kaupunkien lasten ja nuorten keskuudessa.

Liikenne- ja kaupunkisuunnittelun edistäminen on huomioitu hallitusohjelmissa ja kunnille suunnatuissa politiikkatoimien suosituksissa. Marinin hallitusohjelmassa tuotiin esiin, että lisätään ja perusparannetaan lähiliikuntapaikkoja ja ulkoilureitistöjä, sekä lisätään lapsille, iäkkäille ja erityisryhmille suunnattuja arjen lähiympäristöjä, kuten puistoja ja viheralueita. (Valtioneuvosto, 2019, s. 176.) Myös Orpon hallitusohjelmassa tullaan edistämään liikunnan olosuhteita Suomi liikkeelle -ohjelman avulla. Kävelyn ja pyöräilyn edistämishjelma tullaan päivittämään ja kiinnitetään erityistä huomiota turvallisiin koulureitteihin ja liikuntamahdollisuuksien lisäämiseen. Lisäksi tullaan edistämään luontomatkailua sekä kannustetaan kuntia kehittämään päiväkotien ja koulujen pihoja monipuolisiksi lähiliikuntapaikoiksi. (Valtioneuvosto, 2023, s. 210–211.) Varhaisvuosien liikuntasuosituksen yhteydessä on esitetty kunnille esimerkkejä toimenpiteistä, miten kunta voi tukea lasten varhaisvuosien liikuntaa. Kunnan tulisi sijoittaa puisto- ja leikkialueisiin, päiväkotien pihoihin ja turvallisiin kevyen liikenteen väyliin, mikä auttaisi ennaltaehkäisemään kansantauteja ja elintapasairauksia (OKM, 2016, s. 38). 7–18-vuotiaiden liikuntasuosituksissa kuntia kehoitetaan huomioimaan liikuntaa ja fyysistä aktiivisuutta tukeva ympäristö kaavoituspäätöksissä sekä pitämään kodin, koulun ja harrastuspaikkojen väliset kulkuväylät turvallisina. (OKM, 2021, s. 38–39.)

Useiden tutkimusten mukaan koulupohjaisilla fyysisen aktiivisuuden interventioilla on lisätty fyysistä aktiivisuutta lapsilla ja nuorilla (Atkin & muut, 2011, s. 176; Kriemler & muut, 2011, s. 923; Sluijs & muut, 2007, s. 1). Pozuelo-Carrascosan (2018, s. 8) teettämän meta-analyysin mukaan koulupohjaiset liikuntaohjelmat ovat vaikuttaneet positiivisesti lasten vyötärön ympäräykseen ja verenpaineeseen sekä nopeuttaneet insuliinintuotantoa. Fyysinen aktiivisuus lapsilla ja nuorilla liittyy positiivisesti sydän- ja verisuonitautien ehkäisyyn. (Pozuelo-Carrascosa, 2018, s. 8). Myös Heathin ja muiden (2012, s. 282) mukaan lasten ja nuorten fyysistä aktiivisuutta voitaisiin huomattavasti lisätä kouluun kohdistetuilla aloitteilla. Koulu on avainasemassa lasten ja nuorten liikunnan lisäämisessä, sillä koulu tavoittaa kaikki ikäluokat (Itkonen, 2021, s. 10).

Sosiaali- ja terveysministeriön (2010, s. 10) suositusten mukaan liikunta- ja urheilumahdollisuuksia tulisi tarjota kuntalaisten luonnollisissa kasvuyhteisöissä ja elinympäristöissä, kuten oppilaitoksissa, työpaikoilla ja asuinalueilla. 7–17-vuotiaiden liikkumissuosituksissa on annettu kunnille suosituksia lasten ja nuorten liikunnan edistämiseksi, ja toimenpiteiksi on ehdotettu muun muassa aktiivisuutta tukevia opetuskäytäntöjä kouluissa ja oppilaitoksissa (OKM, 2021, s. 38–39). Suomessa käynnissä olevia koulupohjaisia liikuntaohjelmia ovat Liikkuva varhaiskasvatus, Liikkuva koulu ja Liikkuva opiskelu -ohjelmat (Liikkuva varhaiskasvatus, 2022; Liikkuva koulu, 2022; Liikkuva opiskelu, 2022), joiden avulla pyritään lisäämään varhaiskasvatus- ja koulupäivän aikaista liikkumista. Itkosen (2021, s. 10) mukaan myös Harrastamisen Suomen malli on hyvä julkishallinnon toimi lisäämään lasten ja nuorten liikkumista. Harrastamisen Suomen mallin tarkoituksena on tarjota ainakin yksi harrastus jokaiselle lapselle ja nuorelle, joten tämän voidaan nähdä osaltaan lisäävän fyysistä aktiivisuutta. (Itkonen, 2021, s. 10.)

Lasten ja nuorten fyysistä kuntoa testataan Move!-mittausten avulla ja liikuntatottumuksia kartoitetaan kouluterveyskyselyn avulla. Move!-mittaukset toteutetaan kaikille 5.- ja 8.-luokkalaisille osana koulun liikuntakasvatusta. Toimintarajoitteisille oppilaille mittauk-

set voidaan tehdä sovelletuilla mittauksilla. (OPH, 2023.) Mittaustuloksia voidaan hyödyntää monipuolisesti niin yksilöllisellä, paikallisella, alueellisella kuin kansallisella tasolla (Huhtiniemi, 2021, s. 4). Kouluterveyskysely järjestetään joka toinen vuosi perusopetuksen 4.- ja 5.-luokkalaisille sekä 8.- ja 9.-luokkalaisille. Kouluterveyskysely tuottaa luotettavaa seurantatietoa maakunnallisesti ja paikallisesti koskien lasten ja nuorten hyvinvointia, terveyttä, koulunkäyntiä ja opiskelua, osallisuutta sekä avun saamista ja palveluja. Kouluterveyskyselyn tuloksia voidaan hyödyntää valtakunnan tasolla esimerkiksi politiikkaohjelmien ja erilaisten lakien toimeenpanon seurannassa ja arvioinnissa. Kunnat voivat hyödyntää tuloksia hyvinvointijohtamisessa, kuten valmistellessaan hyvinvointistrategiaa, lapsi- ja nuorisopoliittista ohjelmaa tai lastensuojelusuunnitelmaa. (THL, 2023.)

Itkonen (2021, s. 10) mukaan yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoisuuteen tulisi pyrkiä aiempaa määrätietoisemmin urheilun ja liikunnan ilmiöiden tarkastelussa. Erityisenä haasteena nähdään yhteiskunnan polarisoituminen hyvä- ja huono-osaisiin ja tutkimustieto osoittaa, että alemman yhteiskunnallisen aseman omaavat aikuiset ja heidän lapsensa liikkuvat muita vähemmän. Tämän vuoksi olisi tarve ilmaisille tai merkittävästi tuetuille liikuntapalveluille. (Itkonen, 2021, s. 10.)

4.2 Lasten ja nuorten liikunta hyvinvointikertomuksissa

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2022a) suositus siihen, miten liikunnan edistäminen tulisi näkyä hyvinvointikertomuksissa, on samansuuntainen kuin Liikuntalain (390/2015) viidennessä pykälässä määritelty kunnan vastuu liikunnan edistämiseksi. THL:n mukaan liikuntamahdollisuuksien tulisi olla helposti saatavilla ja kaikki kohderyhmät tulisi huomioida. Kuntien tulisi tunnistaa väestöryhmät, joille on eniten hyötyä liikuntaneuvonnasta ja elintapamuutoksista sekä toiminta tulisi suunnitella heidän tarpeilleen sopivaksi. Kuntien olisi huomioitava, että ympäristöt kannustavat liikkumiseen, liikkumista edistetään kaikissa ikäryhmissä sekä kansalaisten näkemykset otetaan huomioon liikuntatoiminnan

suunnittelussa. Liikuntatoiminnan suunnittelun ja toteutuksen tulisi koskea kaikkia kunnan hallinnonaloja. (THL, 2022a.)

THL (2022b) on tehnyt ehdotuksen kunnan hyvinvointikertomusten vähimmäistietosisällöstä, ja tässä yhteydessä tuodaan esiin lasten ja nuorten liikuntaa koskeva vähimmäistietosisältö. Hyvinvoinnin tilaa kuvatessa vähimmäistietosisällön tulisi sisältää kouluterveyskyselystä vähintään tunnin päivässä liikkuvien osuus 4. ja 5. luokan oppilaista, 8. ja 9. luokan oppilaista, lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoista, sekä AOL 1. ja 2. vuoden opiskelijoista. Lisäksi hyvinvointikertomuksessa tulisi kuvata kouluterveyskyselyn perusteella oppilaiden osuus, jotka kokevat terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi 4. ja 5. luokalla, 8. ja 9. luokalla, lukion 1. ja 2. lukuvuodella, sekä AOL 1. ja 2. lukuvuodella. Liikunta lasketaan yhdeksi osaksi perhetekijöitä ja terveyskäyttäytymistä, joilla on yhteys nuorten itsearvioituun terveyteen. Hyvinvointikertomuksen tehdyissä toimissa kunnassa tulisi näkyä lähiliikuntapaikkoja ja liikuntapuistoja kokevaa tietoa, mm. liikuntapaikkojen lukumäärä/1000 asukasta, kunnan liikuntatoimen toimintamenot sekä liikuntapaikkojen saavutettavuus ja tarve. Nämä tiedot koskevat kaikkia ikäluokkia. Tehdyissä toimissa tulisi näkyä alakoulujen saavutettavuus kohderyhmässä. Tiedolla havainnollistetaan aluerakenteen eheyttä, esim. sijaitseeko alakoulu enintään 2 km päässä kotoa eli kävelyetäisyydellä. Tehtyjen toimien tulisi sisältää lisäksi virkistysalueiden saavutettavuus, mikä ilmaisee kuinka monella % kunnan asukkaista on lähivirkistysalue 1000 m eli kävelyetäisyydellä. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen rakenteet kunnassa -osiossa tulisi näkyä liikunnan edistäminen kunnassa: TEA-pistemäärä. Tällä indikaattorilla kuvataan kunnan liikunnan edistämisestä vastaavan tahon terveydenedistämiskiivisuutta. (THL, 2022b.)

Liikuntaa koskevaa tietoa hyvinvointikertomusten tueksi on saatavilla useista eri lähteistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on maininnut kunnan omiksi lähteiksi: kunnan liikuntastrategiat, liikuntapoliittiset ohjelmat, kunnan oma hyvinvointibarometri, kuntalaisykselyt, kunnan liikuntapaikkojen käyttö sekä käyttöastetiedot (THL, 2022a). Indikaattoritietoa löytyy THL:n ylläpitämistä sivustoista, kuten Sotkanet, Hyvinvointikompassi, Ter-

veytemme.fi -sivusto ja TEAviisari tilasto- ja indikaattoripankki. Näiden lisäksi kunnan liikuntapaikoista löytyy tietoa Jyväskylän yliopiston LIPAS-liikuntapaikat rekisterin kautta (LIPAS-liikuntapaikat 2022). Tilastokeskuksen sivuilta on saatavilla kuntatalouteen liittyvää tietoa, esimerkiksi kunnan liikuntainvestoinneista (Tilastokeskus, 2022). Edellä mainittuja indikaattoritietoja löytyy kootusti myös Jamk/Likesin Kunta-Virveli tietopalustalta, jossa on kattavasti tietoa liikuntaan liittyen niin kunnittain kuin hyvinvointialueittain (Kunta-Virveli, 2022). OKM (2022) on tehnyt lasten ja nuorten liikuntaa koskevan tietokannan, johon on koottu ja yhdistetty tietoa Kouluterveyskyselystä, TEAviisarista, Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa -tutkimuksesta (LIITU-tutkimus), Move!-mittauksista sekä Liikkuva koulu -ohjelman seurannasta ja tutkimuksesta: rekisteri, nykytilan arviointi ja henkilökuntakysely.

Helakorven ja muiden (2016, s. 9–10) mukaan hyvinvointikertomusten luonne ja rooli osana kuntien hyvinvointi- ja terveyspolitiikkaa sekä toimialakohtaista politiikkaa (esim. liikuntapolitiikka) on vielä epäselvä. Tarvitaan enemmän tietoa siitä, miten liikuntaan liittyvät asiat esitetään, minkälaisia liikuntaan liittyviä asioita raportoidaan ja minkälaisia merkityksiä liikunnalle annetaan. Myös liikuntaan liittyvien tietolähteiden käyttö on tarpeen selvittää. Käyttävätkö kunnat esimerkiksi itse tuottamiaan liikuntatietoja vai kansallisten tietovarantojen tietolähteitä. (Helakorpi ja muut, 2016, s. 9–10.)

5 Tutkimusmenetelmät ja aineisto

5.1 Laadullinen tutkimus

Laadullinen tutkimus on ihmistieteellistä tutkimusta, jolla pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. Laadullinen tutkimus voidaan jakaa teoreettiseen ja empiiriseen tutkimukseen. Teoreettisessa lähestymistavassa nojataan aiempiin tutkimustuloksiin tai teoriaan, joista muodostetaan hypoteeseja ja niitä todennetaan empirian/aineiston avulla. Empiirisessä lähestymistavassa edetään sen sijaan aineistosta käsin ja johdetaan päättelyä kohti teoreettisia malleja ja teorioita. Molemmilla tutkimustyypeillä voidaan tutkia samaa ilmiötä. Se kumpaa käytetään, riippuu valitusta tarkastelunäkökulmasta. (Anttila, 1996; Tuomi & Sara-järvi 2018, s. 25, 72.) Tässä tutkielmassa hyödynnetään aineistolähtöistä lähestymistapaa, sillä aihetta ei ole aiemmin tutkittu ja aiheesta halutaan saada paremmin ymmärrystä.

Laadullisen tutkimuksen aineistona käytetään yleisimmin tekstidataa, joka on kerätty esimerkiksi yksilö- ja ryhmähaastatteluista, kyselyistä, dokumenteista tai dokumentoiduista osallistujien havainnoista. (Erlingsson & Brysiewicz, 2017, s. 93; Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 83). Ihmisten kokemuksiin perustuva data on usein monimutkaista ja monitahoista sekä saattaa sisältää useita merkityksiä (Erlingsson & Brysiewicz, 2017, s. 93). Dokumentteina ja asiakirjoina voidaan käyttää muun muassa mainoksia, kokouspöytäkirjoja, kirjoja, kirjeitä, sanomalehtiä, radio- ja televisio-ohjelmien käsikirjoituksia, organisaatio- tai instituutioraportteja, tutkimusdataa sekä erilaisia julkisia asiakirjoja (Bowen, 2009, s. 28–29.) Dokumenttiaineistot jaetaan alkuperäisiin eli primääriaineistoihin ja toissijaisiin eli sekundääriaineistoihin. Sekundääriaineistoja on usein käsitellyt toinen henkilö, joka on tehnyt aineistoon omia luokittelujaan ja käsitteenmäärittelyjä. Dokumenttiaineistojen valinta vaatiikin huolellisuutta, sillä sekundääriaineistoissa on toisella kirjoittajalla aina omat arvoasetelmansa ja maailmankuvansa, jotka eivät välttämättä sovi yhteen tutkijan omien käsitysten kanssa. (Anttila, 1996.) Dokumenttianalyysi on järjestelmällinen menetelmä asiakirjojen (painettujen ja sähköisten) tarkasteluun ja arviointiin (Bowen, 2009, s. 28–29).

Sisällönanalyysi on menetelmä, jota voidaan käyttää aineistolähtöisellä, teorialähtöisellä tai teoriaohjaavalla tavalla. Lisäksi sitä voidaan käyttää joko laadullisen tai määrällisen aineiston analysoinnissa. (Elo & Kyngäs, 2007, s. 109.) Aineistolähtöisen sisällönanalyysin käyttöä suositellaan silloin, kun ilmiötä ei ole aiemmin tutkittu tai tieto on hajanaista. Tutkijat antavat tällöin muodostuvien käsitteiden ja luokkien nousta tekstistä (Elo & Kyngäs, 2007, s. 109; Hsieh & Shannon, 2005, s. 1279.) Teorialähtöisessä lähestymistavassa analyysi alkaa teoriasta tai asiaankuuluvista tutkimustuloksista, jotka toimivat ohjeurana alustavia luokkia varten (Hsieh & Shannon, 2005, s. 1277). Teorialähtöinen lähestymistapa on hyödyllinen, jos tavoitteena on testata aikaisempaa teoriaa eri tilanteissa tai vertailla luokkia eri aikajaksoilla (Elo & Kyngäs, 2007, s. 113). Teoriaohjaavassa lähestymistavassa taas on teoreettisia kytkentöjä ja teoria toimii apuna, mutta analyysi ei suoraan perustu teoriaan (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 109). Se, mitä näistä lähestymistavoista käytetään, määräytyy tutkimuksen tarkoituksen mukaan (Elo & Kyngäs, 2007, s. 109). Tässä tutkielmassa käytetään aineistolähtöistä sisällönanalyysiä dokumenttiaineiston analysoinnissa.

5.2 Aineisto

Tutkielmaa varten kerätty aineisto koostuu kuntien tekemistä laajoista hyvinvointikertomuksista vuosina 2017–2020 ja tarkastelu rajautuu niiden hyvinvointisuunnitelmaosioihin. Aineistossa ovat mukana laajat sähköiset hyvinvointikertomukset, jotka ovat avoimesti näkyvillä hyvinvointikertomus.fi -sivustolla, tai hyvinvointikertomus.fi -sivusto ohjaa kyseisten kuntien nettisivuille, joista löytyvät niiden hyvinvointikertomukset. Yhteensä 128 kuntaa/seutukuntaa on laatinut laajan hyvinvointikertomuksen valtuustokaudelle 2017–2021 (Liite 1). Aineistoon otettiin mukaan myös muutamat kunnat, joissa suunnitelma ajoittui valtuustokaudella lyhyemmäksi ajaksi, kuten 2019–2021, tai tarkastelu ulottui vuoteen 2022. Aineistosta on rajattu pois sote-alueiden hyvinvointikertomukset, keskeneräiset hyvinvointikertomukset sekä hyvinvointikertomukset, joista puuttui hyvinvointisuunnitelmaosio.

Tarkastelu kohdistui laajoissa hyvinvointikertomuksissa hyvinvointisuunnitelmaosioon. Pääsääntöisesti sähköisen laajan hyvinvointikertomuksen rakenne noudattaa seuraavaa rakennetta:

OSA I VÄESTÖN HYVINVOINNIN KEHITYS VALTUUSTOKAUDELLA 2013-2016

- 1 Indikaattorien ja muun tiedon osoittama hyvinvointi
- 2 Kauden 2013–2016 tavoitteiden toteutumisen arviointi
- 3 Johtopäätökset sekä huomioitavat asiat kaudelle 2017–2020

OSA II HYVINVOINTISUUNNITELMA VALTUUSTOKAUDELLE 2017-2020

- 4 Kuntastrategian painopisteet ja linjaukset
- 5 Hyvinvoinnin edistämisen erillisohjelmat ja -suunnitelmat
- 6 Hyvinvointisuunnitelma

OSA III VALTUUSTOKÄSITTELY

- 7 Suunnitelman laatijat
- 8 Suunnitelman hyväksyminen

Tarkastelussa keskityttiin osa II:n hyvinvointisuunnitelma kappaleeseen, sillä se sisältää kuvaukset tavoitteista, toimenpiteistä ja mittareista kunnan asukkaiden liikunnan edistämiseksi. Hyvinvointikertomuksia analysoitaessa oli haasteena hyvinvointikertomusten rakenteelliset erot. Pääosin rakenteet noudattivat edellä mainittua rakennetta, mutta muutamissa hyvinvointikertomuksissa oli vaikea erottaa, mikä osa on hyvinvointikertomusta ja mikä osa suunnitelmaa. Yleisesti hyvinvointisuunnitelma-kappale sijoittui laajan hyvinvointikertomuksen loppuun, jolloin oli helpompi hahmottaa kertomuksen ja suunnitelman jako.

Analysoitavaan aineistoon otettiin mukaan liikunnan edistämistä koskevia tavoitteita, toimenpiteitä ja mittareita. Analysoitava aineisto koostuu pääosin lapsia ja nuoria koskevista toimista. Lapsiperheet ovat myös mukana tarkastelussa, sillä niitä koskevat toimet ovat usein esitetty yhdessä lasten ja nuorten kohderyhmän kanssa. Lisäksi kunnat ovat maininneet toimia kaikkia ikäryhmiä koskeviksi, kuten esimerkiksi liikuntapaikkojen rakentaminen ja yhdyskuntasuunnittelu, mitkä laskettiin myös mukaan analysoitavaan aineistoon. Yhdyskuntasuunnittelua koskevista maininnoista otettiin mukaan ne, joissa on mainittu kävelyn ja/tai pyöräilyn edistäminen. Esimerkiksi nuorten tarpeet huomioiva ja

aktivoiva ympäristö (koti, koulu) ei kuvaa riittävästi liikunnan edistämistä, jonka vuoksi se rajautui pois.

Vaikeimmin tulkittavia toimia olivat harrastaminen sekä osallisuus toimintaan/päätöksentekoon. Analysoitavaan aineistoon laskettiin mukaan harrastaminen/harrastustoiminta, jos sen yhteydessä mainittiin liikunta esimerkiksi toimenpiteenä tai vastuutahona (liikuntapalvelut). Pelkkä harrastustoiminta (ml. Harrastamisen Suomen malli), harrastustilat ja harrastusvälineiden lainaus rajautuivat pois, sillä maininnoissa jäi epäselväksi, onko kyse liikunnasta vai esim. kulttuuriin tai muuhun harrastustoimintaan viittavasta toiminnasta. Osallisuutta koskevista maininnoista laskettiin mukaan ainoastaan ne, joiden yhteydessä liikunta oli mainittu. Retket, joissa ei ole mainittu liikuntaa erikseen, rajautuivat pois aineistosta. Elintapaohjausta/ elintapoja ei ole laskettu mukaan aineistoon, jos ei ollut mainintaa liikunnasta. Liikuntaneuvonta laskettiin aineistoon mukaan, mutta terveysneuvonta rajautui pois. Aineiston ulkopuolelle jäivät maininnat toiminnallisista tapahtumista lasten ja perheiden kanssa, sillä maininnoista jää epäselväksi, onko kyse liikunnallisesta tapahtumasta vai kulttuuriin tai nähtävyyteen viittaavasta tapahtumasta.

Ennen varsinaista analysointia lasten ja nuorten liikuntaa koskevat tavoitteet ja toimenpiteet koottiin omaan taulukkoon ja mittarit omaan taulukkoon. Tämä jaottelu tehtiin tutkimuskysymyksiin pohjautuen. Tavoitteita ja toimenpiteitä tarkasteltiin yhdessä sen vuoksi, että ne olivat usein toisiaan täydentäviä. Pääosin liikunnan edistäminen näkyi molemmissa, mutta lisäksi mukana oli tavoitteita, joissa näkyi yleisesti elintapoihin, yhteisöllisyyden lisäämiseen tai syrjinnän ehkäisemiseen liittyviä tavoitteita, joihin pyrittiin liikunnallisilla toimenpiteillä. Osa kunnista ei ollut myöskään eritellyt tavoitteita ja toimenpiteitä toisistaan, jonka vuoksi niiden tarkastelu yhdessä oli järkevää. Mittareita tarkasteltiin erikseen.

5.3 Analyysiprosessi

Sisällönanalyysi on menettelytapa, jolla pystytään analysoimaan dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti (Kyngäs ja muut, 2011, s. 139). Raakatietojen analyysi luokkien muotoon on prosessi, jossa dataa poistetaan jokaisessa analyysin vaiheessa, kun edetään ilmeisestä ja kirjaimellisesta sisällöstä piileviin merkityksiin. Analyysissä ei ole "vaihe 1, 2, 3, tehty!" lineaarista etenemistä. Tämä tarkoittaa, että merkitysyksiköiden tunnistaminen ja tiivistäminen, koodaus ja luokittelu eivät ole kertaluonteisia tapahtumia, vaan analyysi on jatkuva koodaus- ja luokitteluprosessi (Erlingsson & Brysiewicz, 2017, s. 94–95.) Rikas aineisto on itsessään hajanaista, jonka vuoksi aineistoa on välttämätöntä pelkistää ja tiivistää, mutta tekstin sisällä olevaa keskeistä tietoa ei tule kuitenkaan kadottaa (Puusa, 2020, s. 149). Analyysin tuloksiksi muodostuvat ilmiötä kuvaavat käsitteet (Elo & Kyngäs, 2007, s. 108).

Aineiston analysointi aloitettiin lukemalla aineistot useaan kertaan läpi kokonaiskuvan muodostamiseksi. Erlingssonin ja Brysiewiczin (2017, s. 94) mukaan tässä vaiheessa tutkija saa ensivaikutelman aineiston pääkohdista. Seuraavassa vaiheessa alkuperäisdataa pelkistettiin (ks. taulukko 1). Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 123) mukaan pelkistämistä kutsutaan redusoinniksi, jossa aineistosta karsitaan pois epäoleelliset tiedot. Tämän jälkeen tekstistä pyrittiin löytämään sanoja tai ilmiöitä, joita esiintyi tekstissä usein. Samaa ilmiötä kuvaavat käsitteet ryhmiteltiin ja yhdistettiin eri luokiksi, joista muodostui alaluokkia (ks. taulukko 1). Tätä vaihetta kutsutaan ryhmittelyksi eli klusteroinniksi (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 123).

Samaa tarkoittavien sanojen ja ilmaisujen runsaan esiintyvyyden vuoksi, oli niistä tarpeen tehdä määrällistä analyysiä, eli muuttaa tekstiä numeromuotoon. Puusan (2020, s. 152) mukaan puhutaan kvantifoinnista. Kvantifoinnissa lasketaan tekstimassasta erilaisia asioita, kuten sanojen ja ilmiöiden esiintyvyyttä. Laskemisen nähdään auttavan systematisoimaan aineistoa ja tavoite onkin kvantifoinnissa havainnollistaa ja kuvata tutkimusaineiston sisältöä. Hsieh ja Shannon (2005, s. 1283) käyttävät tästä vaiheesta termiä summatiivinen sisällönanalyysi.

Kvantifoinnin jälkeen alaluokista muodostettiin pääluokkia (ks. taulukko 1). Alaluokkien käsitteellistäminen pääluokkiin tapahtuu sen mukaan, miten eri alaluokat liittyvät ja linkittyvät toisiinsa (Puusa, 2020, s. 152; Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 126; Erlingsson & Brysiewicz, 2017, s. 94; Hsieh & Shannon, 2005, s. 1279). Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 125) mukaan tässä vaiheessa erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja muodostetaan valikoidun tiedon perusteella teoreettisia käsitteitä. Vaihetta kutsutaan aineiston käsitteellistämiseksi eli abstrahoinniksi. Aineiston analyysiä seuraa vielä tulkinta ja tutkimustulosten selittäminen, mikä on osa tieteellistä tutkimusta (Puusa, 2020, s. 154). Tässä tutkielmassa tuloksia esitetään pääluokkien ja alaluokkien mukaan.

Taulukko 1. Esimerkki sisällönanalyysin etenemisestä pääluokan muodostukseen

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Pääluokka
"Kehitetään lasten/nuorten omien kanavien kautta liikku- mista edistäviä toimia (esim. vi- deot, apit, bloggaajat)."	Liikunnasta viestiminen lasten ja nuorten omien kanavien kautta	Tiedottami- nen/viestintä	Olosuhteet ja ympäristö
"Lisätään tietoisuutta kaupungin tarjoamista palveluista esim. kir- jasto, liikuntapaikat."	Tietoisuuden lisääminen kaupungin liikuntapai- koista		
"Katujen ja kevyen liikenteen väy- lien saneeraus liikenneturvalli- suutta painottaen ja erityisryh- mät huomioiden."	Kevyenliikenteenväylien kehittäminen	Yhdyskuntasuun- nittelu	
"Kevyenliikenteenväylillä on tur- vallista ja esteetöntä liikua ym- päri vuoden."	Esteettömyys kevyenlii- kenteenväylillä ympäri vuoden		
"Kouluissa ja varhaiskasvatuk- sessa toteutetaan säännölliset lii- kuntatuokiot"	Koulun ja varhaiskasvatuk- sen liikuntatuokiot	Koulupäivän aikai- nen liikunta	Kasvatusinsti- tuutioihin liit- tyvät toimen- piteet
"Ohjatut liikuntakerhot koulupäi- vän aikana 1- ja 2- luokkalaisille."	Koulupäivän aikaiset lii- kuntakerhot		
"Koulumatkapyöräily ja kävely- kampanjat"	Aktiivisiin koulumatkoihin kannustaminen	Koulumatkat	
"Edistetään koulumatkaliikuntaa yhteistyössä huoltajien kanssa"	Koulumatkaliikunta yh- dessä huoltajien kanssa		

<p>”Vahvistetaan lasten ja nuorten ympäristö-, kulttuuri- ja liikuntatietoutta järjestämällä monipuolisia mahdollisuuksia osallistua leireille, retkille ja koko perheen tapahtumiin.”</p>	<p>Leirit, retket ja koko perheen tapahtumat vahvistavat liikuntatietoutta</p>	<p>Perheliikunta</p>	<p>Vapaa-ajan harrastaminen</p>
<p>”Perheliikuntaneuvola edistää koko perheen liikuntatottumuksia.”</p>	<p>Perheliikuntaneuvola</p>		
<p>”Meijän polku ym. kuntoliikuntatapahtumien ja projektien toteuttaminen.”</p>	<p>Kuntoliikuntatapahtumat ja projektit</p>	<p>Tapahtumat</p>	
<p>”Järjestetään kohdennettuja teematahtumia nuorille: esim. uimahallireissut, ratsastustallireissut, peliviikonloput, laskettelureissut.”</p>	<p>Teematahtumat: uimahallireissut, ratsastustallireissut, peliviikonloput, laskettelureissut.</p>		

6 Tutkimustulokset

Tutkimustulokset on esitelty tutkimuskysymysten mukaisesti. Ensin tarkastellaan lasten ja nuorten liikunnan määrittelyjä hyvinvointikertomusten tavoitteissa ja toimenpiteissä. Aineiston analyysin myötä tavoitteista ja toimenpiteistä muodostui kolme pääluokkaa: olosuhteet ja ympäristö, kasvatustieteisiin liittyvät toimenpiteet sekä vapaa-ajan harrastaminen. Nämä pääluokat muodostavat ensimmäiseen kysymykseen alaluvut. Tämän jälkeen tarkastellaan lasten ja nuorten liikuntaa koskevia mittareita. Aineiston analyysin myötä mittareista muodostui kaksi pääluokkaa: indikaattorit ja muut mittarit. Nämä pääluokat muodostavat toiseen kysymykseen alaluvut. Lopuksi tuodaan vielä esiin havaintoja ja ongelmakohtia lasten ja nuorten liikunnan edistämisen kirjauksissa. Hyvinvointikertomukset on eritelty tulosluvussa kuntakohtaisesti ja kuntien kirjauksista tuodaan esiin suoria lainauksia.

6.1 Lasten ja nuorten liikunnan tavoitteet ja toimenpiteet

Tavoitteita ja toimenpiteitä tarkasteltaessa nousi esiin useita alaluokkia lasten ja nuorten liikunnan edistämiseen liittyen. Alaluokkia löytyi yhteensä 24. Seitsemässä hyvinvointikertomuksessa ei ollut mitään mainintaa lasten ja nuorten liikunnan edistämisestä. Esiin nousseista alaluokista seitsemän olivat yleisluontoisia ja liittyivät enemmänkin kohde-ryhmän tavoitteisiin. Näitä olivat liikunnan lisääminen (25), liikuntasuosituksen täyttäminen (9), liikunnalliset elämäntavat (36), omaehtoisen hyvinvoinnin edistäminen (15), yhteisöllisyyden lisääminen / syrjäytymisen ehkäisy (13), osallisuus (21) sekä esteettömyys (22). Omaehtoisessa hyvinvoinnin edistämässä kuntalaiset toimivat aktiivisesti oman hyvinvointinsa edistämiseksi. Ympäristö ja riittävät palvelut luovat kuntalaisille mahdollisuuden omaehtoisesta hyvinvoinnista huolehtimiseen.

”Kuntalaisten kokema hyvinvointi rakentuu omaehtoiseen terveyden edistämiseen kunnan ja järjestöjen järjestämien liikunta- ja kulttuuripalveluiden inspiroimana.” (Kärsämäki)

Liikunta nähtiin myös keinona lisätä yhteisöllisyyttä sekä ehkäistä syrjäytymistä.

”Parannetaan syrjäytymisuhan alla olevien mahdollisuutta osallistua liikunta- ja kulttuuripalveluihin mm. hyvinvointilipun, erityisliikuntaryhmien ja muiden tukitoimien avulla.” (Lahti)

Osallisuuden neljä mainintaa viittasit kuntalaisten vaikuttamismahdollisuuksiin liikuntaa edistävissä toimissa. Esteettömyys liitettiin usein liikuntapaikkoihin. Yleisesti maininnat koskivat esteetöntä liikkumista ja esteetöntä ympäristöä, kuten esteettömät puistot, taukopaikat, lähiliikuntapaikat, kevyenliikenteen väylät, kaavoitus, liikunta- ja leikkipaikat.

Muut 17 alaluokkaa liittyivät kohderyhmän toimenpiteisiin, oli ne sitten mainittu tavoite- tai toimenpideosiossa tai molemmissa. Alaluokat jaoteltiin kolmeen pääluokkaan: olosuhteet ja ympäristö, kasvatusinstituutioihin liittyvät toimenpiteet sekä vapaa-ajan harrastaminen (taulukko 2).

Taulukko 2. Tavoitteiden ja toimenpiteiden pääluokat ja niiden alaluokat

Olosuhteet ja ympäristö	Kasvatusinstituutioihin liittyvät toimenpiteet	Vapaa-ajan harrastaminen
Tiedottaminen/viestintä	Aktiiviset koulumatkat	Perheliikunta
Projektit/hankeet/kampanjat	Koulujen/varhaiskasvatusyksiköiden piha-alueiden kehittäminen	Maksuton liikunta
Liikuntaneuvonta	Välituntiliikunta	Tapahtumat
Yhdyskuntasuunnittelu	Varhaiskasvatuspäivän aikainen liikunta	Ryhmät/kerhot
Liikuntapaikat	Koulupäivän aikainen liikunta	Liikuntaharrastukset
Yhteistyö	Liikkuvat-kokonaisuus	

6.1.1 Olosuhteet ja ympäristö

Olosuhteet ja ympäristö kuvasivat liikunnan edistämistä koskevia toimia, joilla pyrittiin vaikuttamaan ihmisten kiinnostukseen liikkumista kohtaan ja tarjoamaan erilaisia liikkumismahdollisuuksia. Olosuhteita ja ympäristöä koskevissa toimenpiteissä nousi esiin yleisimpänä *liikuntapaikat* (64/128) (ks. kuvio 3). Liikuntapaikkoja koskevissa kirjauksissa

tuodaan esiin toimintaympäristön esteettömyys, turvallisuus ja viihtyisyys. Pääosin maininnat koskivat liikuntapaikkojen ja lähiliikuntapaikkojen rakentamista, kehittämistä ja kunnossapitoa.

”Arki- ja lähiliikuntapaikkojen lisääminen. Tavoitetaso 2017–2020: lähiliikuntapaikkojen rakentaminen, joissa on huomioitu nuorten uudet lajit.” (Joutsa)

Lisäksi hyvinvointikertomuksissa tuotiin esiin ulkoilureittien, puistojen ja leikkipuistojen kunnossapito. Myös hiihtolatuja ja latuverkostoja kunnostettiin ja ylläpidettiin.

”Viihtyisä ympäristö ja turvallisuus: Kaiken ikäisten liikunta- ja leikkipuistot. Esteetön, miellyttävä ja viihtyisä puisto eri aisteille” (Salla)

”Tekniset palvelut ylläpitävät ja kunnostavat liikunta- ja leikkialueita (ladut, pururadat, kentät, leikkipuistot).” (Keminmaa)

Yhteistyö mainittiin 40 kunnassa. Maininnoissa korostui yhteistyö seurojen, yhdistysten ja kolmannen sektorin kanssa. Pääosin tällä yhteistyöllä haluttiin tarjota harrastusmahdollisuuksia kunnan asukkaille. Lisäksi yhteistyö tuotiin esiin liikuntapalveluiden ja terveydenhuollon välillä kehitettäessä liikuntaneuvontaa.

Yhdyskuntasuunnittelu mainittiin 26 kunnassa. Yhdyskuntasuunnittelussa korostui kevyenliikenteen väylien kehittäminen ja ylläpito niin kävelyn kuin pyöräilyn edistämiseksi.

”Kaupunkirakennelautakunta: Houkuttelevat kevyen liikenteen reitit. Pyöräilyä pitäisi kehittää, pyörätieverkosta laajentaa sekä pyöräteiden kuntoa parantaa. Lisätään näiden tunnettuutta ja kannustetaan niiden käyttöön.” (Hämeenlinna)

Tärkeänä nähtiin kevyenliikenteen väylien turvallisuus ja esteettömyys, mikä mahdollisti myös turvallisen koulumatkan lapsille ja nuorille.

”Turvallinen kaupunkiliikenne ja -ympäristö:

- turvallinen koulutie,
- riittävät kävely- ja pyörätiet/alikulut.” (Huittinen)

Liikuntaneuvonta mainittiin 15 kunnassa. Maininnat olivat yleisluontoisia ja koskivat pääosin liikuntaneuvonnan järjestämistä. Liikuntaneuvonta nähtiin keskeisenä osana hyvin-

vointipalveluja, ja liikuntaneuvonnan palvelupolkuja pyrittiin edistämään terveydenhuollon ja liikuntapalvelujen välillä. Liikuntaneuvontaa toteutettiin niin hankkeiden muodossa kuin pysyvämpänä toimintana.

Projektit, hankkeet ja kampanjat mainittiin 13 hankkeessa. Lasten ja nuorten liikkumista mainittiin edistettävän muutamissa kunnissa liikuntakampanjoiden ja -hankkeiden avulla.

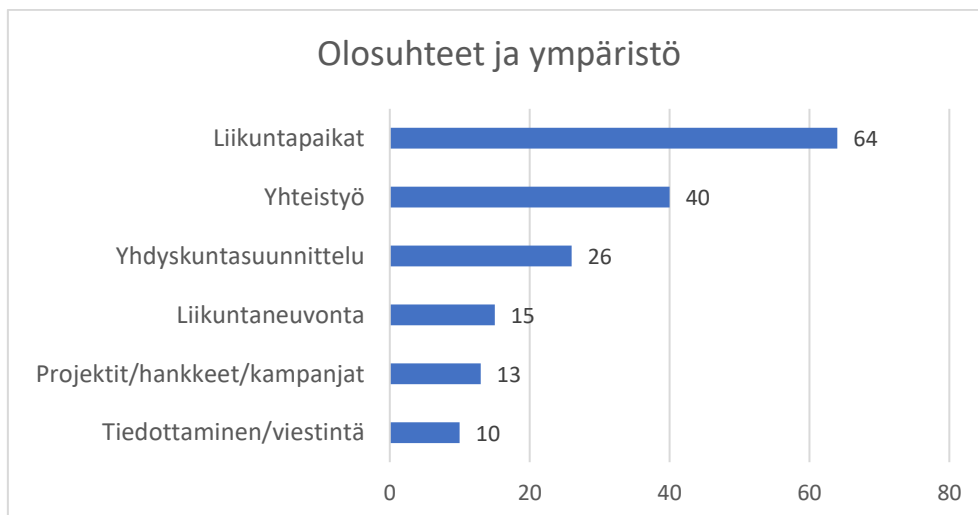
”Erilaiset terveystoimintakampanjat, kuten haastepyöräily ja -hiihto.” (Karvia)

”Omaehtoiseen liikuntaan kannustaminen: Liikunnallisen elämäntavan edistämisen hanke: lajikokeilupäivät ja liikuntasuorituskortit kaiken ikäisille, eri sukupolvet yhdistävä toiminta.” (Kannonkoski)

Lisäksi nousi esiin Neuvokas perhe ja Meijän polku -toimintamallit, joiden avulla pyrittiin lisäämään aktiivisuutta.

”Lasten ja perheiden elintapaohjauksessa on käytössä näyttöön perustuvat, vaikuttaviksi todetut toimintamallit ja hyvät käytännöt: mm. Liikkuva koulu, Neuvokas perhe.” (Pieksämäki)

Tiedottaminen ja viestintä liikunnallisesta toiminnasta mainittiin 10 kunnassa. Yleisimpinä mainittiin liikuntapaikoista ja -ryhmistä tiedottaminen. Tiedottamista tehtiin pääasiassa kunnan nettisivujen kautta sekä ulkoilureiteille lisättiin opasteita ja karttoja. Lisäksi yksittäisenä havaintona Jämsän kaupunki pyrki kehittämään liikkumista edistäviä toimia lasten ja nuorten omien kanavien kautta, kuten videoiden, appien ja bloggaajien avulla.

Kuvio 3. Tavoitteiden ja toimenpiteiden pääluokka: olosuhteet ja ympäristö

6.1.2 Kasvatusinstituutioihin liittyvät toimenpiteet

Kasvatusinstituutioihin liittyvillä toimilla pyrittiin viemään liikkuminen osaksi lasten ja nuorten arkea. Kasvatusinstituutioihin liittyvistä toimenpiteistä selvästi yleisin oli *Liikkuvat-kokonaisuuteen osallistuminen* (43/128) (ks. kuvio 4). Liikkuva koulu -ohjelma mainittiin suurimmassa osassa kuntia, mutta lisäksi oli joitain mainintoja Liikkuva varhaiskasvatus ja Liikkuvasta opiskelu -ohjelmista. Pääosin maininnoissa kuvattiin pelkästään ohjelmiin osallistumista, mutta yksittäiset kunnat toivat esiin koulupäivän aikaista liikuntaa, muun muassa välituntitoiminta, taukoliikunta ja koulujen kerhotoiminta, kuten Laitila ja Vieremä ovat kirjanneet:

”Varhaiskasvatuksen llo kasvaa liikkuen -ohjelman ympärille rakennetaan perusopetuksen esimerkin mukaan toimintakulttuuria, jossa henkilöstön kouluttaminen, kalusto- ym. hankinnat toteutetaan tavoitteellisesti toiminnallisempien ja liikkumaan kannustavien oppimisympäristöjen luomiseksi.” (Laitila)

”Hyvän toimintakyvyn ylläpitäminen. Liikunnan lisääminen ja lihavuuden ehkäisy (Liikkuva koulu -hanke). Järjestöjen ja koulujen kerhotoiminta.” (Vieremä)

Koulupäivän aikaisen liikunnan mainitsi 17 kuntaa. Kahdeksassa kunnassa koulupäivän liikunnallistaminen oli yhteydessä Liikkuva koulu -toimintaan. Pääosin maininnoissa pyrittiin lisäämään koulupäivän aikaista liikuntaa, mutta muutamat kunnat mainitsivat myös toimenpiteitä liikunnan lisäämiseksi. Toimenpiteinä mainittiin liikuntavälitunnit,

välituntiliikuttajien kouluttaminen, säännölliset liikuntatuokiot ja ohjatut liikuntakerhot. Nämä olivat pitkälti samoja kuin Liikkuva koulu -ohjelmassa.

Varhaiskasvatuspäivän aikaisen liikunnan mainitsi 13 kuntaa. Kunnissa nähtiin tärkeänä lasten kannustaminen liikkumaan arjen ympäristöissä. Pääasiassa maininnoissa tuotiin esiin liikunnan lisääminen tai monipuolinen liikunta varhaiskasvatuksessa, ilman sen tarkeempaa kuvausta. Liikunnan lisäämiseen pyrittiin yleisimmin säännöllisillä liikuntatuokiolla sekä lisäämällä toiminnallisia menetelmiä. Neljässä kunnassa varhaiskasvatuspäivän aikainen liikunta oli yhteydessä Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaan.

Liikuntavälitunnit nousivat esiin liikuntaa lisäävänä toimenä 11 kunnassa. Seitsemässä kunnassa liikuntavälitunnit olivat yhteydessä Liikkuvat-kokonaisuuteen. Maininnoissa välitunteja pyrittiin liikunnallistamaan liikuntavälineiden lainausmahdollisuudella sekä liikunta- ja kuntosalin käytöllä.

”Joustava ja liikunnallinen koulupäivä: Oppilaat voivat lainata välitunneille liikuntavälineitä välituntioskista, jota oppilaat pitävät. Liikuntasali ja kuntosali ovat harrastevälitunnilla luokkien 6.–9. käytössä.” (Toivakka)

Lisäksi välitunteja liikunnallistettiin laatimalla välituntien suunnitelma ja kouluttamalla oppilaita välituntiliikuttajiksi.

”Koulun piha-alue mahdollistaa monipuolisen liikunnan välitunneilla: apinapuisto, pienpelialue, tekonurmikenttä, leikkelineet.” (Toivakka)

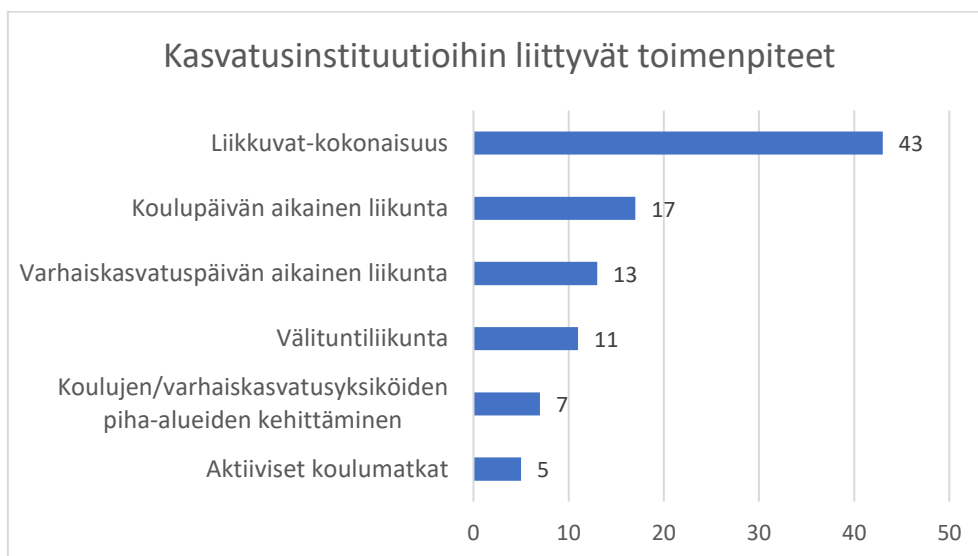
”Toiminnallistetaan koulupäiviä mm. pitkät liikuntavälitunnit, oppilaiden koulutus liikunnan vertaisohjaajiksi, ns. välituntiliikuttajat.” (Lapinlahti)

Seitsemässä kunnassa mainittiin *koulujen ja varhaiskasvatusyksiköiden piha-alueiden kehittäminen*. Piha-alueiden kehittämistä kuvattiin kunnissa lyhyesti, mutta kirjauksissa korostui piha-alueiden kehittäminen siten, että ne mahdollistavat monipuolisen liikkumisen. Yksittäisissä maininnoissa tuotiin esiin, että varhaiskasvatusyksiköiden ja koulujen piha-alueita kunnostettiin liikuntaan kannustaviksi ja mahdollistaviksi. Lisäksi koulujen pihat ja sisätilat suunniteltiin mahdollisimman turvallisiksi.

Viidessä kunnassa mainittiin *aktiivisiin koulumatkoihin* kannustaminen. Yksittäisiä mainintoja olivat esimerkiksi kävelykampanjat ja huoltajien kanssa yhteistyö koulumatkaliikunnan lisäämiseksi, kuten Tornio ja Kerava ovat kirjanneet:

”Koulumatkapyöräily ja kävelykampanjat.” (Tornio)

”Edistetään koulumatkaliikuntaa yhteistyössä huoltajien kanssa.” (Kerava)

Kuvio 4. Tavoitteiden ja toimenpiteiden pääluokka: kasvatusinstituutioihin liittyvät toimenpiteet

6.1.3 Vapaa-ajan harrastaminen

Vapaa-ajan harrastamiseen pyrittiin kannustamaan monipuolisella ja matalan kynnyksen liikuntatarjonnalla. Vapaa-ajan harrastamisessa yleisimpänä toimenpiteenä mainittiin *liikuntaharrastusten* järjestäminen (42 kuntaa mainitsi) (ks. kuvio 5). Liikuntaharrastuksien saatavuus nähtiin kunnissa tärkeänä ja muutamissa kunnissa pyrittiin tarjoamaan edullisia harrastusmahdollisuuksia. Liikuntaharrastusten järjestämisessä tehtiin yhteistyötä yhdistysten ja järjestöjen kanssa.

”Liikuntatoimi yhteistyössä eri toimijoiden, mm. kansalaisopiston ja yhdistysten kanssa:

- Huomioitava liikunnan ja muiden harrastusmahdollisuuksien kokonaistarjonta eri kohderyhmille eri toimijoiden kanssa (koulut, urheiluseurat ym. järjestöt, kansalaisopisto, perusturva).” (Wiitaunioni)

Liikuntaharrastusten nähtiin muutamissa kunnissa lisäävän lasten ja nuorten yhteisöllisyyttä.

”Yhteisöllisyyden edistäminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen: Liikuntaharrastusten määrän lisääminen.” (Rautalampi)

Liikuntaryhmät ja -kerhot mainittiin 34 kunnassa. Tähän laskettiin mukaan niin koulussa järjestettävät liikuntakerhot kuin esimerkiksi kansalaisopiston liikuntaryhmät. Maininnoissa tuotiin usein esiin matalan kynnyksen liikuntaryhmien ja -kerhojen järjestäminen sekä muutamissa kunnissa liikuntakerhotoiminta suunnattiin erityisesti lapsille ja nuorille, jotka eivät ole seuratoiminnassa mukana.

Liikuntatapahtumat mainittiin 23 kunnassa. Tapahtumina mainittiin mm., liikuntaretket, leirit ja liikunta-/hyvinvointipäivät.

”Vahvistetaan lasten ja nuorten ympäristö-, kulttuuri- ja liikuntatietoutta järjestämällä monipuolisia mahdollisuuksia osallistua leireille, retkille ja kokoperheen tapahtumiin.” (Lapinlahti)

”Järjestetään kohdennettuja teematapahtumia nuorille: esim. uimahallireissut, ratsastustallireissut, peliviikonloput, laskettelureissut.” (Posio)

Liikuntatapahtumia koskevat maininnat olivat pääosin yleisluontoisia, ja vain muutamissa kunnissa kuvattiin tarkemmin tapahtumien tai retkien sisältöä (ml. Posio).

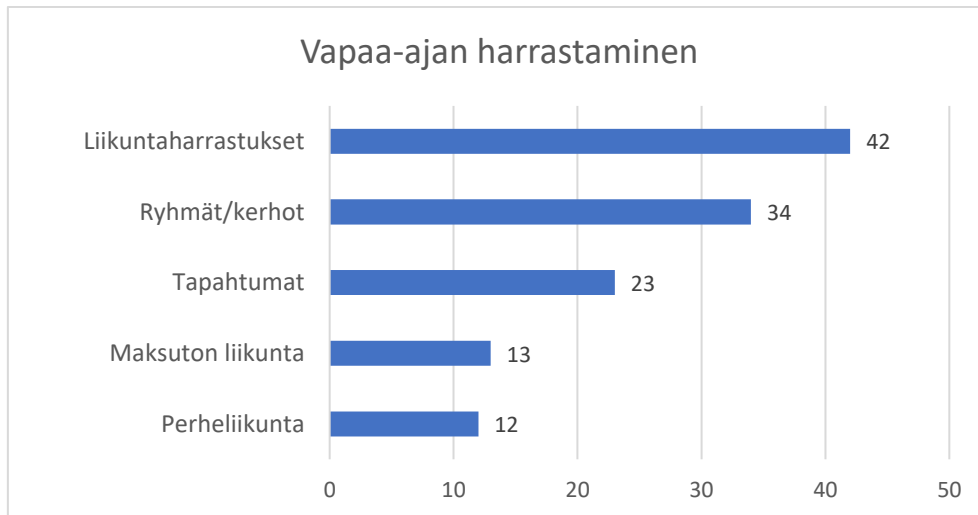
Maksuton liikunta mainittiin 13 kunnassa. Yleisimmin tuotiin esiin, että kunnat tarjoavat maksuttomia liikuntatiloja ja -vuoroja lapsille ja nuorille sekä lapsiperheille. Lisäksi liikuntaan pyrittiin aktivoimaan edullisten ja maksuttomien harrastusmahdollisuuksien ja tapahtumien avulla.

Perheliikunta mainittiin 12 kunnassa. Kunnassa kannustettiin perheitä liikkumaan yhdessä, muun muassa perheille järjestettyjen liikuntatapahtumien avulla.

”Perheiden kannustaminen liikuntaan. Perheille suunnatut tapahtumat.” (Parkano)

Lisäksi muutamissa kunnissa perheille järjestettiin perheliikuntaneuvola-toimintaa, ja yksittäinen maininta koski perheille suunnattuja vuoroja liikuntasaleissa ja -kentillä.

”Perheiden liikuntaohjauksen tehostaminen terveytensä kannalta liian vähän liikkuville perheille.” ”Perheliikuntaneuvola – toimintamalli. Kohdennetut perheliikuntavuorot, liikuntasalit ja -kentät.” (Sastamala)

Kuvio 5. Tavoitteiden ja toimenpiteiden pääluokka: vapaa-ajan harrastaminen

6.2 Lasten ja nuorten liikunnan mittarit

Hyvinvointikertomuksista lasten ja nuorten liikunnan edistämisen yleisimpiä mittareita löytyi kahdeksan. Näitä olivat kouluterveyskysely, MOVE!-mittaukset, TEAvisari, osallistuja- ja käyttäjämäärät, liikuntapaikkojen määrä, kerhojen ja ryhmien määrä, liikuntatapahtumien määrä, sekä palautteet ja asiakaskyselyt. Mittarit jaoteltiin kahteen pääluokkaan: indikaattoreihin ja muihin mittareihin (taulukko 3). Mittareita ei mainittu 24 kunnassa ollenkaan. Edellä mainittujen lisäksi yksittäisiä mittareita olivat mm. toteutuneet investoinnit, ylläpitokustannukset, myönnetyt avustukset ja suunnitelma tehty (lähiliikuntapaikkasuunnitelma).

Taulukko 3. Mittareiden pääluokat ja niiden alaluokat

Indikaattorit	Muut mittarit
Kouluterveyskysely	Osallistuja- ja käyttäjämäärät
TEAvisari	Liikuntapaikkojen määrä
MOVE!-mittaukset	Kerhojen ja ryhmien määrä
	Liikuntatapahtumien määrä
	Palautteet ja asiakaskysely

6.2.1 Indikaattorit

Indikaattorit kuvaavat kansallisia seurantajärjestelmiä, joilla arvioidaan liikkumistottumuksia, fyysistä kuntoa ja liikunnan edistämistä koskevia toimia. *Kouluterveyskysely* mainittiin selvästi yleisimpänä indikaattorina ja se toimi arviointimittarina 49 kunnassa (ks. kuvio 6). Suurimmassa osassa mainittiin pelkästään kouluterveyskysely, mutta osa kunnista eritteli kouluterveyskyselystä kysymykset, joilla arvioitiin toimenpiteitä. Näistä yleisimpiä olivat liikunta-aktiivisuutta koskevat kysymykset (Viettää aikaa harrastuksen parissa vähintään viitenä päivänä viikossa, % / Vähintään tunnin päivässä liikkuvat, % / Harrastaa hengästyttävää liikuntaa vapaa-ajalla korkeintaan 1 h viikossa, % 8. ja 9. luokan oppilaista / Kuinka usein harrastat liikuntaa? % yläkoululaiset), jotka mainittiin 19 kunnassa.

”Kouluterveyskysely 4-5 lk ja 8-9 lk, lukio 1-2 lk (vähintään tunnin päivässä liikkuvat).” (Juuka)

Lisäksi kouluterveyskyselyn avulla selvitettiin ylipainoisten osuutta ja terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi kokevien osuutta.

”Kouluterveyskyselyn tulokset: 1. Terveyttä, liikuntaa, ylipainoa ja ravitsemusta koskevat kysymykset 2.nuorten tupakointi ja päihteiden käyttö.” (Rautavaara)

”Kouluterveyskysely: kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi %” (Kemi)

Kouluterveyskyselyä käytettiin mittarina useissa eri toimenpiteitä. Kouluterveyskyselyllä arvoitiin Liikkuva koulu -ohjelman toimenpiteitä, harrastusmahdollisuuksia, koulujen kerhotoimintaa, välituntiliikunnan kehittämistä, matalan kynnyksen harrastuspalveluja

sekä liikunnan puheeksi ottoa koulu- ja opiskelijaterveystarkastuksissa tai fysioterapia-käynneillä.

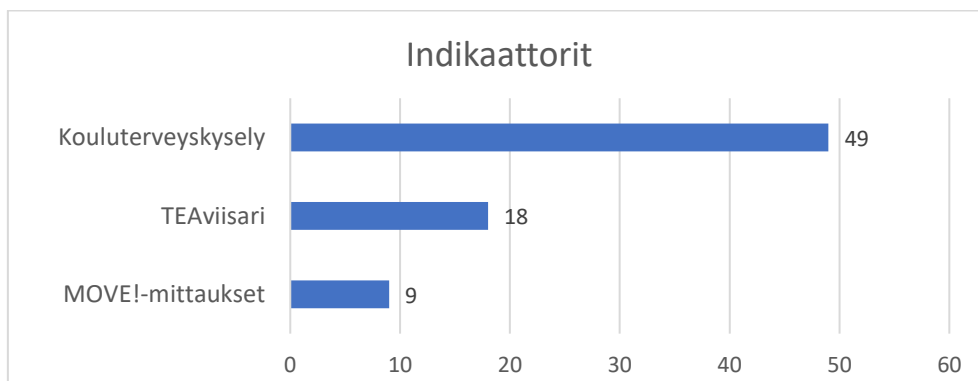
*TEA*viisari mainittiin mittarina 18 kunnassa. Terveystiedon edistäminen (TEA) liikunnan edistämiseksi mainittiin kuudessa kunnassa, ja sillä arvioitiin mm. liikkumisympäristöjen kehittämistä ja kunnossapitoa, kuten liikuntapaikkoja sekä kevyen liikenteen väyliä ja ulkoilureittejä. Terveystiedon edistäminen (TEA) perusopetuksessa mainittiin kuudessa kunnassa, ja se toimi arviointimittarina pääosin Liikkuva koulu -ohjelmalle ja koulupäivän aktivointiin liittyville toimille. Muita mainintoja yksittäisistä mittareista olivat: TEA: Seurojen, yhdistysten ja kunnan yhteiskokous järjestetään säännöllisesti, TEA: Liikuntaseurojen ja yhdistysten sekä kunnan yhteinen asiantuntijaelin kokoontuu säännöllisesti, TEA:viisaritiedonkeruu: Liikunta / voimavarat sekä TEA:viisaritiedonkeruu: Liikunta / Muut ydintoiminnot. Tarkasteltaessa kaikkia TEA:viisaria koskevia mainintoja TEA:viisaria käytettiin mittarina arvioitaessa Liikkuva koulu ja Liikkuva opiskelu -ohjelmien toimenpiteitä, liikuntapaikkoja, liikuntakerhojen/ryhmien toteutumista ja liikuntaharrastusten järjestämistä.

MOVE!-mittaukset mainittiin mittarina yhdeksässä kunnassa. Tuloksia hyödynnettiin Liikkuva varhaiskasvatus, Liikkuva koulu ja Liikkuva opiskelu -ohjelmien arvioinnissa viidessä kunnassa.

”Move- mittaus, kouluterveyskysely, tulosten vertailu aiempiin.” Mittarin toimenpide: ”Liikkuva koulu- toiminta.” (Tuusniemi)

Parissa kunnassa *MOVE!*-mittausten tulosten avulla arvioitiin kerhotoiminnan ja sivukylien liikuntaharrastusten järjestämistä sekä liikuntapaikkojen käyttöä.

”*MOVE!*-mittaukset. Kouluterveyskyselyt. TEA-viisari.” Mittareiden toimenpide: ”Liikkuva koulu ja liikkuva opiskelu toiminnan tehostaminen. Liikuntapaikkoja lapsille ja nuorille. Kerhotoiminnan jatkaminen ja kehittäminen. Sivukylien lasten liikuntaharrastusten kehittäminen.” (Pudasjärvi)

Kuvio 6. Mittareiden pääluokka: indikaattorit

6.2.2 Muut mittarit

Muut mittarit kuvaavat tilastotietoja erilaisista määristä (kuten käyttäjämäärät tai liikuntapaikkojen määrä) sekä asukkailta kerättyjä palautetietoja. Muista mittareista yleisimpänä mainittiin *osallistuja- ja käyttäjämäärät* (33 kuntaa) (ks. kuvio 7). Osallistuja- ja käyttäjämäärillä kuvattiin pääosin ryhmiin, kerhoihin ja tapahtumiin osallistumista.

”Järjestettyjen kulttuuri- ja liikuntatapahtumien määrä / osallistujamäärä. Kansalaisopiston opiskelijoiden määrä.” Mittarin toimenpide: ”Kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen: hyvät liikuntapalvelut, monipuolinen kansalaisopiston kurssitarjonta.” (Siikalatva)

Lisäksi liikuntaneuvontaan osallistuneiden lukumäärä mainittiin mittarina muutamassa kunnassa.

”Liikuntaneuvonnan määrä ja ryhmiin ohjausten ja osallistuvien määrä.” (toimenpide: Järjestetään yhteistyössä yhdistysten ja järjestöjen kanssa terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa kaiken ikäisille.) (Liminka)

Palautteet ja asiakaskyselyt mainittiin mittareina 28 kunnassa. Palautteita ja asiakaskyselyitä käytettiin pääosin liikuntapaikkojen ja kevyen liikenteen väylien arvioinnissa. Lisäksi niiden avulla selvitettiin liikuntapalveluiden ja harrastusmahdollisuuksien tilannetta.

Toteutuneiden *kerhojen ja ryhmien määrä* mainittiin mittarina 22 kunnassa. Kerhojen ja ryhmien määrällä pyrittiin selvittämään mm. harrastus- ja perheliikuntamahdollisuuksia sekä matalan kynnyksen liikuntakerhojen toteutumista, kuten Kolarissa ja Imatralla on kirjattu:

”Toteutuneet kerhot, kurssit ja ohjattu liikunta.” Mittarin toimenpide: ”kerhot, nuorisotoimen, urheiluseurojen, kansalaisopiston järjestämä toiminta.” (Kolari)

”Kerhojen ja lasten lkm. Asiakaspalautekysely.” Mittarin toimenpide: ”Matalan kynnyksen liikuntakerhot lapsille, jotka eivät ole mukana seuratoiminnassa.” (Imatra)

Liikuntatapahtumien määrä mainittiin mittarina 15 kunnassa. Liikuntatapahtumien määrää koskevat maininnat olivat lyhyitä ja yleisluontoisia. Liikuntatapahtumien määrä toimi mittarina tapahtumille, kuten uimahallireissuille, laskettelureissuille ja perheille suunnatuille tapahtumille. Nämä olivat yksittäisiä mainintoja tapahtumista.

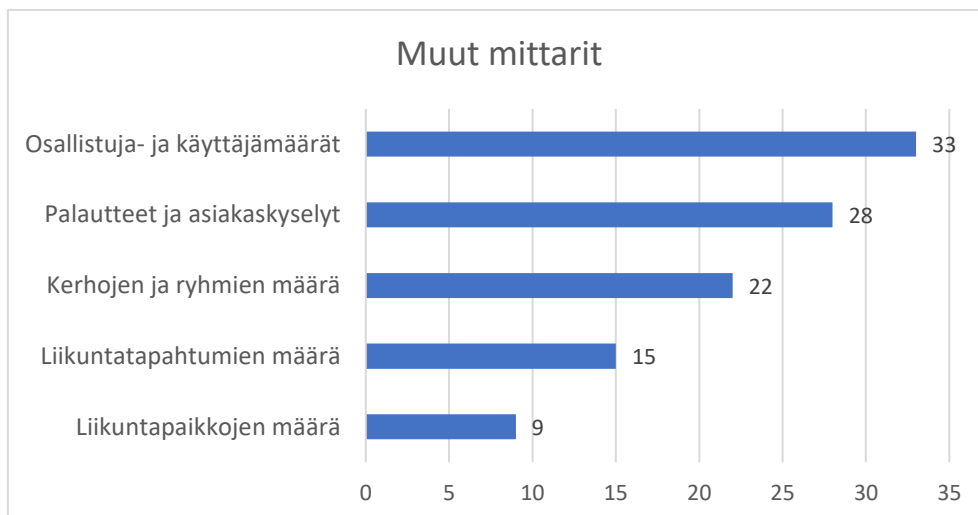
Liikuntapaikkojen määrä mainittiin mittarina 9 kunnassa. Tähän laskettiin mukaan puistoalueiden, lisättyjen ulkoliikuntavälineiden sekä reittien määrä. Liikuntapaikkojen määrällä kartoitettiin pääasiassa liikuntapaikkojen rakentamista ja kunnossapitoa.

”Lähiliikuntapaikkojen määrä” Mittarin toimenpide: ”Koulujen lähelle lähiliikuntapaikat, jotka ovat myös asukkaiden käytettävissä.” (Tornio)

”Toteutettujen ja ylläpidettyjen reittien määrä ja laatu” Mittarin toimenpide: Yhdyskuntatekniikka; Kadut, kevyenliikenteen reitit, ulkoilu- ja liikuntareitit (kattava reitistö ja viherverkko).” (Wiitaunioni)

Lisäksi kartoitettiin esteettömien liikuntapaikkojen määrää.

”Esteettömien liikuntapaikkojen määrä, liikuntahalli maksut” Mittarin toimenpide: ”maksuttomat, hyväkuntoiset ja esteettömät liikuntapaikat.” (Punkalaidun)

Kuvio 7. Mittareiden pääluokka: muut mittarit

6.3 Havaintoja ja ongelmakohtia lasten ja nuorten liikuntaa koskevissa kirjauksissa

Kuntien hyvinvointikertomuksia tarkasteltaessa olivat mainitut tavoitteet ja toimenpiteet toisinaan melko yleisluontoisia, eikä tarkempia toimenpiteitä tavoitteiden saavuttamiseksi kuvailtu. Esimerkkikunnassa tavoitteena oli ”Onnellinen elämänkaari ja lähipalvelut” koskien kaikkia ikäryhmiä. Tähän yhtenä toimenpiteenä mainittiin liikuntatoimen kehittävän tarjontaa yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa. Maininnassa ei kuvailla tarkemmin tarjonnan kehittämistä. Myös toisessa esimerkkikunnassa kuvattiin toimenpiteitä melko yleisluontoisesti. Kunnassa oli tavoitteena ”Aktiivinen ja hyvinvoiva kaupunkilainen”, minkä toimenpiteeksi mainittiin mahdollisuuksien luominen ja kannustaminen omatoimiseen liikunnan ja kulttuurin harrastamiseen. Toimenpide täydentyi mittarin avulla, jossa mainittiin, että kaikki lapset ja nuoret harrastavat jotakin vähintään kerran viikossa. Kuitenkin jäi epäselväksi, minkälaisia mahdollisuuksia liikunnan ja kulttuurin harrastamiseen tullaan luomaan.

Hyvinvointikertomuksissa oli muutamia mainintoja liikuntaan liittyen siten, että ainoastaan liikuntatoimi/liikuntapalvelut oli mainittu toimenpiteen yhteydessä. Esimerkkikun-

nassa mainittiin tavoitteena työttömyyden pitkittymisen väheneminen ja nuorten työllisyyden lisääntyminen. Tämän toimenpiteenä oli: ”Nuorten aktiivisuuden ylläpitäminen erilaisten yhteistyömuotojen ja niissä syntyvien toimintojen kautta (yhteisöllinen oppilaanhuolto/koulut, järjestöt, seurat, tekninen toimi, liikuntatoimi, yritykset).” Toimenpiteessä jää melko epäselväksi yhteistyömuodot ja liikuntatoimen rooli nuorten aktiivisuuden edistämässä.

Tavoitteita, toimenpiteitä ja mittareita tarkasteltaessa oli havaittavissa joitain epäjohdonmukaisuuksia mittarivalinnoissa. Esimerkkikunnassa mainittiin tavoitteena perheen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin lisääminen, johon yhtenä toimenpiteenä kehitettiin työkalu matalan kynnyksen yhteydenottoon erilaisissa huolissa. Tähän mittarina toimi Move!-testit 5. ja 8.-luokkalaisille ja TEAviisari. Move!-testit ovat lasten ja nuorten fyysistä kuntoa mittaavia testejä, joten ne eivät ensisijaisesti sovellu perheen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tai matalan kynnyksen yhteydenottoon liittyvän työkalun arviointiin.

Kunnissa näytti olevan vaikeuksia löytää sopivia mittareita toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointiin. Esimerkkikunnassa oli tavoitteena vähentää lasten ja nuorten ylipainoa ja edistää liikuntaa. Toimenpiteeksi mainittiin liikunnallisen toimintakulttuurin edistäminen kouluissa (Liikkuva koulu), lääkärin tai hoitajan läheteellä pääsy ravitsemusterapeutin yksilöohjaukseen, perheliikuntaneuvola edistämään koko perheen liikuntatottumuksia sekä urheiluseurojen ja järjestöjen tuki vähävaraisten perheiden liikuntaharrastuksiin. Toimenpiteiden mittareina mainittiin tilastot ja kouluterveyskysely. Tilastot, mitä seurataan, jäävät epäselväksi. Kouluterveyskyselyn avulla voidaan arvioida kokonaisuudessaan liikunnan lisääntymistä tai ylipainon vähenemistä, mutta ei pystytä arvioimaan yksittäisten toimenpiteiden vaikuttavuutta, sillä näitä tietoja ei ole eritelty kyselyssä.

7 Johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet

7.1 Keskeiset tulokset ja havainnot

Pro gradu -tutkielman tarkoituksena oli selvittää lasten ja nuorten liikunnan edistämisen tilaa kunnissa tiedolla johtamisen näkökulmasta. Tavoitteena oli selvittää, miten lasten ja nuorten liikuntaa määritellään edistettäväksi kuntien hyvinvointikertomusten 2017–2020 tavoitteissa, toimenpiteissä ja mittareissa.

Tutkielman ensimmäinen alatutkimuskysymys oli: minkälaisia liikunnan määrittelyitä kirjataan kuntien hyvinvointikertomusten tavoitteissa ja toimenpiteissä. Tutkielman tulosten mukaan olosuhteet ja ympäristö -pääluokasta selvästi yleisimpänä kunnissa mainittiin liikuntapaikat (64/128 kuntaa mainitsi). Pääasiassa maininnat koskivat lähiliikuntapaikkojen rakentamista ja kehittämistä, sekä lisäksi tuotiin esiin ulkoilureittien, puistojen ja hiihtolatujen kunnossapito. Tiedolla johtamisen näkökulmasta lasten ja nuorten liikuntapaikkoihin panostaminen on nostettu esiin myös liikuntasuosittelun yhteydessä, ja kuntien tulisi suositusten mukaan sijoittaa puisto- ja leikkialueisiin, päiväkotien pihoihin sekä huomioida liikuntaa ja fyysistä aktiivisuutta tukeva ympäristö kaavoituspäätöksissä (OKM, 2016, s. 38; OKM, 2021, s. 39). Heathin ja Bilderbackin (2019, s. 172) tutkimuksen mukaan politiikka ja ympäristötoimet voivat osaltaan lisätä lasten ja nuorten fyysistä aktiivisuutta. Kaupungissa parantunut pääsy poluille sekä jalankulku- ja pyöräilyreiteille näyttää johtavan lisääntyneisiin liikuntamahdollisuuksiin kaupunkien lasten ja nuorten keskuudessa.

Olosuhteet ja ympäristö -pääluokasta selvemmin nousi esiin myös yhteistyö (40/128 kuntaa mainitsi). Yhteistyötä tehtiin seurojen, yhdistysten ja kolmannen sektorin kanssa ja pääosin yhteistyön avulla haluttiin tarjota harrastusmahdollisuuksia kunnan asukkaille. Yhteistyön edistäminen eri toimijoiden kanssa on tunnistettu myös WHO:n, Kuntaliiton ja STM:n suosituksissa ja tavoitteissa, miten kunta voi tukea liikuntaa. Tärkeänä nähdään

erityisesti liikunta- ja urheiluseurojen sekä vapaaehtoisten, yhteisöjen, järjestöjen ja yritysten kanssa tehtävä yhteistyö (Edwards & Tsouros, 2006, s. 39; Paahtama, 2016, s. 4; STM, 2010, s. 10).

Kasvatusinstituutioihin liittyvät toimenpiteet -pääluokasta nousi yleisimpänä esiin Liikuvat-kokonaisuus (43/128 kuntaa mainitsi). Yleisimmin mainittiin Liikkuva koulu -ohjelma. Pääosin maininnat koskivat ohjelmiin osallistumista, mutta oli myös yksittäisiä mainintoja koskien koulupäivän aikaista liikuntaa, kuten välituntitoiminta, taukoliikunta ja koulujen kerhotoiminta. Koulupohjaisten liikuntaohjelmien nähdään huomattavasti lisäävän lasten ja nuorten fyysistä aktiivisuutta (Heath & muut, 2012, s. 282). Pozuelo-Carrascosan (2018, s. 8) tutkimuksen mukaan koulupohjaisilla liikuntaohjelmilla on myös positiivinen vaikutus lasten ja nuorten terveyteen. Koulun liikunta ja koulun ympäristö-tuki ovat yksiä yleisimpiä kansainvälisiä politiikkatoimia lasten ja nuorten liikunnan lisäämiseksi (Pate & muut, 2011, s. 1).

Koulumatkojen edistäminen liikenne- ja kaupunkisuunnittelulla on huomioitu kunnille suunnatuissa politiikkatoimien suosituksissa. Liikuntasuosittelun mukaan kunnan tulisi kehittää kevyenliikenteen väyliä turvallisiksi niin kodin, koulun kuin harrastuspaikkojen välillä (OKM, 2016, s. 38; OKM, 2021, s. 39). Yhdyskuntasuunnittelun ja turvallisten kevyenliikenteen väylien nähdään edesauttavan lasten ja nuorten aktiivisuutta (Heath & Bilderback, 2019, s. 172). Hyvinvointikertomuksissa aktiivisiin koulumatkoihin kannustaminen tuotiin esiin kuitenkin vain viidessä kunnassa. Toimet liittyivät koulumatkapyöräilyyn ja kävelykampanjoihin sekä koulumatkaliikunnan edistämiseen yhdessä huoltajien kanssa. Myöskään yhdyskuntasuunnittelu kevyenliikenteen kehittämiseksi ei noussut yleisimpien toimenpiteiden joukkoon (26/128 kuntaa mainitsi). Jatkossa aktiivisia koulumatkoja on tarkoitus edistää kansallisesti, sillä Orpon hallitusohjelmaan on kirjattu kävelyn ja pyöräilyn edistämishjelman päivittäminen ja erityistä huomiota tullaan kiinnittämään turvallisiin koulureitteihin (Valtioneuvosto, 2023, s. 211).

Vapaa-ajan harrastaminen -pääluokkaan liittyvistä toimenpiteistä tuotiin yleisimpänä esiin liikuntaharrastukset (42/128). Liikuntaharrastusten järjestämisessä tehtiin yhteistyötä yhdistysten ja järjestöjen kanssa. Lisäksi muutamat kunnat näkivät liikuntaharrastusten lisäävän lasten ja nuorten yhteisöllisyyttä. Itkonen (2021, s. 10) tuo esiin erityisenä haasteena yhteiskunnan polarisoitumisen hyvä- ja huono-osaisiin. Tutkimustieto osoittaa, että alemman yhteiskunnallisen aseman omaavat aikuiset ja heidän lapsensa liikkuvat muita vähemmän. Yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoisuuteen tulisikin pyrkiä aiempaa määrätietoisemmin ja olisi tarve ilmaisille tai merkittävästi tuetuille liikuntapalveluille. (Itkonen, 2021, s. 10.) Hyvinvointikertomuksissa tasa-arvo ja yhdenvertaisuus mainittiin liikunnan yhteydessä vain muutamissa kunnissa. Maksuttoman liikunnan tarjoaminen mainittiin 13 kunnassa. Yleisimmin kunnissa tarjottiin maksuttomia liikuntatiloja ja -vuoroja ja lisäksi liikuntaan pyrittiin aktivoimaan maksuttomien harrastusmahdollisuuksien ja tapahtumien avulla. Yleisesti maksuttomien liikuntamahdollisuuksien tarjoaminen on huomioitu melko heikosti kuntien hyvinvointikertomuksissa.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2022a) ja Liikuntalain (Liikuntalaki 390/2015, 5 f §) mukaan kansalaiset tulisi ottaa mukaan liikuntatoiminnan suunnitteluun. Tiedolla johtamisessa kansalaisten osallistuminen ja kokemustieto ovat faktatiedon ohella tärkeitä tiedonlähteitä, joilla voidaan lisätä julkishallinnon tuottavuutta ja vaikuttavuutta (Jalonen, 2015, s. 40, 63). Hyvinvointikertomuksissa osallisuus huomioitiin 21 kunnassa ja näistä maininnoista vain neljässä kuvattiin kuntalaisten vaikuttamismahdollisuuksia terveyttä ja hyvinvointia edistävissä toimissa. Kansalaisten vaikuttamismahdollisuudet liikuntatoimiin jäivät vähäisiksi. Tulokseen saattaa kuitenkin olla vaikutusta sillä, että osallisuusmainintoihin laskettiin mukaan ainoastaan sellaiset, joiden yhteydessä esiintyi liikunta.

Tutkielmassa selvitettiin toisen alatutkimuskysymyksen mukaan, mitä lasten ja nuorten liikunnan mittareita kunnat käyttävät hyvinvointikertomuksissa. Hyvinvointikertomuksissa kuvatuista mittareista muodostui kaksi pääluokkaa: indikaattorit ja muut mittarit. Kaikista mittareista selvästi yleisin oli Kouluterveyskysely (49 kuntaa maininnut), joka kuului indikaattorit-pääluokkaan. Pääasiassa mainittiin pelkästään kouluterveyskysely,

mutta osa kunnista eritteli kouluterveyskyselystä kysymykset, joista yleisimpänä käytettiin liikunta-aktiivisuutta koskevia kysymyksiä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2023) mukaan kouluterveyskysely tuottaa luotettavaa seurantatietoa maakunnallisesti ja paikallisesti koskien lasten ja nuorten hyvinvointia. Kyselyn tuloksia kunnat voivat hyödyntää hyvinvointijohtamisessa, kuten laadittaessa hyvinvointistrategiaa, lapsi- ja nuorisopoliittista ohjelmaa tai lastensuojelusuunnitelmaa. (THL, 2023.) Muista indikaattoreista TEAvisari mainittiin mittarina 18 kunnassa ja Move!-mittaus yhdeksässä kunnassa. Move!-mittaus on toinen valtakunnallinen seurantajärjestelmä, jonka avulla kartoitetaan lasten ja nuorten fyysistä kuntoa (OPH, 2023.) Mittaustuloksia voidaan hyödyntää monipuolisesti niin yksilöllisellä, paikallisella, alueellisella kuin kansallisella tasolla (Huhtiniemi, 2021, s. 4). Vaikka Move!-mittaukset tuottavat luotettavaa tietoa 5- ja 8-luokkalaisten fyysisestä kunnosta, oli Move!-tuloksia melko vähän hyödynnetty kunnissa mittarina.

Indikaattoreita (Kouluterveyskysely, TEAvisari, MOVE!-mittaukset) tarkasteltaessa oli paljon vaihtelua siinä, minkälaisen toimenpiteiden arvioinnissa mittareita käytettiin. Jokaisella mittarilla arvioitiin Liikkuvat-kokonaisuuksia ja liikuntakerhotoimintaa. Lisäksi Kouluterveyskyselyn ja TEAvisarin avulla arvioitiin liikuntaharrastuksia sekä TEAvisarin ja MOVE!-mittausten avulla liikuntapaikkoja. Kunnissa ei ollut systemaattista tapaa käyttää näitä indikaattoreita havainnoimaan tiettyjä toimenpiteitä.

Tietopääomanäkökulmassa on yhtenä tarkastelun kohteena tiedon mittaaminen (Jääskeläinen, 2007, s. 37). Tietoa tarvitaan tilintekovastuuvaiheessa politiikan tai ohjelman vaikutusten arviointiin. Mittaamisen avulla voidaan osoittaa toimenpiteiden vaikutuksia, ja näin tunnistaa tehokkaimpia toimintatapoja. (Virtanen & muut, 2015, s. 13.) Vaikka tämä tarve on tunnistettu ja hyvinvointikertomusten teossa ohjataan kirjaamaan mittareita toimenpiteiden arvioimiseksi, näyttää kunnilta puuttuvan sopivia mittareita toimenpiteiden vaikutusten arviointiin. Esimerkiksi useat kunnat käyttivät kouluterveyskyselyä ja Move!-mittauksia mittareina arvioimaan Liikkuva koulu -ohjelman tai liikunta-

kerhojen vaikuttavuutta. Kouluterveyskysely ei erottele koulussa tai vapaa-ajalla tapahtuvan liikunnan määrää, jonka vuoksi kyselyn avulla on vaikea arvioida vastaavien toimenpiteiden vaikuttavuutta. Move!-mittausten tulokset taas koskevat lasten ja nuorten fyysistä kuntoa. Eli on haastavaa määritellä, onko juuri Liikkuva koulu -ohjelma vai liikuntakerhot vai joku muu toiminta mahdollisesti lisännyt fyysistä aktiivisuutta ja siten fyysistä kuntoa. Välillisiä vaikutuksia on myös haastava arvioida näiden mittareiden avulla.

Muut mittarit -pääluokasta yleisin oli osallistuja ja käyttäjämäärien kuvaaminen (33 kuntaa mainitsi). Osallistuja- ja käyttäjämäärillä kuvattiin pääosin ryhmiin, kerhoihin ja tapahtumiin osallistumista. Muita mittareita hyödynnettiin yhteneväisemmin toimenpiteiden arvioinnissa kuin indikaattoreita. Esimerkiksi palautteiden ja asiakaskyselyiden avulla kartoitettiin liikuntapaikkojen ja liikuntapalveluiden tilannetta, kerhojen ja ryhmien määrällä selvitettiin harrastusmahdollisuuksia ja matalan kynnyksen liikuntakerhojen toteutumista, sekä liikuntapaikkojen määrällä liikuntapaikkojen rakentamista ja kunnossapitoa. Osallistujamääristä ja liikuntapaikkojen määristä on kuntien helppo pitää kirjaa, jonka vuoksi ne helposti määritellään toimenpiteiden mittareiksi. Yleisellä tasolla lukumääriä voidaan verrata toisiinsa vuosittain, mutta ne eivät kerro osallistujien henkilökohtaisesta liikunta-aktiivisuudesta ja sen kehityksestä, jotta voitaisiin arvioida liikuntaryhmien vaikuttavuutta.

Tutkielman päätutkimuskysymys oli, miten tiedolla johtaminen ilmenee hyvinvointikertomuksissa lasten ja nuorten liikunnan edistämiseksi. Hyvinvointikertomuksen voidaan nähdä toimivan kunnassa organisaation aineettomana ja tietoon liittyvänä resurssina, joka toimii osana tietoperustaista päätöksentekoa. Tiedolla johtaminen on kokonaisvaltainen ja systemaattinen prosessi, jossa liitetään yhteen tekniikka ja inhimilliset lähtökohdat (Helander & muut, 2020, s. 22, 24; Maier, 2007, s. 52), mikä näkyy myös hyvinvointikertomustyössä. Tekniset lähtökohdat näkyvät hyvinvointikertomuksissa mittareina. Näitä mittareita ovat esimerkiksi indikaattoritiedot tai liikuntapaikkojen käyttäjämäärätiedot, joita käytetään toimenpiteiden toteutumisen ja vaikutusten arvioinnissa. Näitä tietoja voidaan hyödyntää hyvinvointikertomusten päivittämisessä vuosittain sekä

seuraavalla valtuustokaudella. Tekniset lähtökohdat voivat olla nähtävissä lisäksi hyvinvointikertomusosiossa kuntalaisten nykytilannetta kuvattaessa, missä on usein tuotu esiin kuntakohtaiset tiedot lasten ja nuorten liikuntatottumuksista ja fyysisestä kunnosta. Näitä tietoja kunnat voivat hyödyntää hyvinvointisuunnitelmaosioita tehdessä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2022a) mukaan hyvinvointikertomusosiossa onkin tarkoitus kuvata muun muassa asukkaiden terveyttä ja hyvinvointia, kun taas hyvinvointisuunnitelmaosiossa kuvataan valtuustokausittaisia tavoitteita ja toimenpiteitä.

Inhimilliset lähtökohdat taas tulevat esiin hyvinvointikertomuksia rakennettaessa muun muassa siinä, miten olemassa olevaa dataa on osattu hyödyntää nykytilannetta kuvattaessa, minkälaista tietämystä datasta on osattu muodostaa ja miten tätä tietoa on hyödynnetty hyvinvointisuunnitelmaosion tavoitteita ja toimenpiteitä suunniteltaessa. Organisaation johtamisessa ja kehittämisessä dataa jalostetaan toimivien käytäntöjen avulla informaatioksi ja edelleen tietämykseksi (Helander & muut, 2020, s. 22, 24). Inhimillisten lähtökohtien toteutumista ei pystytä kuitenkaan todentamaan tai arvioimaan tämän tutkielman näkökulmasta, sillä tässä tutkielmassa käsiteltiin pelkästään hyvinvointikertomuksiin kirjattua tekstiä ja tarkasteltava olivat hyvinvointisuunnitelmaosiot.

Lasten ja nuorten liikunnan edistäminen huomioitiin lähes kaikissa hyvinvointikertomuksissa (95 % kunnista). Se, miten laajasti ja tarkoin liikuntaa koskevia tavoitteita ja toimenpiteitä oli määritelty, vaihteli paljon. Joissakin hyvinvointikertomuksissa ei ollut mitään mainintaa lasten ja nuorten liikunnan edistämisestä, osa mainitsi yleisluontoisia toimenpiteitä tavoitteiden saavuttamiseksi ja taas osa kunnista mainitsi tarkkoja tavoitteita, toimenpiteitä ja mittareita lasten ja nuorten liikunnan edistämiseksi. Tarkoissa kuvauksissa mainittiin esimerkiksi turvalliset sisä- ja ulkoleikkikilat, monipuolinen kerhotoiminta, Liikkuva koulu- toiminta, lasten ohjaaminen päivittäin terveellisiin elämäntapoihin (ravinto, lepo ja liikunta), olemassa olevien liikuntapaikkojen hyödyntäminen, kouluterveydenhuollon ennaltaehkäisyyn tehostaminen ja Kouluterveyskyselyyn osallistuminen.

Voidaankin todeta tiedolla johtamisen ilmenevän hyvinvointikertomuksissa lasten ja nuorten liikunnan edistämisen näkökulmasta kokonaisuudessaan vaihtelevasti. Valtosen ja Ojajärven (2013, s. 19) mukaan liikuntatiedon hyödyntämiseksi päätöksenteossa puuttuvat vakiintuneet käytännöt. Tämä saattaa näkyä myös hyvinvointikertomusten ja -suunnitelmien teossa, sillä niille ei ole legitimoitua sisältöä yleisellä tasolla eikä liikuntaan liittyen, vaan ohjaus perustuu suosituksiin. Hyvinvointikertomusten sisällöllinen erilaisuus sekä pienissä kunnissa indikaattoreiden rajoitteet voivat saada aikaan hyvinvointikertomusten vaihtelevan kirjon.

Kunnissa on tunnistettu tärkeitä ja lupaavia toimia lasten ja nuorten liikunnan edistämiseksi, kuten liikuntapaikkojen kehittäminen sekä osallistuminen koulupohjaisiin liikuntaohjelmiin. Tutkielman tulosten perusteella lasten ja nuorten liikunnan tiedolla johtaminen vaikuttaa edistyneen Suomen kunnissa, mutta hyvinvointikertomuksissa mainitut vastaavista toimista eivät ole vielä kovin yleisiä (noin 50 % kunnista). Lasten ja nuorten liikunnan edistämiseksi olisi tarve vakiinnuttaa hyvinvointikertomusten käytäntöjä sekä tehdä lasten ja nuorten liikunnan edistämisestä systemaattisempaa hyvinvointikertomustyössä.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkielma noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 150) mukaan hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluvat tiedeyhteisön tunnistamat toimintatavat; tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaiset ja eettisesti kestävät tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmät; tutkimustulosten avoimuus sekä muiden tutkijoiden työn ja saavutusten huomioiminen asianmukaisella tavalla. Tutkielman teossa on noudatettu huolellisuutta ja tarkkuutta niin tutkimustyössä kuin tulosten tallentamisessa. Tiedonhankinta on tehty eettisesti kestäväällä tavalla ja esimerkiksi lähdeviittaukset on tehty ohjeiden mukaisesti. Tutkimusmenetelmiä on käytetty tutkimuksen tarkoituksen mukai-

sesti. Kuitenkin tutkimuksen reliabiliutta eli toistettavuutta on lähes mahdoton osoittaa, sillä kvalitatiivisen aineiston analysointiin vaikuttavat väistämättä tutkijan omat tulkinnat ja asenteet. Avoimuuteen on pyritty kaikissa prosessin vaiheissa.

Tutkielman aineiston hankinta ja käsittely on ollut eettisesti toteutettua, sillä aineistona käytetyt hyvinvointikertomukset ovat avoimesti esillä hyvinvointikertomus.fi nettisivulla. Lisäksi tutkielmassa tuodaan esiin kunnat, joiden hyvinvointikertomukset ovat mukana tarkastelussa. Aineiston vahvuutena nähdään tarkastelussa olleiden kuntien määrä, sillä reilu 40 % (128/309) Suomen kunnista olivat mukana tarkastelussa. 128 kuntaa eri puolilta Suomea ja eri kokoisten kuntien tarkastelu antaa melko kattavan kuvan lasten ja nuorten liikunnan edistämisestä hyvinvointikertomuksissa. Aineiston rajoitteena voidaan nähdä se, että kaikista suurimmat kunnat eivät olleet mukana tarkastelussa. Tähän yhtenä syynä oli aineiston rajaaminen sähköisiin hyvinvointikertomuksiin. Toisaalta aineiston rajaaminen sähköisiin hyvinvointikertomuksiin mahdollisti suhteellisesti yhtenäisemmän aineiston tarkastelun.

Dokumenttiaineisto mahdollisti laajojen asiakirjojen tarkastelun. Lisäksi valmis tekstimuotoinen aineisto vähensi tulkinnanvaraisuutta verrattuna esimerkiksi haastatteluaineistoon. Dokumenttiaineisto (hyvinvointikertomukset) havainnollisti kunnan työntekijöiden kirjaamiskäytäntöjä sekä sitä, mitä asioita kunnat arvottavat hyvinvoinnin edistämässä ja kunnan strategiatyössä. On kuitenkin vaikea tietää, miten toiminta toteutuu käytännössä. Toteutuuko toiminta vähäisempänä mitä suunnitelmiin on kirjattu, vai onko toiminta todellisuudessa laajempaa ja monipuolisempaa kuin mitä hyvinvointikertomuksissa näkyy. Jos tutkimus olisi toteutettu kunnan työntekijöiden haastatteluaineistona, olisi se saattanut laajentaa käsitystä hyvinvointikertomustyöstä. Haastatteluaineisto olisi muuttanut tutkimusnäkökulmaa ja olisi ollut hyödyllinen erityisesti, jos tutkimuksessa olisi tarkasteltu hyvinvointikertomusten käyttöä kuntien hyvinvointityössä ja päätöksenteossa.

Haasteen tutkielman sisällönanalyysiin aiheutti tarkastelun rajautuminen lapsiin ja nuoriin, sillä kunnat kohdensivat toimia osittain kaikkiin ikäryhmiin. Näitä olivat pääasiassa liikuntapaikat ja kevyenliikenteenväylät, joiden avulla voidaan välillisesti vaikuttaa myös lasten ja nuorten liikkumiseen. Myös itse liikuntaa koskevien tietojen erittely oli toisinaan haastavaa, kun puhuttiin harrastuksesta tai vapaa-ajan toiminnasta, jolloin oli vaikea tehdä selvää rajausta liikunnallisista toimenpiteistä, mitkä lasketaan mukaan. Sisällönanalyysissä rajoitteena nähdään lukijasidonnaisuus, mikä tarkoittaa, että lukijan ymmärrys ja motivaatio voivat vaikuttaa tutkielman tuloksiin. Sisällönanalyysin yhteydessä tehdyssä kvantifoinnissa laskettiin yhteen tiettyjen teemojen esiintymistä ja muutettiin tekstiä numeromuotoon, mikä tulee myös huomioida lukuja tulkittaessa.

Aineiston rajoitteena on myös se, että tarkastellut hyvinvointikertomukset eivät ole ajan-kohtaisia ja niiden teko on saattanut ajoittua joidenkin kuntien osalta jo vuoteen 2016. Kuitenkin kunnat ajoittavat hyvinvointikertomusten teon eri aikoihin valtuustokauden aikana, jonka vuoksi nykyisen valtuustokauden laajoja hyvinvointikertomuksia ei olisi ollut näin runsaasti saatavilla.

Tarkastelussa olleet hyvinvointikertomukset olivat tekstimuotoisia ja niitä tulkittiin asioiden mainintojen ja ilmausten mukaan. Tutkielman tuloksia tarkasteltaessa on huomioitava, että jonkin toimenpiteen maininnan puuttuminen ei tarkoita, että sitä ei tehty tai se ei toteutunut kunnissa.

7.3 Jatkotutkimusaiheet

Hyvinvointikertomuksia koskevaa tutkimusta terveyden edistämisen ja hyvinvointijohtamisen näkökulmasta on tehty vähän (Kauppinen & Hätönen, 2014, s. 30). Hyvinvointikertomukset ovat myös vähän käytetty aineisto kuntien hyvinvoinnin ja liikunnan edistämisen tutkimuksessa (Lehtonen & muut, 2023, s. 38). Jatkotutkimuksessa on monia vaihtoehtoja hyvinvointikertomusten tarkasteluun. Hyvinvointikertomusten sisältöjä voisi tarkastella kunnan kokoon suhteutettuna, esim. onko kunnan koolla merkitystä siihen,

miten laajasti lasten ja nuorten liikunnan edistäminen on huomioitu. Tarkastelua voi myös laajentaa eri ikäryhmien liikunnan edistämiseen tai ottaa tarkasteluun myös muut kuin sähköiset hyvinvointikertomukset.

Hyvinvointialueuudistuksen myötä jatkossa on mahdollista laajentaa liikunnan edistämisen tarkastelua hyvinvointialueiden hyvinvointikertomuksiin, sillä Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021, 7 §) velvoittaa myös hyvinvointialueita laatimaan hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman. Tutkimusta voisi myös kohdistaa liikunnan tiedolla johtamisen käytäntöihin kunnissa ja muuttaa aineiston hankintatapaa. Hyvinvointikertomusten käyttöä liikuntaa koskevassa päätöksenteossa voisi selvittää kunnan viranhaltijoilta ja valtuutetuilta, esimerkiksi haastatteluiden tai kyselylomakkeiden avulla.

Lähteet

- Anttila, P. (1996). *Tutkimisen taito ja tiedonhankinta: taito-, taide- ja muotoilualojen tutkimuksen työvälineet*. Metodix. Noudettu 4.5.2023 osoitteesta <https://metodix.fi/2014/05/17/anttila-pirkko-tutkimisen-taito-ja-tiedon-hankinta/#7.2%20Deduktii-vinen%20p%C3%A4%C3%A4ttely>
- Atkin, A.J., Gorely, T., Biddle S.J., Cavill, N. & Foster, C. (2011). *Interventions to promote physical activity in young people conducted in the hours immediately after school: a systematic review*. International Journal of Behavioral Medicine, 18, 176–87. <https://doi.org/10.1007/s12529-010-9111-z>
- Bauman, A.E., Reis, R.S., Sallis, J.F., Wells, J., Loos, R.J.F. & Martin, B.W. (2012). *Correlates of physical activity: why are some people are physically active and others not?* The Lancet, 380 (9838), 258-271. [http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736\(12\)60735-1](http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(12)60735-1)
- Best, D.P. (2010). *The future of information management*. Records Management Journal, 20(1), 61-71. <https://doi.org/10.1108/09565691011039834>
- Bowen, G. A. (2009). *Document Analysis as a Qualitative Research Method*. Qualitative Research Journal 9(2): 27-40. <http://dx.doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Brodersen, N.H., Steptoe, A., Williamson, S. & Wardle, J. (2005). *Sociodemographic, developmental, environmental, and psychological correlates of physical activity and sedentary behavior at age 11 to 12*. Annals of Behavioral Medicine, 29(1), 2–11. https://doi.org/10.1207/s15324796abm2901_2
- Caspersen, C.J., & Christenson, G.M. (1985). *Physical activity, exercise, and physical fitness: definitions and distinctions for health-related research*. Public Health Reports 100(2),126–131.
- Changyu, H., Yuetong, L. & Xiaojia, Z. (2022). *Data assets, information uses, and operational efficiency*. Applied Economics, 54(60), 6887-6900, <https://doi.org/10.1080/00036846.2022.2084021>
- Cong, X., & Pandya, K. V. (2003). *Issues of knowledge management in the public sector*. Electronic journal of knowledge management, 1(2), 25–33.
- Dickerson, J. E. (2022). *Data, information, knowledge, wisdom, and understanding*. Anaesthesia & Intensive Care Medicine, 23(11), 737-739. <https://doi.org/10.1016/j.mpaic.2022.08.012>

- Edwards, P. & Tsouros, A. (2006). *Promoting physical activity and active living in urban environments: the role of local governments*. World Health Organization. Regional Office for Europe. Noudettu 4.5.2023 osoitteesta <https://apps.who.int/iris/handle/10665/326536>
- Elo, S, & Kyngäs, H. (2007). *The qualitative content analysis process*. Journal of Advanced Nursing 62(1), 107–115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Engström, L. M. (2008). *Who is physically active? Cultural capital and sports participation from adolescence to middle age: 38-year follow-up study*. Physical Education and Sport Pedagogy, 13 (4), 319–343. <https://doi.org/10.1080/17408980802400510>
- Erlingsson, C. & Brysiewicz, P. (2017). *A hands-on guide to doing content analysis*. African Journal of Emergency Medicine 7(3), 93–99. <https://doi.org/10.1016/j.afjem.2017.08.001>
- Firoozi, M. A., Shahrivar, R. & Kamelifar, M. J. (2020). *The impact of knowledge management on urban governance: A study in Tabriz, Iran*. Knowledge and Process Management; Chichester, 27(2), 143-149. <http://dx.doi.org/10.1002/kpm.1633>
- Gharehbigloa, H., Shadidizajib, B., Yazdanic, S. & Khandehzamind, R. (2012). *The survey of affecting Factors on knowledge management (Case Study: Municipality of the city of Rasht in Iran)*. Procedia - Social and Behavioral Sciences 62, 1155–1163. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.09.198>
- Giles-Corti, B. & Donovan, J. (2002). *The relative influence of individual, social and physical environment determinants of physical activity*. Social Science & Medicine, 54(12), 1793-1812. [https://doi.org/10.1016/s0277-9536\(01\)00150-2](https://doi.org/10.1016/s0277-9536(01)00150-2)
- Girginov, V., Toohey, K. & Willem, A. (2015). *To Creating and leveraging knowledge to promote sport participation: the role of public governing bodies of sport*. European Sport Management Quarterly, 15(5), 555-578. <https://doi.org/10.1080/16184742.2015.1054409>
- Grimani, A., Aboagye E. & Kwak. L. (2019). *The effectiveness of workplace nutrition and physical activity interventions in improving productivity, work performance and workability: a systematic review*. BMC Public Health, 19(1676). <https://doi.org/10.1186/s12889-019-8033-1>
- Gylfadóttir, H. Ö. & Edvardsson, I. R. (2012). *Knowledge management in administrative units of municipals*. Stjórnmal og Stjórnsýsla, Icelandic Review of Politics & Administration, 8(2), 343–366. <https://doi.org/10.13177/irpa.a.2012.8.2.8>

- Hakamäki, P., Aalto-Nevalainen, P., Saaristo, V., Saukko N. & Ståhl. T. (2020). *Liikunnan edistäminen kunnissa – TEA 2020 Valtakunnalliset liikuntapoliittiset linjaukset alihyödynnetyjä kuntien työkaluna*. Tilastoraportti 42/2020. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020100983553>
- Harrastamisen Suomen malli. (2022). Noudettu 4.8.2022 osoitteesta <https://harrastamisen-suomenmalli.fi/>
- Harvey, G., Skelcher, C., Spencer, E., Jas, P., & Walshe, K. (2010). *Absorptive capacity in a non-market environment: A knowledge-based approach to analysing the performance of sector organizations*. *Public Management Review*, 12(1), 77–97. <https://doi.org/10.1080/14719030902817923>
- Head, B. W. (2015). *Toward More “Evidence-Informed” Policy Making?* *Public Administration Review*, 76(3), 472–484. <https://doi.org/10.1111/puar.12475>
- Heath, G.W., Parra, D.C., Sarmiento, O.L., Andersen, L.B., Owen, N., Goenka, S., Montes, F. & Brownson, R.C. (2012). *Evidence-based intervention in physical activity: lessons from around the world*. *The Lancet*, 380(9838), 272-81. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(12\)60816-2](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(12)60816-2)
- Heath, G.W. & Bilderback, J. (2019). *Grow healthy together: effects of policy and environmental interventions on physical activity among urban children and youth*. *Journal of Physical Activity and Health*, 16 (2), 172–176. <https://doi.org/10.1123/jpah.2018-0026>
- Helakorpi, S. & Helenius, J. (2021). *Nuorten arki – Kouluterveyskysely 2021. Moni nuori liikkuu liian vähän*. Tilastoraportti 46/2021. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021121460375>
- Helakorpi, S., Randelin, M., Nummela, O., Helldán, A. & Hätönen, H. (2016). *Liikunnan edistämisen strateginen johtaminen: Kunta-, alue- ja väestötaso*. Työpaperi 13/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-654-4>
- Helander, N., Ahonen, O., Houhala, K. & Jääskeläinen, A. (2020). *Tiedolla johtaminen julkisella sektorilla: käytännön tapauksia eri hallinnon aloilta*. *Focus Localis*, 48(3), 22-42.
- Hintsala, R. (2011). *Hyvä hallinto ja uusi julkisjohtaminen kunnallisen tietojohdamisen lähtökohdina*. *Acta Wasaensia*, 247. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-362-2>
- Hsieh, H-F., & Shannon, S. E. (2005). *Three Approaches to Qualitative Content Analysis*. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Huhtiniemi, M. (2021). *Fyysisen toimintakyvyn mittaus- ja palautejärjestelmä Move! Mittauskäsi kirja*. Opetushallitus. Noudettu 20.4.2023 osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Move_mittauskasikirja_0.pdf

- Hämäläinen, R-M. & Aro, A.R. (2015). Terveyttä edistävän liikunnan politiikkatoimet ja tutkimus-tieto. Teoksessa Virtanen, P., Stenvall, J. & Rannisto, P-H (toim.) *Tiedolla johtaminen julkishallinnossa: Teoriaa ja käytäntöjä* (234–258). Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9755-1>
- Itkonen, H. (2021). *Lasten ja nuorten liikkuminen muuttuvissa ympäristöissä*. Liito: Liikunnan ja terveystiedon opettaja, 4, 8–10. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-202201261281>
- Jalonen, H. (2007). Tietojohdaminen julkishallinnon organisaatiossa. Teoksessa Lönnqvist, A., Blomqvist, K., Hannula, M., Kianto, A., Kärkkäinen, H., Maula, M. & Ståhle, P. (toim.) *Tietojohdaminen tutkimusalueena* (96–112). Pilot-kustannus Oy.
- Jalonen, H. (2015). Tiedolla johtamisen näyttämö ja kulissit. Teoksessa Virtanen, P., Stenvall, J. & Rannisto. (toim.) *Tiedolla johtaminen julkishallinnossa: Teoriaa ja käytäntöjä* (40–48). Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9755-1>
- Jääskeläinen, A. 2007. Tietojohdaminen opetusalueena. Teoksessa Lönnqvist, A.; Blomqvist, K.; Hannula M. Kianto A.; Kärkkäinen H.; Maula, M.; Ståhle, P. *Tietojohdaminen tutkimus-alueena* (33–43). Pilot-kustannus Oy.
- Kianto, A., Ritala, P., Spender, J.-C. & Vanhala, M. (2014). *The interaction of intellectual capital assets and knowledge management practices in organizational value creation*. Journal of Intellectual Capital, 15(3), 362-375. <https://doi.org/10.1108/JIC-05-2014-0059>
- Kneale, D., Rojas-Garcia, A. & Thomas, J. (2018). *Exploring the importance of evidence in local health and wellbeing strategies*. Journal of Public Health, 40(1), i13–i23. <https://doi.org/10.1093/pubmed/fox152>
- Kolehmainen, J., Irvine, J., Stewart, L., Karacsonyi, Z., Szabó, T., Alarinta, J., & Norberg, A. (2016). *Quadruple helix, innovation and the knowledge-based development: Lessons from remote, rural and less-favoured regions*. Journal of the Knowledge Economy, 7(1), 23–42.
- Korsberg, M., Ståhl, T., Ylöstalo, T, & Stenvall, J. (2021). *Johdetaanko kuntia tiedolla? Tiedolla johtamisen tila liikuntahallinnossa REPOPA-mittarin perusteella*. Liikunta ja tiede 58(5), 93–101. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022092159722>
- Kriemler, S., Meyer, U., Martin, E., van Sluijs, E.M.F., Anderson, L.B. & Martin, B.W. (2011). *Effect of school-based interventions on physical activity and fitness in children and adolescents: a review of reviews and systematic update*. British Journal of Sports Medicine, 45(11), 923–30. <https://doi.org/10.1136/bjsports-2011-090186>
- Kuntalaki 10.4.2015/410*. Finlex. Noudettu 4.8.2022 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410>

- Kuntaliitto. (2022). *Sähköinen hyvinvointikertomus*. Noudettu 13.12.2022 osoitteesta <https://www.hyvinvointikertomus.fi/>
- Kunta-Virveli. 2023. Likes, Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Noudettu 12.5.2023 osoitteesta www.jamk.fi/kuntavirveli
- Kuvaja-Köllner, V. (2022) *Economic aspects of physical activity promotion*. Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies, 290. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4717-8>
- Kuvaja-Köllner, V., Kankaanpää, E., Laine, J., Borodulin, K., Mäki-Opas, T. & Valtonen, H. (2022). *Municipal resources to promote adult physical activity - a multilevel follow-up study*. BMC Public Health, 22(1213). <https://doi.org/10.1186/s12889-022-13617-8>
- Kyngäs, H., Elo, S., Pölkki, T., Kääriäinen, M. & Kanste, O. (2011). *Sisällönanalyysi suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa*. Hoitotiede, 23(2), 138–148.
- Kämpö, K., Asunta, P. & Tammelin, T. (2022). Tulokortti 2022. *Lasten ja nuorten liikunta Suomessa*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 401. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-790-553-4>
- Laihonen, H., Hannula, M., Helander, N., Ilvonen, I., Jussila, J., Kukko, M., Kärkkäinen, H., Lönnqvist, A., Myllärniemi, J., Pekkola, S., Virtanen, P. Vuori, V. & Yliniemi, T. (2013). *Tietojohtaminen*. Tampereen teknillinen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-15-3058-6>
- Laihonen, H. & Ahlgrén-Holappa, J. (2020). *Tieto päätöksenteossa –10 vuotta tietojohtamista julkisella sektorilla*. Focus Localis, 48(3), 43-62.
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 29.6.2021/612. Finlex. Noudettu 4.8.2022 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20210612>
- Lehtonen, K., Syväoja, H, Turpeinen, S. & Kukko, T. (2023). Johtopäätökset. Teoksessa Lehtonen, K., Syväoja, H, Kukko, T. & Turpeinen, S. *Kuntien liikunnan edistämisen rakenteet, resursit ja voimavarat. Kurre-hankkeen loppuraportti*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-830-681-1>
- Liikkuva koulu. (2022). Noudettu 26.3.2023 osoitteesta <https://liikkuvakoulu.fi/>
- Liikkuva opiskelu. (2022). Noudettu 26.3.2023 osoitteesta <https://liikkuvaopiskelu.fi/>
- Liikkuva varhaiskasvatus. (2022). Noudettu 26.3.2023 osoitteesta <https://liikkuvarhaiskasvatus.fi/>
- Liikuntalaki 10.4.2015/390. Finlex. Noudettu 4.8.2022 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150390>

- LIPAS-liikuntapaikat. (2022). Jyväskylän yliopisto. Noudettu 26.8.2022 osoitteesta <https://www.lipas.fi/etusivu>
- Lönnqvist, A. (2008). Mistä tietojohdamisessa on kyse? Teoksessa Lönnqvist, A., Blomqvist, K., Hannula, M., Kianto, A., Kärkkäinen, H., Maula, M. & Ståhle, P. (toim.) *Tietojohdaminen tutkimusalueena* (11–18). Pilot-kustannus Oy.
- Maddison, R., Hoorn, S.V., Jiang, Y., Mhurchu, C.N, Exeter, D., Dorey, E., Bullen, C., Utter, J., Schaaf, D. & Turley, M. (2009). *The environment and physical activity: The influence of psychosocial, perceived and built environmental factors*. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 6(19). <https://doi.org/10.1186/1479-5868-6-19>
- Manes Rossi, F., Citro, F. & Bisogno, M. (2016). *Intellectual capital in action: evidence from Italian local governments*. Journal of Intellectual Capital, 17(4), 696-713. <https://doi.org/10.1108/JIC-01-2016-0011>
- Maier, R. (2007). *Knowledge Management Systems*. Information and Communication Technologies for Knowledge Management. 3. painos. Springer, Saksa.
- Mäkäräinen-Suni, I. & Valkokari, K. (2007). Tutkimusalueen historia. Teoksessa Lönnqvist, A., Blomqvist, K., Hannula, M., Kianto, A., Kärkkäinen, H., Maula, M. & Ståhle, P. (toim.) *Tietojohdaminen tutkimusalueena* (19–32). Pilot-kustannus Oy.
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge Creating Company: how Japanese companies create the dynasties of innovation*. Oxford University Press.
- Nummela, O., Hätönen, H., Saaristo, V. & Helakorpi, S. (2014). *Kuntalaisten vapaa-ajan liikunta-aktiivisuus – siihen yhteydessä olevat yksilötekijät ja kunnan aktiivisuus terveyden edistämisessä*. Yhteiskuntapolitiikka 79(4). <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014090444486>
- OKM. (2016). *Iloa, leikkiä ja yhdessä tekemistä Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suosittukset*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:21. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-410-8>
- OKM. (2018). *Liikunnan tiedolla johtamisen suunta-asiakirja 2020–2024*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja, 42. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-611-9>
- OKM. (2021). *Liikkumissuositus 7–17-vuotiaille lapsille ja nuorille*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja, 19. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-853-3>
- OKM. (2022). *Liikuntaindikaattorit*. Lasten ja nuorten liikuntaindikaattorit. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Noudettu 26.8.2022 osoitteesta <https://okm.fi/liikuntaindikaattorit>
- OKM. (2023). *Liikuntapolitiikka: Linjaukset ja kehittäminen*. Noudettu 7.9.2023 osoitteesta <https://okm.fi/liikunta/linjaukset>

- Oldridge-Turner, K., Kokkorou, M., Sing, F., Klepp, K-I., Rutter, H., Helleve, A., Sinclair, B., Meincke, L., Mitrou, G., Wiseman, M. & Allen, K. (2022). *Promoting Physical Activity Policy: The Development of the MOVING Framework*. Journal of Physical Activity and Health, 19(4), 292-315 <https://doi.org/10.1123/jpah.2021-0732>
- OPH. (2021). *Ohjeet ja materiaalit Move!-mittauksiin*. Noudettu 28.5.2023 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/ohjeet-ja-materiaalit-move-mittauksiin>
- Paahtama, S. (2016). *Hyvinvoinnin edistämisen käsite ja sisältö*. Arttu2 -tutkimusohjelman julkaisusarja, 7/2016. Kuntaliitto, Helsinki. Noudettu 16.2.2023 osoitteesta <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2016/1776-hyvinvoinnin-edistamisen-kasite-ja-sialto-arttu2-tutkimusohjelman>
- Pate, R. R., Trilk, J. L., Byun, W. & Wang, J. (2011). *Policies to Increase Physical Activity in Children and Youth*. Journal of Exercise Science & Fitness, 9(1), 2011, 1-14. [https://doi.org/10.1016/S1728-869X\(11\)60001-4](https://doi.org/10.1016/S1728-869X(11)60001-4)
- Pekkanen, N., Saaristo, V. & Ståhl, T. (2020). *Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen rakenteet, prosessit ja toimenpiteet kunnissa sekä maakunnissa*. Tutkimuksesta tiiviisti 5/2020. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-476-9>
- Perttilä, K., Orre, S., Koskinen, S. & Rimpelä, M. (2004). *Kuntien hyvinvointikertomus: Hankkeen loppuraportti*. Aiheita 7/2004. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193843>
- Polanyi, M. (1969). *Knowing and Being*. The University of Chicago Press.
- Pozuelo-Carrascosa, D. P., Cavero-Redondo, I., Herraiz-Adillo, A., Diez-Fernandez, A., Sanchez-Lopez, M. & Martinez-Vizcaino, V. (2018). *School-based exercise programs and cardiometabolic risk factors: A meta-analysis*. Pediatrics, 142(5). <https://doi.org/10.1542/peds.2018-1033>
- Puusa, A. (2020). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (145–156). Gaudeamus, Helsinki.
- REPOPA Consortium. (2013). *K.2. Workshop: Fact or fiction: 'European physical activity policies are evidence-informed'*. European Journal of Public Health, 23(1). <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckt126.106>
- Rikala, S. (2023). *Liikunta- ja liikkumisvaikutusten arviointi (LIVA)*. Valtion liikuntaneuvosto. Noudettu 25.5.2023 osoitteesta <https://www.liikuntaneuvosto.fi/liva/>

- Rigby, B. P., Graaf, P., Azevedo, L. B., Hayes, L., Gardner, B. & Dodd-Reynolds, C. J. (2020). *Challenges, opportunities and solutions for local physical activity stakeholders: an implementation case study from a cross-sectoral physical activity network in Northeast England*. BMC Public Health, 20(1760). <https://doi.org/10.1186/s12889-020-09847-3>
- Rütten, A., Abel, T., Kannas, L., von Lengerke, T., Luschen, G., Diaz, J., Vinck, J. & van der ZeeSelf, J. (2001). *Self reported physical activity, public health, and perceived environment: results from a comparative European study*. Journal of Epidemiology and Community Health, 55(2): 139–146. <https://doi.org/10.1136%2Fjech.55.2.139>
- Rütten, A., Abu-Omar, K., Burlacu, I., Schätzlein V. & Suhrcke, M. (2017). *Are Interventions Promoting Physical Activity Cost-Effective? A Systematic Review of Reviews*. Gesundheitswesen, 79(S 01): S51-S59. <https://doi.org/10.1055/s-0042-123702>
- Sallis, J.F., Kraft K, & Linton L.S. (2002). *How the environment shapes physical activity: a trans-disciplinary research agenda*. American Journal of Preventive Medicine, 22(3), 208. [https://doi.org/10.1016/s0749-3797\(01\)00435-4](https://doi.org/10.1016/s0749-3797(01)00435-4)
- Scheerder, J., Thomis, M., Vanreusel, B., Lefevre, J., Renson, R., Vanden Eynde, B. & Beunen, G. P. (2006). *Sports Participation Among Females From Adolescence To Adulthood: A Longitudinal Study*. International Review for the Sociology of Sport, 41(3-4), 413-430. <https://doi.org/10.1177/1012690207077702>
- Seefeldt, V., Malina, R. M. & Clark, M. A. (2002). *Factors Affecting Levels of Physical Activity in Adults*. Sports Medicine, 32(3), 143–168. <http://dx.doi.org/10.2165/00007256-200232030-00001>
- Sinervo, L-M. & Haapala, P. (2019). *Presence of financial information in local politicians' speech*. Journal of Public Budgeting, Accounting and Financial Management, 31(4), 558-577. <http://dx.doi.org/10.1108/JPBAFM-11-2018-0133>
- Sluijs, E.M., McMinn, A.M. & Griffin, S.J. (2007). *Effectiveness of interventions to promote physical activity in children and adolescents: systematic review of controlled trials*. Peer-reviewed medical journal, 335, 703. <https://doi.org/10.1136/bmj.39320.843947.BE>
- Steele, R. & Caperchione, C. (2005). *The Role of Local Government in Physical Activity: Employee Perceptions*. Health Promotion Practice, 6(2), 214-218. <https://doi.org/10.1177/1524839903260690>
- STM. (2010). *Suositukset liikunnan edistämiseksi kunnissa*. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2010:3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3003-2>

- Syväjärvi, A & Leinonen, J. (2019). *Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen strategiatyö vaatimantonta – osallisuutta ja yhteistyötä vahvistettava*. Policy Brief. Päätöksenteon tueksi. PROMEQ-hanke. Noudettu 14.2.2023 osoitteesta <https://www.ulapland.fi/loa-der.aspx?id=d78baa87-61d6-4d58-9625-7bade08b9073>
- Tammelin, T. (2003). *Physical activity from adolescence to adulthood and health-related fitness at age 31 – cross-sectional and longitudinal analyses of the Northern Finland birth cohort of 1966*. University of Oulu. <http://urn.fi/urn:isbn:9514272331>
- Telama, R., Yang, X., Viikari, J., Välimäki, I., Wanne, O. & Raitakari, O. (2005). *Physical activity from childhood to adulthood: a 21-year tracking study*. American Journal of Preventive Medicine, 28(3), 267-273. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2004.12.003>
- Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326*. Finlex. Noudettu 4.8.2022 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>
- THL. (2010). *Johtaminen tukee hyvinvoivaa ja tervettä kuntaa: Tukiaineistoa kuntajohdolle*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 13. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085109>
- THL. (2022a). *Liikunta hyvinvointikertomuksessa*. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen. Noudettu 26.8.2022 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa/kunnan-hyvinvointikertomus/ketka-tekevät/liikunta-hyvinvointikertomuksessa>
- THL. (2022b). *Hyvinvointikertomusten vähimmäistietosisältö*. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen. Noudettu 26.8.2022 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/tieto-ja-toimintamallit/hyvinvointikertomusten-vahimmaistietosisalto>
- THL. (2023). *Kouluterveyskysely*. Noudettu 28.5.2023 osoitteesta <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>
- Tilastokeskus*. (2022). Noudettu 26.8.2022 osoitteesta <https://www.stat.fi/>
- Tukia, H., Lehtinen, N., Saaristo, V. & Vuori, M. (2011). *Väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kunnassa – Peruseräraportti kuntajohdon tiedonkeruusta 2011*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 55/2011. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085509>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu painos. Tammi.
- Urbaniak-Brekke, A. M. (2022). *Physical Activity Management By Local Governments*. The 2022 WEI International Academic Conference Proceedings. Noudettu 16.2.2023 osoitteesta

- <https://www.westeastinstitute.com/wp-content/uploads/2022/05/BUS-2022-Vienna-Proceedings.pdf#page=15>
- Urbaniak-Brekke, A. M., Pluta, B., Krzykała, M. & Andrzejewski, M. (2019). *Physical Activity of Polish and Norwegian Local Communities in the Context of Self-Government Authorities' Projects*. International Journal of Environmental Research and Public Health, 16(10), 1710. <https://doi.org/10.3390/ijerph16101710>
- Uusitalo, M., Perttilä, K., Poikajärvi, K. & Rimpelä, M. (2003). *Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen paikalliset rakenteet ja johtaminen (TEJO)*. Aiheita 21/2003. Helsinki: Stakes.
- Valtioneuvosto. (2019). *Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Noudettu 13.8.2022 osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Valtioneuvosto. (2023). *Vahva ja välittävä Suomi*. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Noudettu 20.8.2023 osoitteesta <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165042/Paaministeri-Petteri-Orpon-hallituksen-ohjelma-20062023.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Valtonen S. & Ojajärvi S. (2013). *Kohti liikuntatiedon tehokkaampaa hyödyntämistä*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2013:4. Yhteisjulkaisu Liikuntatieteellisen Seuran kanssa. Liikuntatieteellisen Seuran tutkimuksia ja selvityksiä nro 8.
- Vasankari, T., Kolu, P., Kari, J., Pehkonen, J., Havas, E., Tammelin, T., Jalava, J., Koski, H., Pihlainen, K., Kyröläinen, H., Santtila, M., Sievänen, H., Raitanen, J. & Tokola, K. (2018). *Liikku-mattomuuden lasku kasvaa – vähäisen fyysisen aktiivisuuden ja heikon fyysisen kunnon yhteiskunnalliset kustannukset*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 31/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-535-8>
- Virtanen, P., Stenvall J. & Rannisto, P-H. (2015). *Julkiseen politiikkaan liittyvä oppiminen ja tietoon perustuva päätöksenteko*. Teoksessa: Virtanen, P., Stenvall, J. & Rannisto, P-H. (toim.) *Tiedolla johtaminen hallinnossa: teoriaa ja käytäntöjä* (9–26). Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9755-1>
- Warburton, D. E.R., Nicol, C. W. & Bredin, S. S.D. (2006). *Health benefits of physical activity: the evidence*. Canadian Medical Association Journal, 174(6), 801–809. <https://doi.org/10.1503%2Fcmaj.051351>

- WHO. (2010). *Global Recommendations on Physical Activity for Health*. World Health Organization. Noudettu 16.2.2023 osoitteesta <https://www.who.int/publications/i/item/9789241599979>
- WHO. (2019). *Guidelines on physical activity, sedentary behaviour and sleep for children under years of age*. World Health Organization. Noudettu 16.2.2023 osoitteesta <https://iris.who.int/handle/10665/311664>
- WHO. (2020). *WHO guidelines on physical activity and sedentary behavior*. World Health Organization. Noudettu 16.2.2023 osoitteesta <https://www.who.int/publications/i/item/9789240015128>
- Zukowska, J., Gobis, A., Krajewski, P., Morawiak, A., Okraszewska, R., Woods, C.B., Volf, K., Kelly, L., Gelius, P., Messing, S., Forberger, S., Lakerveld, J., den Braver, N. & Bengoechea, E.G. (2022). *Which transport policies increase physical activity of the whole of society? A systematic review*. Journal of Transport & Health, 27. <https://doi.org/10.1016/j.jth.2022.101488>

Liitteet

Liite 1. Aineistossa mukana olevat kunnat

Akaa	Jämsä	Lapua
Akselikunnat (Masku, Mynämäki, Nousianen)	Kaarina	Laukaa
Aura	Kaavi	Lempäälä
Enontekiö	Kankaanpää	Leppävirta
Eura	Kannonkoski	Lestijärvi
Eurajoki	Karkkila	Lieksa
Forssan seutukunta	Karstula	Liminka
Haapajärvi	Karvia	Liperi
Hanko	Kauhajoki	Lohja
Harjavalta	Keitele	Loimaa
Hartola	Kemi	Luoto
Hattula	Kemijärvi	Luumäki
Heinävesi	Keminmaa	Mänttä-Vilppula
Hirvensalmi	Kerava	Naantali
Honkajoki	Keuruu	Nakkila
Huittinen	Kirkkonummi	Nokia
Hyvinkää	Kitee	Orimattila
Hämeenlinna	Kivijärvi	Oulainen
Iisalmi	Kolari	Outokumpu
Imatra	Kontiolahti	Paimio
Inari	Koski	Parikkala
Isojoki	Kuhmoinen	Parkano
Janakkala	Kurikka	Perho
Joutsa	Kärsämäki	Pertunmaa
Juuka	Lahti	Petäjävesi
Jämijärvi	Laitila	Pieksämäki
	Lapinlahti	Pielavesi

Pirkkala	Suonenjoki
Polvijärvi	Taipalsaari
Posio	Tervo
Pudasjärvi	Teuva
Pudasjärvi	Tohmajärvi
Punkalaidun	Toivakka
Puumala	Tornio
Pyhtää	Tuusniemi
Pyhäjärvi	Tyrnävä
Pälkäne	Vaala
Pöytyä	Valtimo
Raahen seutukunta	Varkaus
Rauma	Vesanto
Rautalampi	Vesilahti
Rautavaara	Vieremä
Reisjärvi	Wiitaunioni
Riihimäki	Ylitornio
Ristijärvi	Äänekoski
Rääkkylä	
Salla	
Sastamala	
Sauvo	
Savitaipale	
Seinäjoki	
Sievi	
Siikalatva	
Simo	
Sipoo	
Siuntio	
Sotkamo	